

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 1 студзеня 1988 г. № 1 (3411) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

НАВАГОДНІ ЗВАРОТ ДА САВЕЦКАГА НАРОДА Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. ГАРБАЧОВА

Дарагія таварышы!
Апошнія хвіліны адлічвае адыходзячы ў гісторыю 1987 год. Кожны год у жыцці чалавечка, народа па-свойму непаўторны.
Для нас, савецкіх людзей, 1987 год застанецца ў памяці перш за ўсё як год 70-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.
Увесь свет па заслугах ацэньвае значэнне нашай рэвалюцыі, яе уплыў на лёсы сусветнай цывілізацыі.
У юбілейныя дні мы як бы звернулі свае сэрца да думкі і справы са светальнымі гадзінамі нашай гісторыі, з ленынскімі ідэямі і першым вопытам іх увасаблення ў жыццё.
Мы яшчэ і яшчэ раз пераканаліся — ленынскія ідэі перамагаюць, рэвалюцыя працягваецца.
Яна працягваецца ў незваротным руху нашага грамадства па шляху прагрэсу, па шляху сацыялізму.
Яна працягваецца ў нашай барацьбе за мір і разбраенне, за выжыванне і развіццё чалавечства.
Адыходзячы 1987 год быў годам глыбокіх пераменаў, буйнамаштабных рашэнняў, годам напружанай працы.
Рашэннямі студзенскага і чэрвенскага Пленумаў Цэнтральнага Камітэта партыі, усенародна абмеркаваным і прынятым Законам аб дзяржаўным прадпрыемстве вызначаны асноўныя напрамкі рэвалюцыйнай перабудовы нашага грамадства.
Сёлетні год як бы завяршае яе першы этап. Велізарная заваяўка гэтага этапу — новая палітычная і маральная атмасфера, якая склалася ў краіне.
Грамадства выходзіць з застоўнага стану, нарастаюць грамадская актыўнасць і адказнасць савецкіх людзей за справы краіны.
Адраджэнец аўтарытэт стараннай, добрасумленнай працы.
У грамадскім жыцці ўсё больш усталяваюцца высока патрабавальнасць, крытыка і самакрытыка, шырокі дэмакратызм і публічнасць. Вядома, перабудова ідзе нялёгка і небезбавесна. Не ўсё і не заўсёды атрымліваецца адразу так, як задумана. Старое з боем уступае дарогу новаму.
Але нас з вамі гэта не павінна баяцца. І тым больш нельга адступаць перад цяжкасцямі. Мы ўзяліся за велізарную справу, якая пераўтворае і нас саміх, і ўсю нашу краіну. Ясна, што гэта не адбудзецца само сабой. Неабходны нашы сумесныя намаганні.
І мы адчуваем нарастаючую падтрымку курсу партыі на перабудову. З кожным днём у нашым народзе мацнее разуменне неадкладнасці новых задач.
А гэта ў канчатковым выніку — самае важнае і самае галоўнае.
Перабудова азначае ўсё большае ўздзеянне на нашу эканоміку.
Год адыходзячы быў няпростым у гаспадарчых справах, але завяршаем мы яго нядрэннымі вынікамі ў прамысловасці, капітальным будаўніцтве, сельскай гаспадарцы, на транспарце.
Актыўна развіваюцца буйныя сацыяльныя праграмы па развіццю аховы здароўя, навукі і культуры, сферы паслуг. Больш, чым намячалася, пабудавана жылля ў гарадах і вёсках усіх рэгіёнаў краіны.
Вядома, таварышы, гаворачы аб усім гэтым, мы добра разумеем, што пакулы наша эканоміка не задавальняе многія жыццёвыя патрэбнасці людзей. І наперадзе нас чкае велізарная і нялёгка работа.
Надыходзячы год павядае адліч новаму этапу перабудовы. Гэта будзе адказны этап на шляху глыбокага абнаўлення ўсіх бакоў жыцця грамадства — як матэрыяльнага, так і духоўнага.
Перад намі стаяць дзве ўзаемазвязаныя ключавыя задачы — далейшая дэмакратызацыя грамадства і радыкальная эканамічная рэформа.

З 1 студзеня ўступае ў сілу Закон аб дзяржаўным прадпрыемстве.
Гэта значыць — большасць працоўных калектываў пачне працаваць і жыць ва ўмовах поўнага гаспадарчага разліку, самафінансавання і самакіравання.
Гэта значыць — усім трэба вучыцца быць поўнаўладнымі гаспадарамі вытворчасці.
Гэта значыць — дзейнічаць так, каб у кожным калектыве былі ў пашане творчая праца, ініцыятыва і адказнасць, арганізаванасць і дысцыпліна.
Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі упэўнен, што рабочы клас, сялянства, інтэлігенцыя, усе савецкія людзі — як гэта бывала не раз на крутых паваротах нашай гісторыі — праявіць уласцівы ім высокі маральны якасці, патрыятызм, вытрымку і працавітасць, веру ў будучыню, каб зрабіць новы буйны крок па шляху перабудовы.
І тады жыццё кожнага, несумненна, стане лепшым матэрыяльна і духоўна багацейшым.
Дарагія таварышы! Перспектывы нашага развіцця мы звязваем з мірнай будучыняй чалавечства.
Трэба будзе яшчэ многае здзейсніць для таго, каб стварыць свет без зброі і страху, свет, у якім у адносінах паміж народамі будучы наваць павага, ўзаемаразуменне, супрацоўніцтва.
Важныя крокі да гэтай мэты ўжо зроблены. 1987 год стаў у пэўным сэнсе рубяжым, паклаўшы пачатак гістарычнаму працэсу ліквідацыі ядзернай зброі.
Падпісанне на савецка-амерыканскай сустрэчы ў Вашынгтоне Дагавора аб поўнай ліквідацыі ракет сярэдняй і меншай дальнасці — буйная падзея ў сусветнай палітыцы, перамога новага палітычнага мыслення.
Гэта поспех усяго сусветнага супольніцтва. Зроблен першы крок — цяжкі, але і вельмі важны. Ён зроблен у інтарэсах чалавечства.
Вялікая і неацэнная заслуга савецкага народа. Герайчыніма намаганні ён стварыў эканамічны, навукова-тэхнічны і абаронны патэнцыял, які дазваляе нам гаварыць з партнёрамі на роўных.
Настойлівая, самаадданая барацьба нашага народа за мір і ўзаемаразуменне стала часткай адзінага гіганцкага руху ўсіх людзей Зямлі за захаванне сусветнай цывілізацыі, за ўсталяванне міру на планеце.
Мы ўступаем у новы, 1988 год з упэўненасцю, што гэта барацьба будзе нарастаць, будучы зроблены новыя пратэжныя крокі па шляху ўсеагульнага разбраення, умацавання давер'я і расшырэння мірнага супрацоўніцтва паміж дзяржавамі.
Мы хочам не проста захаваць свет. Мы хочам, каб ён стаў лепшым, каб у ім было больш справядлівасці і свабоды. Мы за свет, які ўсталявае гуманізм на справе, узвышае чалавечы працы.
Рэалізуючы нашы сацыяльныя мэты, развіваючы сацыялізм, мы бачым, наколькі цесна звязана гэта з вырашэннем агульначалавечых праблем.
У гэтым сэнсе і наша перабудова мае агульначалавечы характар, што накладвае на нас велізарную гістарычную адказнасць.
Таварышы! Няхай новы, 1988 год стане шчаслівым для кожнага з нас, для нашай Айчыны, для ўсіх сумленных людзей Зямлі. Ад імя Цэнтральнага Камітэта партыі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР віншую вас з навагоднім святам.
Са словамі навагодняга віншавання мы звяртаемся да народаў брацкіх сацыялістычных краін, да нашых сяброў ва ўсім свеце.
Няхай новы год стане годам новых перамогаў працы, розуму і гуманнасці, а значыць — міру і добра.
З Новым годам, дарагія таварышы!

УНУМАРЫ:

«Вы чытаеце «ЛіМ»?»
СУСТРЭЧЫ ЛЯ ГАЗЕТНЫХ
КІЕСКАУ

2—3

Экалогія:
ПРАБЛЕМЫ,
СИТУАЦЫІ,
КАНФЛІКТЫ
ПРЭМ'ЕРА РУБРЫКІ

4—5

Я. КОЛАС,
У. ДУБОУКА
і А. КУЛЯШОУ
ва ўспамінах
Я. БРЫЛЯ

8—11

«На ўвесь голас»
НОВАЯ ПРАГРАМА
«ПЕСНЯРОУ»

10

«Планета метамарфозаў»,
«Гліняныя чалавечкі»
і іншыя творы
А. РАЗАНАВА

12

НОВЫ ГОД — ПРАЦЯГ ПЕРАБУДОВЫ

На календары — год 1988-ы. Ён прыняў эстафету ў 1987-га года, поўнага гістарычных падзей, смелых пачынанняў, пераасэнсавання кардынальных пытанняў грамадска-палітычнага, эканамічнага, сацыяльнага і культурнага жыцця.

Усё гэта — і плён стваральнай працы, і энергія грамадскай думкі, і жыццёвы вопыт — спатрэбіцца нам і ў новым годзе. Перад кожным з нас адкрываецца агромністае поле дзейнасці.

З 1 студзеня 1988 года ўступае ў сілу Закон СССР аб дзяржаўным прадпрыемстве, аб'яднанні. Амаль усе працоўныя калектывы нашай рэспублікі пераходзяць на новыя прынцыпы работы — поўны гаспадарчы разлік. Такім чынам будзе ажыццяўляцца курс на радыкальнае пераўтварэнне гаспадарчага механізму, вызначаны XXVII з'ездам КПСС, чэрвеньскім [1987 г.] Пленумам ЦК КПСС.

У мінулым годзе было нямаля зроблена для таго, каб прыступіць да выканання найскладаных задач новага этапу перабудовы — этапу практычнай рэалізацыі планаў партыі.

У Письме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі камуністам, усім працоўным рэспублікі, апублікаваным у снежні 1987 года, сказана: «Перабудова патрабуе па-ленінску сумленнага і прынцыповага адказу на пытанне: ці з поўнай аддачай мы працуем, ці ўсе нашы рэзервы прыведзены ў дзеянне? Трэба прама прызнаць: створаны на беларускай зямлі намаганні працоўных

рэспублікі з братняй дапамогай усяго савецкага народа велізарны эканамічны, навукова-тэхнічны і культурны патэнцыял выкарыстоўваецца яшчэ недастаткова эфектыўна».

На новым адказным этапе развіцця нашага грамадства самае важнае — глыбока і крытычна прааналізаваць ход перабудовы на ўсіх напрамках, ва ўсіх працоўных калектывах і ў творчых арганізацыях.

Як вядома, 28 чэрвеня гэтага года адбудзецца XIX Усеаюная партыйная канферэнцыя, якая разгледзіць ход рэалізацыі рашэнняў XXVII з'езда КПСС, асноўныя вынікі першай паловы дванацатай пяцігодкі і задачы партыйных арганізацый па паглыбленні працэсу перабудовы, меры па далейшай дэмакратызацыі жыцця партыі і грамадства.

«Лёс перабудовы партыя звязвае з паглыбленнем працэсу дэмакратызацыі, — падкрэсліваецца ў Письме ЦК КПБ. — Нельга разлічваць на поспех у перабудове без усебаковага разгортвання самакіравання, больш эфектыўнага заахвочвання ініцыятывы і творчасці людзей, развіцця сацыялістычнага саборніцтва, расшырэння публічнасці, стваральнай крытыкі і самакрытыкі».

Найпершай задачай застаецца безумоўнае выкананне планаў 1988 года і пяцігодкі ў цэлым. А дабіцца гэтага можна толькі на рэйках навішых дасягненняў навукі і тэхнікі — і ў прамысловасці, і ў аграрным сектары эканомікі.

Даўно чакаюць свайго вырашэння праблемы ў сацыяльнай сферы — у будаўніцтве і размеркаванні жылля, у рабоце магазінаў, сталовых, службы быта, бальніц і паліклінік, на транспарце і ва ўстановах сувязі, у камунальнай гаспадарцы, у клубах і спартыўных арганізацыях.

Рашаючым у працэсе развіцця пераўтварэнняў застаецца чалавечы фактар. Гутарка ідзе аб тым, каб яшчэ больш актывізаваць духоўнае жыццё нашага грамадства, ўзмацніць барацьбу з усім, што перашкаджае дэмакратызацыі, — «ураўнілаўкай», бюракратызмам, ведамаснасцю, іншымі негатыўнымі з'явамі.

«Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі, — сказана ў Письме працоўным, — даражыць думкай рабочых і калгаснікаў, вучоных і пісьменнікаў, педагогаў і дзеячаў мастацтва, ветэранаў і моладзі, жанчын». Таму сродкі масавай інфармацыі, у прыватнасці, перыядычныя выданні павінны стаць сапраўднай трыбунай галаснасці і дэмакратызацыі. Шырокае абмеркаванне ўсіх наспелых праблем жыцця неабходна для нармальнай работы партыйных, адміністрацыйных, савецкіх арганізацый.

Год 1988 стане, безумоўна, яшчэ адным важным рубяжом, экзаменам для кожнага з нас. Гэта будзе экзамен на сумленнасць і пачуццё годнасці, кампетэнтнасць і ўменне працаваць, на адказнасць перад народам і наш савецкі патрыятызм.

НАШЫ МУЗЫЧНЫЯ НАДЗЕІ

З Акадэмічным народным аркестрам БССР імя І. Жыноўіча выступае лаўрэат конкурсу Н. Кавалеўскага.

Фота Ул. КРУКА.

Вось і закончыўся і Рэспубліканскі конкурс маладых выканаўцаў на народных інструментах імя І. Жыноўіча. У культурным жыцці Беларусі гэта была сапраўдны падзея, у якой своеасабліва і ярка адлюстравалася даніна памяці выдатнага музыканта Іосіфа Жыноўіча, развіццё звязаных з ягонай дзейнасцю традыцый професійнага народна-інструментальнага выканальніцтва, неспакойны дух творчага саборніцтва, якое вывіла новыя імёны.

Хто яны, з кім звязаны нашы надзеі на заўтрашні росвіт беларускага народна-інструментальнага мастацтва?

Рашэннем журы, якое ўзначальваў народны артыст БССР М. Казінец, першыя прэміі і званні лаўрэатаў атрымалі цымбалісткі Ларыса Рыдлеўская і Наталля Кавалеўская, баяністы Ірына Яраш і Ігар Шэле; лаўрэатамі другой і трэцяй прэміі сталі цымбалісткі Вольга Мішула, Наталля Труфанова і Галіна Цікач, дамысты Юры Валіцін і Тамара Лясун, балалячнікі Генадзь Бранноўскі,

Сяргей Рэгель і Аксана Манарэвіч, гітарыст Яўген Грыдзюшка, баяніст Віктар Івашка, акардэаністка Ніна Слюсар.

Група маладых музыкантаў адзначана дыпломамі і граматамі за антыўны ўдзел у конкурсе, узнагароджана прызамі грамадскіх арганізацый і музычных устаноў рэспублікі. Дыпломамі і граматамі адзначаны канцэртмайстры Н. Жога, Т. Васілевіч, Ж. Кіпніс, В. Карасёва, А. Афанасьева.

Узнагароджанне пераможцаў прайшло ва ўрачыстай абстаноўцы ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі 28 снежня, тады ж адбыўся канцэрт лаўрэатаў. Сімвалічным фінальным акордам конкурсу прагучалі ў той вечар «Працяжная» і «Нарагодная» І. Жыноўіча ў выкананні квінцэта цымбалістак-лаўрэатаў і Акадэмічнага народнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам М. Казінца.

Больш падрабязная гаворка пра вынікі і Рэспубліканскага конкурсу імя І. Жыноўіча будзе змешчана ў бліжэйшых нумарах нашага штотыднёвіка.

НАШ КАР.

Адразу ж скажам: мы ведаем, што наш штотыднёвік не належыць да тых выданняў, за якімі ў кіёсках яшчэ да іх адкрыцця выстройваюцца чэргі. Больш таго, ведаем мы і тое, што «ЛіМ» знаходзіцца ў ліку тых выданняў, якія работ-

чыць, напрыклад, сумнавядомае выступленне кіраўнікоў Мінскага гарадскога агенцтва «Саюздруку» [П. Кудрэікі] і Мінскага гарадскога паштамта [А. Маслава], якія заявілі, што, маўляў, беларускамоўныя выданні проста... безмя-

Першае месца нашага «дзяжурства» — газеты кіёск на ажыўленым скрыжаванні вуліц Якуба Коласа і Сурганава, паблізу тралейбуснага прыпынку. У сем гадзін паднялася ў кіёску шыбіна, і пакупнікі адзіна за адным прасілі «Из-

гаворка пра выяўленчае мастацтва, архітэктуру, ахову помнікаў гісторыі і культуры. Нядаўна з асабліва цікавацю прачытаў артыкул Алесія Каўно пра Скарныну, пра сувязі яго спадчыны з нашай новай літаратурай. Такіх артыкулаў, наогул публікацый па нашай гісторыі хай будзе ў «ЛіМе» больш... З хваляваннем і надзеяй сачыў за лімаўскай гаворкай пра выкладанне роднай мовы ў школе. Вельмі патрэбная і надзея гаворка! Не прапусціць і артыкулы на сацыяльна-маральныя тэмы, а таксама аб экалагічных праблемах у рэспубліцы. Яны, бадай, ці не самыя сёння надзённыя. А з літаратурных матэрыялаў не абмінаю вершаў, асабліва маладых. Запомніліся нядаўнія вершы Анатоля Сыса... І — даруйце, спяшаюся на заняткі!

Другім пакупніком «ЛіМа» аказаўся таксама чалавек нашага, лімаўскага «профілю» — мастак Міхась Чэпик. Пагутарыць з ім, аднак, не давялося: чытач наш вельмі спяшаўся, «ЛіМ» ухажуў проста-такі на бягу.

К дзевяці гадзінам у кіёску заставаліся тры экзэмпляры штотыднёвіка. Кіёскёрка не сумнявалася, што іх таксама купяць, яна нават ведае (у твар), хто. Што ж, мы таксама верылі, што тут чытач і газета не размінуцца, знойдуць адно аднаго. За гэта гаварыла хоць бы само месцазнаходжанне кіёска: паблізу — кватэры і майстэрні многіх нашых мастакоў, не кажучы пра іншых патэнцыяльных чытачоў «ЛіМа». Мы нават падумалі пра тое, што гаспадыня кіёска магла б загадаць не пяць, а значна больш экзэмпляраў штотыднёвіка. Ужо сама яго назва (штотыднёвік) гаворыць за тое, што ён з поўным правам можа прадавацца не толькі ў суботу, але і ў нядзелю, і ў першыя дні наступнага тыдня.

У тым, што кіёскеры тут вельмі «асцярожнічаюць» (маўляў, лепш не дабраць, чым перабраць!), мы відочна пераказаліся, апынуўшыся праз колькі хвілін на Ленінскім праспекце. На адрэзку ад плошчы Калініна (магазін «1000 драбязей») да вуліцы Б. Хмяльніцкага (кінатэатр «Кастрычнік») — тры кіёскі. Бяруць яны ўсе разам на продаж 21 экзэмпляр «ЛіМа». У дзесяці гадзін раніцы ні ў адным кіёску не было ніводнага экзэмпляра. Як жа так? Тут, у бліжэйшым абсягу — тэатральна-мастацкі інстытут, політэхнічны інстытут, мастацкае вучылішча, кінатэатр, акадэмічны гарадок, іншыя арганізацыі і ўстановы, у якіх, несумненна, знайшліся б, ёсць і чытачы «ЛіМа». Чаму ж пра іх

КАБ НЕ РАЗМІНАЛІСЯ...

Некалькі пераднавагодніх інтэрв'ю ля кіёскаў «Саюздруку» з прадмовай і каментарыямі

нікі «Саюздруку» залічаюць у нехадавыя і якія ім, саюздрукаўцам, прыносяць адно толькі лішнія турботы ды страты. Тым не менш, зная колькасць чытачоў ладзяць сувязі з нашым штотыднёвікам праз кіёскі і — не без цяжкасцей. Прынамсі, у рэдакцыю не-не ды і прыходзяць лісты, у якіх чытачы скардзяцца, што досыць часта іхнія памкненні купіць «ЛіМ» у кіёску «Саюздруку» [у розных гарадах і райцэнтрах рэспублікі] канчаліся безвынікова: газеты там не аказвалася. Чаму? Адказ звычайна быў такі: штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» купляе рэдка хто, і таму яны [кіёскеры] бяруць яго мала [адзін-два экзэмпляры] альбо наогул не бяруць. Праз гэтым кіёскеры, як згаварыўшыся, прычыну непапулярнасці «ЛіМа» бачаць у... Беларускай мове: маўляў, каб ён выходзіў па-руску, дык меў бы куды большы попыт і, само сабою, аўтарытэт. Вось так, само сабою — і аўтарытэт! Амаль аўтаматычна... Пра гэта нізавыя работнікі «Саюздруку» гавораць даўно, гавораць адкрыта. А вось саюздрукаўскае начальства на такую «смеласць» не адважваецца. Яно шукае іншыя, больш «прыстойныя» прычыны. Аб чым свед-

стоўныя, з таму і не маюць попыту ў чытача. Зрэшты, пра ўсё гэта «ЛіМ» пісаў ужо. Вуснамі саміх жа чытачоў мы ў свой час далі шанюным таварышам з «Саюздруку» і ўстановаў сувязі пераканаўчы і доказны адказ. І згадку пра ўсё гэта робім толькі своеасаблівай прадмоўкай да нашага пераднавагодняга невялікага рэйду па сталічных кіёсках «Саюздруку».

Але, але, мы не абмовіліся. Думаючы аб тым, як мацаваць нам у новым годзе сувязі па лініі «чытач — газета — чытач», турбуючыся, каб сувязі гэтыя набывалі новыя формы і выяўленні, мы парашылі непасрэдна пазнаёміцца з нашым чытачом — спаткаць яго суботнім ранкам [«ЛіМ», як вядома, трапляе да чытача ў суботу] ля кіёскаў «Саюздруку». Адно — чытацкае пісьмо. І зусім другое — жывы чалавечы кантакт з гэтым самым чытачом. Ды і цікава, урэшце: хто ён, якога веку, якой адукацыі, якога занятку, якога, як кажучы, сацыяльнага статусу? Карацей кажуць, аднаго разу ў суботу мы яшчэ нацяжму выйшлі на мінскія вуліцы...

«Социалистическую индустрию», «Советский спорт», «Советскую культуру», «Красную Звезду», «Физкультурник Белоруссии», рэкламны дадатак да «Вячэрняга Мінска», часопіс «За рулем». Усё гэта было прададзена літаральна за гадзіну. Кіёскёрка паспела ўжо трохі і адсапнуцца, а нашага чытача ўсё не было — «ЛіМ» (пяць экзэмпляраў) ляжаў у невялікім стосіку іншых «някіёскіх», скажам так, выданняў.

Нарэшце, вось ён, урачысты момант: малады чалавек, нават лепш сказаць — юнак прасіць «ЛіМ»! Просім яго затрымацца, скажаць колькі слоў пра сябе, пра нашу газету.

— Андрэй Басальга, вучуся ў Мінскім мастацкім вучылішчы імя Глебава.

Басальга — прозвішча ў Беларусі, вядома, не рэдка, тым не менш адразу ж згадзілі нашы два вядомыя мастакі-браты Басальгі. І мы не памыліліся: Андрэй — сын Уладзіміра Басальгі. Што ж, усё правільна, і няма прычын для іроніі.

Андрэй між тым гаворыць: — Чытаю «ЛіМ» даўно, бадай, з таго часу, як наогул пачаў чытаць газеты. «ЛіМ» у нас у сям'і чытаюць усе. Найперш адгортаю тэа старонкі, дзе ідзе

ТВОРЧЫ ПАТЭНЦЫЯЛ ТЭАТРА

Адбыўся пленум праўлення Саюза тэатральных дзеячаў БССР

На гэты раз прадстаўнічы і аўтарытэтны орган творчага саюза засяродзіў увагу на праблеме, якая, бясспрэчна, з'яўляецца вырашальнай у справе тэатральнай перабудовы. «Тэатр і творчыя кадры: стан, праблемы, задачы» — сфармуляваны такім чынам прадмет геворкі выклікае жывое і зацікаўленае абмеркаванне.

З дакладам на пленуме выступіў член прэзідыума праўлення СТД, намеснік міністра культуры БССР У. П. Скараходаў. Ён адзначыў, што разнастайныя аспекты тэатральнай сітуацыі, пытанні рэпертуарнай палітыкі, падрыхтоўкі кадраў, творчы мікраклімат у калектывах, развіццё арганізацыйна-творчага эксперыменту пастаянна знаходзяцца ў полі зроку практыкаў і тэарэтыкаў сцэны, работнікаў органаў

культуры. Прымаўся і прымаюцца змястоўныя рашэнні і пастановы, аднак вастрыня кадравай праблемы не прыцішваецца. На думку дакладчыка, у падборы, выхаванні і далейшым выкарыстанні тэатральных кадраў не зрабіўся вызначальным галоўны крытэрыў — творчы.

Сёння перад органамі кіравання культурай і творчым саюзам паўстала задача стварэння такой сістэмы работы з кадрамі, якая дазваляла б заўважыць і заахвочваць людзей таленавітых і добрасумленых, а з іншага боку — надзейна перакрывала б дарогу прыстававанству, прафесійнай некампетэнтнасці, ідэйнай і маральнай нясталасці.

Дзеля распрацоўкі такой сістэмы спатрабіцца здзейсніць рашучыя перамены ў існуючай

структуры тэатральнай справы, псіхалогіі дзеячаў тэатра, у стаўленні да мастацтва сцэны з боку грамадскасці, у прававых і эканамічных умовах дзейнасці творчых калектываў.

У выступленнях рэжысёраў Б. Луцэні, В. Маслюка, І. Пятроўскага, драматурга А. Дударава, дырэктара тэатра Э. Герасімовіча, крытыка Р. Смольскага, рэктара БДТМІ А. Сабалеўскага і іншых быў прааналізаваны творчы патэнцыял тэатраў рэспублікі, прагучалі канкрэтныя прапановы па пераадоленні неспрыяльных тэндэнцый у кадравай палітыцы.

Па абмеркаваных пытаннях прынята пастанова.

У рабоце пленума прыняў удзел і выступіў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч.

А. ГАНЧАРОВ.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Ц. Гартнага. Выступае Н. Гілевіч.

Вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Цішкі Гартнага, адбыўся ў Доме літаратуры. «Творчая спадчына Цішкі Гартнага сіладае адну з яркіх старонак беларускай літаратуры, — сказаў ва ўступным слове першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. Сёння мы схілем галаву і перад Гартным — чалавекам, грамадзянінам. На долю Цішкі Гартнага выпала змагацца за шчасце і свабоду народа не толькі пісьменніцкім словам, але і канкрэтнай рэвалюцыйнай чыннасцю. І няма нічога дзіўнага ў тым, што менавіта Цішка Гартны ўзначальваў першы беларускі ўрад. Пра ролю Цішкі Гартнага ва ўтварэнні БССР трэба гаварыць сёння на поўны голас. Гісторыкі павінны сказаць поўную праўду пра ўсе трагічныя моманты і драматызм сітуацыі, у якой праходзіла ўтварэнне БССР». Ніл Гілевіч выказаў пажаданне, каб імя Цішкі Гартнага было надарэна адной з вуліц ці плошчаў нашай сталіцы.

Пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка расказаў доктар філалагічных навук У. Гіламедаў. «Сёння мы на новай аснове звяртаемся да ўрокаў мінулага, пільна ўглядаемся ў аблічча першапраходцаў, і сярод іх Цішкі Гартнага, творчага дзейнасць якога была шматграннай і разнастайнай», — адзначыў ён.

Сваімі ўспамінамі пра сустрэчы з Цішкам Гартным падзяліўся з прысутнымі Заір Азгур, Сяргей Грахоўскі, былы парторг заводу «Камунарна» (цяпер завод імя С. Кірава) Р. Шулькін.

На ўрачыстым вечары прыехала дэлегацыя землякоў пісьменніка, ад імя якіх выступіла сакратар Капыльскага райкома партыі А. М. Скрыган.

У выкананні артыстаў Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы прагучалі творы Цішкі Гартнага.

На ўрачыстым пасяджэнні прысутнічалі намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай і загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч.

НАШ КАР.

В'ЕТНАМ — БЕЛАРУСЬ

Разам з навагоднім віншаваннем у адрас Беларускага аддзялення таварыства савецка-в'етнамскай дружбы нашы сябры з правінцыі Біньчытхен (Сацыялістычная Рэспубліка В'етнам) даслалі нам «Песню пра Беларусь».

Амаль дзесяць гадоў існуюць паміж дружалюбнымі сувязі паміж нашай рэспублікай і гэтай правінцыяй, лёс якой у многім падобны да герайчнага лёсу Беларусі.

Адышлі ў гісторыю гады агрэсіі ў В'етнаме, але балючае ваеннае ліхалецце яшчэ напамінае аб сабе — менавіта тут некалі праходзіла сумна вядомая 38-я паралель. Многа цяжкай пасляваеннага часу лягло на плечы гэтай правінцыі. І дасягненні Беларусі для яе — жывы прыклад адраджэння, стваральнай сілы савецкага народа.

В'етнамскія сябры ў навагоднім пажаданні выказваюць зацікаўленасць у пашырэнні літаратурных кантактаў з нашымі пісьменнікамі. І вось адна з першых ластвак: песня Цян Хыу Фапа пра Беларусь. Пераклад на беларускую мову паспрабаваў зрабіць я сам.

На рацэ Зонг Хыонг
 мы жывём,
 аб рацэ Бярэзіне
 песню пяём.
 Ой, Беларусь прыгожая,
 мілы край.
 Тут у кожнай хаце
 стрэнеш каравай.
 Тут у кожным сэрцы
 шчырасць і паклон.
 Думкі і пачуцці —
 як крынічны звон.
 Рукі ў моцным поціску:
 Беларусь — В'етнам.

Зорка праўды ланіскай
 ззяе нам.
 Многа добрых песень —
 светлы лёс.
 Там, дзе чуцен гоман
 соснаў і бяроз,
 Дзе заводы-волаты
 і абшар палёў,
 Дзе рамонкаў гузікі,
 вочкі васількоў.
 Маюць песні крылы
 і імкнуць у лёт,
 І няма ніякіх
 песням перашкод.
 Ніцямі сардэчнымі —
 Беларусь — В'етнам —
 Звязаны навечна мы —
 дружба дбае нам.
 Г. ЮШКЕВІЧ,
 загадчык аддзела сацыялістычных краін Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі.

не дбаюць гаспадыні (пераважна гаспадыні) кіёскаў «Саюздруку» і іхняе начальства?

З кіёскерамі мы спрабавалі пра гэта гаварыць. Спасылкі тыя ж, згаданыя ў самым пачатку нашага рэпартажу: «Калі б не на беларускай мове...» Гэта — спасылкі. А прычына бачыцца нам у іншым. Як ні дзіўна, але на беларускамоўныя выданні гаспадыні кіёскаў (у сваёй пераважнай большасці) глядзяць як на штосьці лішняе, не надта патрэбнае. Самі яны, як правіла, выданні гэтыя не чытаюць і таму не могуць ні параіць іх чытачам, ні падказаць нагадаць, што, скажам, у сённяшнім нумары «Звязды», «Чырвонай зменшы» ці нашага «ЛіМа» ёсць цікавы артыкул альбо нарыс, апавяданне. Забягаючы наперад, скажам, што ў час рэйду мы ні разу не чулі, каб хто-небудзь з кіёскераў прапаноўваў набыць беларускамоўнае выданне, спасылаючыся на тое, што там змешчана нешта цікавае. Зрэдку «Звязду» і «Вячэрні Мінск» прапаноўвалі ў якасці... праграмы тэлебачання на тыдзень.

І калі ўжо зайшла гаворка пра кіёскераў, дык адзначым яшчэ адну акалічнасць. Працуюць у кіёсках «Саюздруку» ў асноўным пенсіянеры ці, скажам інакш, людзі пенсійнага ўзросту. Мы не ведаем, дзе і кім яны працавалі раней. Відавочна, адказы на гэтыя пытанні будучы самыя розныя. Аднак жа важна не тое, што яны рабілі раней, а тое, што робяць цяпер, зараз. А зараз яны прадаюць не што іншае, а — духоўны, як бы мовіць, тавар. А для такога працы чалавек павінен быць хоць бы мінімальна падрыхтаваны. Бо, даруйце, ніякавата чуць у адказ на пытанне: «Дванаццаты нумар часопіса «Беларусь» ёсць?» — такое: «Чыясолі? А што это?» Мы не прыдумляем. Сапраўды давалася пачуць гэтыя словы з акенца кіёска, што ля «ЦУМа». І падумалася тады: а ці збірае калі-небудзь начальства кіёскераў на семінары, на інструктажы, ці тлумачыць, ці вучыць іх, як трэба працаваць, ці нагадвае ім, што ў Беларусі склалася сітуацыя двухмоўя і што яны павінны з аднолькавай увагай ставіцца да тых і другіх выданняў?

Вернемся ўсё ж да нашага чытача. Неўзабаве трапілі мы ў «Глобус» — цэнтральны магазін «Саюздруку». Каб трапіць туды, выставілі досыць доўгую

чаргу (асобная чарга стаяла за «Московскими новостями»). У «Глобусе» перад вачамі замільгацелі назвы дзесяткаў перыядычных выданняў (гандаль імі ішоў надзвычай бойкі), ды толькі «ЛіМа» сярод іх не трапляўся. Мы ўжо хацелі абурчыцца, як урэшце ўгледзелі яго — у куточку, сярод заляжалых выданняў. Праўда, наш чытач і там знайшоў яго. Папрасіў адразу два экзэмпляры. Чытачом гэтым аказаўся метадыст Міжсаюзнага Дома самадзейнай творчасці Л. Ксяневіч. Даць інтэрв'ю згадзіўся з задавальненнем.

— «ЛіМа» — гэта мая газета, — сказаў Лявон Антонавіч. — Не прапуская ніводнага нумара. Найпершай заслугай «ЛіМа» лічу гаворку пра набалелы даўно пытанні развіцця нашай культуры. Заўсёды чытаю інтэрв'ю пісьменнікаў, прозу, публіцыстычныя артыкулы і нататкі. З вялікай цікавасцю чытаў успаміны Сяргея Дзяргал, зробленыя-запісаныя Янкам Сіпаковым... А вось матэрыялаў па праблемах народнай творчасці, харавага мастацтва, агітбрыгад у вас малавата. Чаму б рэдакцыі не сабраць «круглы стол» ды не абмеркаваць гэтыя пытанні? Памятаю, «ЛіМа» правёў нешта накітатал дыскусію пра сённяшні стан народнага тэатральнага мастацтва. Лічу гэта з'явай. Вось бы такія гаворкі павесці і пра іншыя віды і жанры народнай творчасці. Яшчэ я прапанаваў бы выдаваць кніжкі лепшыя лімаўскія публікацыі пра народную творчасць...

Што ж, на добры лад, варта, відаць, прыслухацца да пажадання чытача. Хоць, шчыра кажучы, пакуль што гэта нам наўрад ці пад сілу. Не можам мы, на жаль, вырашыць і куды лягчэйшых праблем. Ну, скажам, праблему разнабою паміж днём выхаду «ЛіМа» і днём яго прыходу да чытача. Дарэчы, пытанне гэтае мы таксама пачулі з вуснаў чытача, правільнай — чытачкі, якую, зноў жа, напаткалі ля кіёска (на вуліцы Якуба Коласа, паблізу ад скрыжавання з вуліцай Дарашэвіча). Старшы інжынер-канструктар інстытута «Белдзяржпраект» Р. Рубіна сказала нам:

— Раней не ведала пра існаванне вашай газеты. Але пасля таго, як у «ЛіМа» быў надрукаваны артыкул пра наш інстытут, я і мае саслужыўцы цікавіліся ім. Беларускае мова? Не, гэта не перашкода. Ведаеце, як мы чытаем вашу газету ў інстытуце? Адзін з нашых супрацоўнікаў выпісвае «ЛіМа». Вось ён і паведамляе нам, што ў нумары цікавае ёсць. Тады бегаем па кіёсках, шукаем, перадаем газету з рук у рукі. Ну, а калі б не было ў нас гэтага саслужыўца-падпісчыка? Тады — як? Чаму радыё далёка не заўсёды ў сваіх аглядах робіць агляд «ЛіМа»?

Сапраўды, чаму? Мы ж і самі не раз

недаўмявалі з таго, чаму з ранішніх радыёаглядаў друку выпадае «ЛіМа», але неяк мірыліся з тым. Пазванілі ў Галоўную рэдакцыю інфармацыі рэспубліканскага радыё. Галоўны рэдактар Л. П. Аноп пачаў тлумачыць, што прычына — у тым самым разнабоі: пазначаны штотыднёвік адным днём, а прыходзіць да чытача назаўтра. Тлумачэнне гэтае, вядома, не надта сур'ёзнае, бо ёсць жа вельмі простае высціце: гаварыць не ў сённяшнім нумары «ЛіМа», а ў нумары, які сёння атрымалі чытачы і г. д.

Пра гэты разнабой гаварыла нам і гаспадыня кіёска, што ля кінатэатра «Кастрычнік». Яна расказвала:

— Са мной праз гэта асобныя пакупнікі ледзь не сварыцца. Кажуць, газета выходзіць па пятніцах, а чаму ў вас няма? Знаёмым вы яе хаваеце, ці што?

Што на гэта сказаць? Сапраўды, газета павінна прыходзіць да чытача тым днём, якім яна пазначана. І хочацца спадзявацца, што газетна-часопісная экспедыцыя і друкарня ЦК КПБ знойдуць у рэшце рэшт магчымасць дастаўляць газету ў кіёскі ў дзень яе выхаду.

Апошнім пунктам нашага рэйду стаў кіёск у Мінскім інстытуце культуры. Тут мы пазнаёміліся са студэнткай трыцяга курса бібліятэчнага факультэта Галія Акулінскай. Не, «ЛіМа» яна ў кіёску не купляла. «ЛіМа» тут наогул ніхто не купляў, хоць мы царпліва чакалі такога моманту. Урэшце не вытрывалі і загаварылі з чарговай дзяўчынай, што падыходзіла да кіёска. Ёю і аказалася Галія Акулінская.

— Не, «ЛіМа» я не чытаю, — прызналася дзяўчына. І дадала: — У групе таксама ніхто не чытае.

Так мы аказаліся ў гэтай самай групе, у якой было трынаццаць дзяўчат і адзін хлопчак. Гэта былі будучыя бібліятэчныя работнікі, прапагандысты літаратуры, наогул друкаванага слова. І яны не трымалі ў руках «ЛіМа»?

— А хто і калі нам сказаў, што ёсць такая газета? — гаварылі студэнты. — Ні ў школе ніхто не гаварыў, ні ў інстытуце. І вас мы бачым тут, у інстытуце, упершыню...

Мы, вядома, маглі б зазірнуць у інстытут і раней, маглі б правесці тут канферэнцыю ці нават вечар (у рэдакцыі

сілы знайшліся б). Ды толькі куды больш нас бянтэжыла іншае. Бянтэжыў сам факт: студэнты сталічнага інстытута культуры не ведаюць пра існаванне рэспубліканскай газеты па пытаннях літаратуры і мастацтва. Чаму ж і як вучаць тады іх у гэтым інстытуце?

Пасля, праўда, ля таго ж інстытуцкага кіёска мы напаткалі выкладчыкаў В. Новіка і У. Зяневіча, якія купілі па экзэмпляры «ЛіМа», але гэта настрой наш не надта палепшыла. Мусіць, усё-такі праўду пісала жыхарка вёскі Паташня Міёрскага раёна Гляфіра Дамітрыўна Шупіла (гл. «ЛіМа» № 49 за 4.XII.1987 г.) — пра тое, што студэнты інстытута культуры не чытаюць «ЛіМа», бо не ведаюць беларускай мовы...

Затое нас вельмі ўсцешыла, абрадавала апошняя сустрэча ля кіёска тым зімовым суботнім ранкам (эршты, ужо не ранкам, а днём). Гэты пакупнік аказаўся не проста чытачом, а гарачым прыхільнікам штотыднёвіка. Не мастак, не работнік культуры, словам, не самы тыповы наш чытач.

Аляксандр Карпавіч Каралёў — канструктар рамонтна-авіяцыйнага заводу. Гаварыў з намі выдатна беларускамоваю, якую вывучыў (сітуацыя, на жаль, знаёмая) ужо ў сталым узросце, а не ў школе (школа была руская). Перадаючы віншаванне нашаму калектыву з надыходзячым Новым годам, Аляксандр Карпавіч сказаў:

— «ЛіМа» — мая любімая газета. На яе старонках я знаходжу многія з тых праблем, якія хваляюць мяне. Праблемы нашай мовы, гісторыі, нацыянальнай культуры трэба і надаць асветлячых настойліва, глыбока, паслядоўна, прычыпова, пазбягаючы, вядома, эмоцый і перахлестаў. Так і перадайце рэдакцыі наму калектыву гэтую думку аднаго нашага сталага і зацікаўленага чытача...

Вось такія яны былі, нашы кароткія, на хаду, суботнія інтэрв'ю ля ранішніх кіёскаў. Ад большасці чытачоў мы чулі словы падзякі ў адрас газеты, і гэта нас радавала. Аднак мэта нашага спецаблывага рэйду была іншая. Нам больш важна было намацаць неадладжаныя звёны ў сувязным ланцужку «чытач — газета — чытач», намацаць і адрэгуляваць іх. Каб надалей не надараліся тут прыкрыя збоі, каб нідзе не разміналіся чытач і газета.

Марыя ГІЛЕВІЧ,
 Людміла КРУШЫНСКАЯ,
 нашы спецыяльныя карэспандэнты.

ВИСАЧЭЗНЫЯ коміны, з якіх вырываюцца клубы дыму, агромністыя вогненныя факелы над нафтавымі і газавымі радовішчамі яшчэ нядаўна ўспрымаліся намі, як сімвалы НТР. Яны сталі ледзь не абавязковым элементам у індустрыяльных пейзажах мастакоў, у кінафільмах на сучасную тэму, на шматлікіх газетных здымках. Цяпер гэтыя дымы і газавыя шлейфы зніклі з парадных палотнаў. Але іх не паменела на самой справе.

У нядаўна прынятых «Асноўных напрамках развіцця аховы здароўя насельніцтва і перабудовы аховы здароўя СССР» у канстатуючай частцы гэтага важнага дакумента сказана адназначна: «Міністэрствы і ведамствы, мясцовыя Саветы народных дэпутатаў не ажыццяўляюць у належным аб'ёме меры па ахове ад забруджвання вадаёмаў, атмасфернага паветра, глебы...»

...у некаторых гарадах канцэнтрацыя шкодных для здароўя рэчываў у паветраным басейне ў некалькі разоў перавышае ўстаноўленыя нарматывы.

Ёсць такія гарады і ў Беларусі. На рэспубліканскім сходзе партыйна-гаспадарчага актыву ў Мінску ў верасні 1987 года адзначалася, што ў апошнія гады неспрыяльная санітарная сітуацыя склалася ва ўсіх абласных цэнтрах БССР. А ў Наваполацку, прыводзіў прыклад міністр аховы здароўя СССР Я. І. Чызаў, выступаючы на сходзе, за некалькі гадоў больш як у пяць разоў вырасла колькасць анкалагічных захворванняў. (Прычыны такога становішча даследаваліся не так даўно на старонках «ЛіМа» ў артыкуле «Смог»).

І ў садакладзе міністра аховы здароўя БССР У. С. Улашчыка гаварылася: «У шэрагу гарадоў рэспублікі — Наваполацку, Магілёве, Гродне, Светлагорску і іншых — з-за пастаяннага нашчэпвання вытворчых магутнасцей на прадпрыемствах ВА «Палімір», «Нафтааргсінтэз» «Азот»... павольнага ўжаранення прагрэсіўнай тэхналогіі склалася неспрыяльная экалагічная абстаноўка...»

Усе гэтыя факты я яшчэ і яшчэ раз перабіраў у памяці, угледаючыся праз акно поезда ў шэры змрок зімняй раніцы. Недазе там, ужо блізка, незнаёмы горад са сваёй непаўторнай гісторыяй, са сваім абліччам, са сваімі сённяшнімі праблемамі, радасцамі, клопатамі.

Раптам з халоднай цемры вынырнуў агромністы, бледна-ружовы язык, падобны на полыма ацэтыленавай гарэзкі. Я безумоўна, ведаў з расказаў, што пад'язджаючы да Гродна, абавязкова ўбачу гэты гіганцкі факел — своеасаблівую візітную картку Гродзенскага «Азоту». Але велізарнае полыма, якое нібыта само па сабе трымцела ў цёмным небе, захапляла сваёй фантастычнасцю, ірэальнасцю — быццам адбываецца гэта на нейкай чужой, невядомай планеце.

Я паглядзеў на сваіх спадарожнікаў-гродзенцаў. Яны спакойна збіраліся, апрачаліся, не звачаючы на тое фантастычнае відовішча. Маю пільную ўвагу да яго яны, мусіць, лічылі дзіўнай і незразумелай...

Потым, на заводзе, мне з паблажлівай усмешкай растлумачылі:

— Гарыць? Дык яно і павінна гарэць. Гэта значыць — усё ў парадку.

ПРЫВЯДУ некалькі лічбаў, якія даюць пэўнае ўяўленне пра экалагічную сітуацыю ў Гродне. Яны прыводзіліся ў афіцыйным пісьме гарадской санэпідстанцыі ў гарвыканком летам 1987 года. Некаторыя з іх прагучалі і на абласной канферэнцыі Таварыства аховы прыроды. Валавыя выкіды шкодных рэчываў вытворчага аб'яднання «Азот» склалі ў 1986 годзе

звыш 17 тысяч тон. Вокісу вугляроду — звыш 3 тысяч, араматычных вугледадародаў — каля 300 тон. Акрамя таго у паветры зарэгістраваны рэчывы, якіх раней не было — трыхлорэтылен, метанол, фармальдэгід і інш. У выніку сума рэчываў адной накіраванасці ўздзеяння (аміяку і вокіслаў азоту) перавысіла гранічна дапушчальную канцэнтрацыю (ГДК) у горадзе ў паўтара раза.

Цікавая атрымалася ў мяне размова з галоўным інспектарам абласной інспекцыі па ахове атмасфернага паветра Б. Падольным.

Што ж, добра, калі інтарэсы вытворчасці так цесна супадаюць з інтарэсамі ўсіх людзей. Аднак ці азначае гэта, што нам застаецца спадзявацца на навукова-тэхнічны прагрэс і чакаць, пакуль праблемы знікнуць самі па сабе?

ДВАЦЦАЦЬ гадоў назад, калі «Азот» пачаў даваць прадукцыю, ніякіх ачышчальных збудаванняў на ім не было наогул. На хімічным прадпрыемстве, якое размясцілася ледзь не ў самім горадзе, ачыстка лічылася раскошай! Дзесяць гадоў назад, раскаваюць старажылы, над за-

ем — матэрыял, на сённяшні дзень незамыняльны. Гэта і кордная тканіна, без якой не можа існаваць шынная прамысловасць, гэта і дзесяткі назваў тавараў народнага спажывання. Капралякам купляюць дзесяткі краін свету, нават ЗША.

Ну, а гексаметыленамін, неапінамін, перметрын — наколькі неабходная іх вытворчасць? — не мог не запытацца я. З размовы з урачом па гігіене працы гарадской санэпідстанцыі М. Мучніком я даведаўся, што планы вытворчасці гэтых прэпаратаў на «Азоце» выкліка-

дзіць чуткі і прыняць меры, або абвергнуць іх. Газета атрымала шмат водгукаў, у тым ліку і ад спецыялістаў. Інспектар па ахове паветра Падольны паказаў мне копію свайго пісьма ў газету, у якім выкладаўся ягоны пункт гледжання на сітуацыю. Але ні гэта, ні іншыя пісьмы так і не былі чамусьці апублікаваны.

Было б няправільна ўсю віну за экалагічную абстаноўку ў горадзе ўскладаць толькі на «Азот». Напрыклад, каля палавіны забруджвання паветра ў Гродне даводзіцца на долю гарадскога транспарту. Дастаткова прайсціся па старых вузенькіх вуліцах горада ў гадзіны «пік», каб адчуць гэта на сабе. Ёсць і іншыя прадпрыемствы. А ўсё-такі «Азот» ёсць «Азот» — флагман прамысловасці абласнога цэнтра.

Ды і прадпрыемства гэта незвычайнае — бесперапыннага цыкла, і прадукцыя патрабуе пільных да сябе адносін.

Некалькі гадоў таму назад на «Азоце» здарылася аварыя — на зямлю выцекла некалькі тон аміяку. Усё ў той раз абшлось...

Ад аварый застрахавацца цяжка. Але і памятаць пра іх магчыма трэба — асабліва ў нашу эпоху, эпоху Бхапала і Чарнобыля. Чалавек прывыкае да ўсяго, нават да небяспекі. Што ўжо казаць пра нейкія дымы? Дымяць коміны, ну і дымяць. Праўда, аднойчы на прадпрыемстве забілі трывогу — у прамым сэнсе. Зварнуліся да медыкаў, у тым ліку і ў гарадскую СЭС: ратуйце! А здарылася вось што: у выніку тэмпературнай інверсіі (надараецца часам такая з'ява ў атмасферы) паветраны пласт, насычаны дымам і пылам, спусціўся раптам на пляцоўку «Азоту». Людзі пачалі задыхацца.

Зразумела, такое надараецца не кожны дзень. Але самае страшнае, відаць, у тым, што ў навакольным асяроддзі ідзе наступовае, незаўважнае для вока назіпаванне шкодных рэчываў, у прыватнасці канцэрагенных. На арганізм чалавека ўздзейнічае, па сутнасці, цэлы букет самых розных элементаў і злучэнняў.

Вядома, напрыклад, што нітратныя злучэнні ў вялікай колькасці ідуць не на карысць арганізму чалавека. У нашай краіне ўстаноўлена дапушчальная сутачная доза нітрату ў рацыёне — 300 міліграмаў, для дзяцей — 100 на кілаграм клубняў. Неспрыяльныя ўмовы надвор'я (вільготнае лета) у 1987 годзе садзейнічалі павелічэнню колькасці нітрату ў бульбе і гародніне. Пра гэта пісалася ў друку. Так, «Гродзенская праўда» 3 снежня 1987 г. паведамляла: «Вя отдележных районах — Волковыском, Гродненском, Лидском, Берестовицком — продолжают обнаруживаться высокие концентрации нитратов в картофеле и капусте... Пора обратить пристальное внимание на грамотное использование удобрений». Правільнае ўжыванне ўгнаенняў... Тых самых, у прыватнасці, што выпускае і «Азот».

Мяне асабліва зацікавілі наступныя радкі ў газеце: «Выборочная проверка картофеля с дачных участков показала в отдельных случаях также высокое содержание нитратов. Это говорит о бесконтрольности хранения и учета в хозяйствах минеральных удобрений, которые попадают к гражданам, не имеющим ни малейшего понятия об их использовании».

Пра грамадзян, якія «не маюць паняцця» — г. зн. дачнікаў, я яшчэ скажу. А як вам падабаецца такі факт: вучас «Прынёманскі» шмат гадоў упарта не жадае ўступаць аб'яднанню «Азот» зямлі, якія трапілі ў санітарна-ахоўную зону прадпрыемства. Не жадаюць, бо тыя зямлі даюць немалыя ўраджай і збожжавыя. З бясплатнай падкормкай, так ска-

НЕБЯСПЕЧНАЯ

ЭКАЛОГІЯ: ПРАБЛЕМЫ, СИТУАЦЫІ, КАНФЛІКТЫ

МЯЖА ГЭТАЙ ЗОНЫ ПРАЛЕГЛА НЕ ТОЛЬКІ ПА КАРЦЕ ГРОДНА. ЯНА ПРАЙШЛА ПАМІЖ МНОГІМІ ЛЮДЗЬМІ І НАВАТ ПРАЗ ІХ СВДОМАСЦЬ. ПА АДЗІН БОК ГЭТАЙ МЯЖЫ — ВЕДАМАСНЫЯ АМБІЦЫІ, ВУЗКІ ПРАГМАТЫЗМ, ПА ДРУГІ — КЛОПАТ ПРА ЧАЛАВЕКА.

ЭКОЛОГИЯ

Віталь ТАРАС,
спецыяльны карэспандэнт
«Літаратуры і мастацтва»

— Ніякіх лічбаў я называць не буду, — адразу папярэдзіў інспектар. — Хоць скажу шчыра: падставы для трывогі ёсць. Ні для кога не сакрэт, што ў горадзе за апошнія гады вырасла колькасць алергічных захворванняў, асабліва сярод дзяцей, лёгачных захворванняў...

— Не сакрэт? — перапытаў я са здзіўленнем. — А вось гарадская санстанцыя так не лічыць. Медыкі не пажадалі раскрываць лічбы захворванняў перад карэспандэнтам. З-за гэтага аб забруджванні паветра ў іх ёсць. Хоць, як вы ведаеце, існуючыя інструкцыі здымаюць з санстанцыі адказнасць за стан атмасфернага паветра і кантроль за ім.

Мой субяседнік сумна ўсімхнуўся і прывёў у апраўданне вядомы жывёт. Калі разведчык хоча выведзе таямніцы і сакрэты падводнікаў, ён звяртаецца да танкістаў. І наадварот. Інспектар дастаў са скрынкі стала некалькі прыбораў і рознага роду індыкатараў.

— Без гэтых прылад мне на «Азоце» і на любым іншым прадпрыемстве рабіць няма чаго. І ўсё, што вы бачыце, мне прыйшлося даставаць самачынным, па розных каналах. Сваёй лабараторыі ці нейкага спецабсталявання, у інспекцыі няма. Даводзіцца спадзявацца на дадзеныя ведамасных лабараторый — таго ж «Азоту», у прыватнасці.

Некаторыя лічбы Падольны ў той размове ўсё ж прывёў. 10 з палавінай тысяч тон газа-пылавых выкідаў у год. «Азот» цвёрда абяцаў выйсці на гэту лічбу да 1990 года. Пад націскам Міністэрства аховы здароўя БССР кіраўніцтва аб'яднання вымушана было даць гарантыі, што ўвядзенне ў дзеянне трэцяй чаргі па вытворчасці капраляктам, будаўніцтва якой пачалося нядаўна, не адаб'еца на заплаваным зніжэнні выкідаў.

За 1987 год выкіды на «Азоце» знізіліся на 10 працэнтаў. Праўда, справа тут не толькі і не столькі ў прыродаахоўных мерапрыемствах, якія аб'яднанне, канечне ж, праводзіць. Справа ў новай грандвэжы па вытворчасці карбаміду (каштоўнай сыравіны для ўгнаенняў). Новае прагрэсіўнае абсталяванне забяспечвае і новы, больш дасканалы ўзровень ачысткі.

водам яшчэ віліся «лісіныя хвасты» (з-за вокіслаў азоту ў вялікай колькасці дымы набываюць характэрны руды колер). Яны нанеслі шмат шкоды навакольным лясам. Добра яшчэ, што вятры тут у асноўным заходныя і нясуць яны «азотныя» дымы на ўсход ад горада.

Цяпер «лісіныя хвасты» засталіся хіба толькі ў падручніках па хіміі і ахове прыроды. Аднак той факт, што з комінаў дым стаў валіць «пожжжж», а коміны становяцца ўсё вышэйшыя (ёсць і такі спосаб «барэцьбы» за чысціню паветра; пры ім шкодныя рэчывы проста рассяваюцца на большай плошчы), яшчэ не азначае, што кіраўнікі прадпрыемстваў і ведамстваў перавыхаваліся. Сёння ўсе прадпрыемствы вымушаны выдзяляць сродкі на прыродаахоўныя меры. Але не таму, што іх кіраўнікі пранікліся экалагічнай свядомасцю. Ёсць пастановы партыі і ўрада, законы, якія трэба, хочаш не хочаш, выконваць.

Будзем аб'ектыўнымі. Той жа «Азот» за апошнія гады вылучыў на ахову прыроды мільёны рублёў. У 1986 годзе на заводзе закончылася рэканструкцыя біячышчальных збудаванняў, і цяпер Нёман у значнай ступені збаўлены ад сцёкаў з утрыманнем аманійнага і нітратнага азоту. Медыкі пацвярджаюць: вада стала значна чысцейшая.

Заводская цэц пераводзіцца з мазутнага паліва на прыродны газ. Гэтыя і падобныя прыклады прыводзіў у размове галоўны інжынер «Азоту» У. Лаўрушка. Але ён самакрытычна прызнаў, што ўсё гэта яшчэ не падстава для захаплення. Поўным вырашэннем ачысткі сцёкаў, напрыклад, з'яўляецца замкнёны водазварот. Аднак гэту праблему хімікам вырашыць пакуль не ўдаецца — не моцць дамагчыся зніжэння ўтрымання соляў у адпрацаванай вадзе.

Працэсамі ачысткі займаюцца вучоныя ва ўсім свеце. Ідэальных спосабаў ачысткі газа-пылавых сумесяў не знойдзе на яшчэ нідзе. І тым не менш, хімічная прамысловасць развіваецца і будзе развівацца ва ўсім свеце і ў нашай краіне гіганцкімі тэмпамі, — упэўнены галоўны інжынер. Напрыклад, капралякам, магутнасці па вытворчасці якога мы нашчас-

юць сур'езную заклапочанасць медыкаў. Бо гэта — яды. Праўда, яды супраць грызуноў і насякомых. Напрыклад, адной кроплі гексаметыленаміну, калі капнуць ёй на хвост пацука, хопіць, каб грызун здох (да ведама: пацукі маюць ашаламляльную здольнасць прывыкаць да любых ядаў, выпрацоўваючы да іх устойлівы імунітэт).

— Завод адмовіўся ад вытворчасці гэтых рэчываў, — паведаміў У. Лаўрушка. — Але не таму, што гэта яды. Вас асабіста, напэўна, ніколі не непакілі тараканы або пацукі? А вось для тысяч і нават мільёнаў людзей у свеце гэта сур'езная праблема! Інсектыцыды — рэч неабходная. Але для вытворчасці тых прэпаратаў, пра якія ідзе размова, патрэбны многія кампаненты, сама ж вытворчасць уключае ў сябе мноства стадыяў.

Адным словам, вытворчасць гэтых рэчываў для завода надта нявыгадная, бо патрабуе вялікіх выдаткаў.

Ну, а калі б было выгадна? — падумалася мне. Санітарны ўрач Мучнік выказаў такое меркаванне: уся бяда, што пытанні аб размяшчэнні вытворчасці той або іншай прадукцыі — у дадзеным выпадку хімічнай — вырашае тэхсавет міністэрства, якому падпарадкавана прадпрыемства. Думка грамадскасці ў разлік не прымаецца. Ды і рэкамендацыі мясцовых улад міністэрства можа праігнараваць.

Парадокс. У наш час, калі наша дзяржава запрашае замежных ваенных спецыялістаў і журналістаў на сакрэтны аб'ект па вытворчасці хімічнай зброі ў Шыханах, калі дзве вялікія дзяржавы з розным грамадскім ладам могуць дамовіцца аб мерах даверу і кантролю паміж сабой, — у той жа самы час планы вытворчасці цалкам мірнага, але небяспечнага, можа стацца, для здароўя людзей прадукцыі ўсё яшчэ застаюцца за сямю пячэткамі.

ПА ГРОДНЕ даўно і ўпарта ходзяць пагалоскі пра небяспечны рост захворванняў у горадзе. Газета «Гродзенская праўда» ў маі 1987 года надрукавала артыкул пісьменніка А. Карпюка «Яшчэ раз пра галоснасць», у якім перад гарадскімі ўладамі ставілася так сказаць, пытанне: пацвер-

Праўда, і завод не вельмі настойліва імкнецца гэтай зямлі выкупіць. Санітарная зона — прадмет старых спрэчак прадпрыемства з Міністэрствам аховы здароўя і гарвыканкам. Мне нават падалося, што мяжа гэтай зоны пралегла не толькі па карце горада. Яна прайшла паміж многімі людзьмі і нават праз іх свядомасць. Па адзін бок гэтай мяжы — вядомая абмежаванасць, вузкі прагматызм, па другі — клопат пра чалавека і звычайны цяжары сэнс.

ЯШЧЭ калі «Азот» будаваўся, хімікі настойвалі, каб санзона была не больш за адзін кіламетр. Міністэрства аховы здароўя дамаглося, аднак, каб зона адпавядала нарматывам і была двухкіламетровай. У зоне аказалася частка жылых дамоў. Перасяленне жыхароў за межы зоны дагэтуль зацягваецца.

Далей даю слова сакратару раённага аддзялення Таварыства аховы прыроды Н. Галабурда, якая разам са мной удзельнічала ў размове з галоўным інжынерам У. Лаўрушкам.

— Уладзімір Іванавіч! Вы кажаце, што перасяленне людзей залежыць не ад завода, а ад гарвыканкома ў першую чаргу. Дапусцім. Ну, а будаўніцтва дац? Мала таго, што вы не робіце пасадку зялёных насаджэнняў у санзоне, дык дачнікі знішчаюць і тыя зялёныя астраўкі, якія ў ёй засталіся. Яны губяць лес — натуральны жывы фільтр!

— Дачы? У санітарнай зоне? — у першы момант я нават не паверыў сваім вухам.

— Так, і між іншым, многія з іх належаць таварыству «Хімік» афіцыйна зарэгістраванаму ў гарвыканкоме. А колькі іх яшчэ будзеца нелегальна! — працягвае Галабурда. — Колькі дрэў высякаюць дачнікі! Некаторых мы штрафуюем. Ды што з таго? — з болей дадае яна.

Якім жа быў адказ на гэта галоўнага інжынера?

— Будуць і будуць будаваць. Ніякімі забаронамі і штрафамі нічога не зробіш...

Што тут скажаш? На жаль, гэта праўда. Ніякімі санкцыямі і пакараннямі не прымушш людзей думаць. Відаць, калі б можна было, дачнікі з'явіліся б і ў Чарнобыльскай зоне... Я ведаю дачніка, які з гонарам паказваў мне пакет... з ядахімікатам, купленым не за малыя грошы. На пакеце красавалася надпіс: «Берагчы ад дзяцей і жывёл». А некалі ён жа ганарыўся: набыў свой участак, будзе сваё гародніна — без усялякае хіміі, не тое, што ў магазіне.

Зараз, калі многія прадпрыемствы (у ліку іх і «Азот») перайшлі на поўны гаспадарчы разлік, выказваецца меркаванне: трэба, каб яны плацілі за шкодныя сцёкі і выкіды. І не штрафы, як цяпер, а нейкую пастаянную кампенсацыю за шкоду навакольнаму асяроддзю, за кошт фонду зарплатаў. Тады б хутка ўсе перавыхаваліся — ад рабочага да міністра. Даводзілася мне гэту думку чуць і ў аддзеле аховы прыроды на «Азоце». Тут перакананы: трэба біць рублём. Іншага спосабу экалагічнага выхавання няма.

Ці так гэта? На вялікі жаль, можна знайсці сёння тысячу спосабаў (і, напэўна, знаходзяць), каб абвесці вакол пальца любяга кантралюючыя органы, прыўкрасіць становішча, нешта схаваць ад чужога вока. Калі людзі падманваюць самі сябе, ім вельмі лёгка падманваць і іншых.

Наўжо будзем і надалей пераконваць саміх сябе, што інтарэсы вытворчасці вышэй за інтарэсы чалавека і з упартасцю, дастойнай лепшага прымянення, рабіць выгляд, што экалагічная катастрофа — гэта міф, справа далёкай будучыні?

Няма асобнае зямлі, якая была б невялікай, як і няма асобнага чалавека, які не быў бы цэлым светам. Родны кут, свет родных людзей маюць не вымерную самакаштоўнасць. Пацвярджаеца гэта, апроча ўсяго, яшчэ і тым, што зрэдка час на долю асобнай зямлі выпадае незвычайная місія — факусіраваць у сабе агромністыя духоўныя магчымасці людства ўсяго краю. выяўляць багацце яго духоўнага аблічча. Так на паэтычнай карце краю, а зна-

Вершы перасыпаны шчодратамі залатцамі, каларытна-запамінальнымі абразкамі, штрыхамі, дэталямі, толькі што прыкметанымі ці прыгаданымі, з маленства адбітымі ў зроку, вернутымі са свайго, уласна спазналага, у скарбонку паэзіі — з самых разнастайных пластоў і сфер: з побыту, з прыроды, паданняў, вясковай варажбы, з гісторыі. Гэта каштоўная мазаіка, з якой усё больш праступаюць непаўторныя абрысы шырокай карціны народнага

многія вершы паэты. Вось адзін з ранейшых — «Выток».

Мяне лета ў горадзе сноўвае.
Я — сялянна, жанчына
вясковая
Серп зублены начаі сніцца,
бзе работы бальці паясніца.

Альбо — ужо больш сталая спроба разабрацца ў сабе, у адольванні супярэчліва-назольных пачуццяў («У Біскупцах»). Тут не толькі ўсведамленне першавысокай і пачаткаў, што паспрыялі праявіцца «доля паэты»: «Чым валодаю, тут пачалося — процыма шчаснасці.

даткавання ўласнай няўступнасці і самых «дзёрзкіх думак». Маральны максімізм становіцца ўрэшце мераю мер творчасці і быцця. Абраныя прыцыпы служэння дабру вымушаюць заступацца не толькі за сябе, але і за іншых.

Паэтка па-грамадзянску востра адчула: уласнае служэнне справядлівасці — вольнае, што можа падважыць шматлікія напасці, беды і, нарэшце, даць зрушэнне асабістым і агульным вынікам і плёнам («лепш або горш — залежыць і ад твайго справядлівасці»).

Яе эстэтычнае крэда нарадзілася не дзеля шырокавясчання: «З цэлым краем думаць сумесна» — гэта сказана не толькі ж пра слаўных старажытных друкароў Кузьму і Лукаша Мамонічаў, якія адіскалі Літоўскі Статут («Абрамлялі яго ў пазалоту, быў заказ у друкарні пільны, — друкары высокага лёту — скарбны княства і бурмістр Вільні»). Мы разумеем, што на чыннасць справы гэтых друкароў як бы наклалася грамадзянскае і эстэтычнае крэда, што нарадзілася ў значна пазнейшыя часы. Па сутнасці, абвясчэнне ідзе ад Купалы: «З цэлым народам гутарку весці».

Данута Бічэль-Загнетава не хавае сваёй «прыглядкі» на Купалу. Яна ўлюбёна загляданая ў постаць пеняра, у яго ўрокі служэння бацькаўшчыне.

Гэта ў іх знаходзіць яна апірышча і падтрымку сваёй унутранай дужасці. Якія ж моманты акцэнтуюцца ў шматлікіх верхах, прысвечаных Янку Купалу?

Нам смеласці прад светам хапала —
рупльвай нацыі, не гаварыўе.
Мы назаўжды, пакуль плыве
Купала
любаві паўнаводнаю ранкой.
(«Дняпро ў Ляўках»)

Паўнаводнасцю Дняпра і Нёмана. Але ці мала бачылі гэтыя рэкі і сапраўднай смеласці, мужнасці ў выявах змагарнага духу? І ўсё ж гэтыя якасці — пастаяна за сябе — не заўсёды хапала і хапае. У крутыя гістарычныя моманты трывушчасць знаходзілася. А вольна паўсудзённым быццём — ці заўсёды хапае рызык у барацьбе з адступнасцю, адпетысцю? Трымаць «экзамэн» перад постацю пеняра трэба на ўзорах яго «водпаведзей» і няўступнага змаганя:

за слова, скарб шчодрый наш
стаяць да апошняга тыдня,
пакуль не ўдале наўсцяж
ні ценю адпетыга злыдня...
(«Калі помніта Янку Купалу ў Гародні»)

Мы народжаны пад «знакам» Янкі Купалы. На з'яўленне гэтай плыні працавалі доўгія стагоддзі. Таму паэтка адчувае сваю глыбокую павязь роднасці з усімі пачынальнікамі і светачамі гуманістычнай думкі і мастацкай культуры свайго краю. Ужо тое, як суперажывальна малое яна апошні шлях Бурачка Мацея, як эстэтычна пранікліва, да ледзь утайманай славы, дэталізуе і акцэнтуюе, сведчыць пра дыяпазон яе духоўных запатрабаванняў (чаго «жадом жадае, пытам пытаецца»): «У Жупранах званы звоняць. Ашмянкі плыць халадзе. На чатырох вараных вязуць Бурачка Мацея». Дэталі нахлынаюцца, вярэдзяць («З адкрытых сялянскіх ран капае боль Беларусі», «гора аж слепіць вочы», «слёзы пад вейкамі шорсткімі ў дзецюкоў, бы ў дзяцей»). У шлях астатні выпраўляюць жа «паверанага людзю», таго, хто ўжо рашуча і нацыянальна ўсведамлена ўчыняў новаму, наступнаму веку вялікую «пабудку» — абуджэнне, адраджэнне. Каб шлях той ды не быў астатнім, а перайшоў у наступнасць, у мужны і дзейны працяг.

А душа перасмягла прыпадае ўсё да новых і новых крыніц прычышчэння. Родная Гаўя ад бацькоўскіх вытокаў даплывае да шырокага Нёмана. Перад унутраным зрокам паэтыкі — уся Беларусь, спрадвечная, гістарычная, змагарная, пакутная, несупынная ў імкненнях да сапраўджання запаветнага. Дзівосныя тронкі імёнаў. Тронкі назваў мястэчак і мест. (Заканчэнне на стар. 6).

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА

«ЗВЯЗАНА КРОЎНЫМІ ВЯЗКАМІ...»

чыць і ўсёй зямлі, сканцэнтравана, нібы ў пераламленні прыжым, засвяцілася раней не вядомай шырокаму колу нашых чытачоў вёска Біскупцы, над рэчкай Гаўя. Гэта край Нёмана. Яшчэ адно наша шчодрое гняздо песні. Кальска песні.

Здаўна помніцца адзін з працудлых вершаў Дануты Бічэль-Загнетавай, у прыватнасці, радкі: «Мяне маіх тут нарадзіла, як сасонку ў бары пасадзіла». Аднак нарадзілася «доля паэтыкі», як кажа яна пра сябе, у звычайным беларуска-вясковым асяродку — як бы зусім някідкім, непрыкметным, сярод людзей, якіх здавён гісторыя прывучыла глядзець на сябе некай безыменна, безназоўна: тутэйшай

Таму я не гаманліваа,
што ўзрасціла зямля,
неўрадліваа,
перакроенаа, пясчаная...
Тутэйшая...
Я звычайная.

Ды аказалася, што зямля гэтая, на якую здавён прывыклі, як і на яе людзей, глядзець, як на небагатую, сухадольна-шэрую — пад колер шарачковай сялянскай світкі, — усё ж такая незвычайная! Яе шчодрасць, першароднасць красы зямной і духоўнай ужо давалі, эстэтычна адкрылі свету многія нашы песняры-каласікі. Варта прыгадаць Нёман Якуба Коласа, Нарач Максіма Танка. Гэта дзякуючы іх паэзіі воблік і характавы родных мясцін былі ўзняты да сімвалікі бацькаўшчыны. Якой жа сіле сыноўняй любові патрэбна было ўмясціцца ў словы, каб адбыўся чуд такога ўзвелічэння!

Нешта падобнае адбылося і ў паэзіі Дануты. Яна не шукала і не шукае гучна-ўзвелічальных слоў для вобраза родных мясцін. Адкуль жа зыходзіць уражанне іх незвычайнасці і непаўторнай красы? Перш за ўсё паэтка (буду карыстацца яе самавызначэннем) трывала ўмацавалася ў сваім адчуванні: развіццё вобраза пасаджанай сасонкі мы знаходзім у нізцы «Жывіца», дзе ёсць ужо заглябленасць самаўсведамлення: «Упарта ўрос у гэты грунт наш род смалістым каранём глыбокім». Адсюль, з такога адчування ці не пайшлі заглябляцца і шырыцца вымярэнні мастацкага свету паэтыкі? Вось якой нерушай свежасцю дыхнула прыродная краса, схопленая ў вобразным выяўленні:

Загарэлай, спрацаванай, босай,
тут мне думаецца найчысцей,
дзе драчы-падліткі пад праносы
шыляцца ад крыкуноў-дзяцей.
Дзе, збудзіўшы сонца
на дасвечці,
промні ў Нёмане назулі п'юць.

Тут, у бязмежным народным рэчышчы, як і ў лірычным самапазнанні краю, сапраўды «скарбаў не злічыш, не зважыш добра» — словы, дарэчы, з характэрнага па назве верша «Знітаванасць», дзе ёсць ужо асабістым вопытам набытае, працулае прызнанне: «Няма анідзе зімкі, вясніцы і лета пяшчотней, чым дорыць штогоду зямелька мая». Заўважце ласкава-пяшчотную асаблівасць маўлення: зімка, вясніца, зямелька... І так — па ўсёй лірыцы: «цалюсенькую ночку», «красёны тчэ», «сэрданька змару», «дубовае дзенца» і нават «мой белавежскі зверык!» — пра зубра. А як жа без спачування: ён гэтак сумотна рыкае ў запарку... Такую лексічную форму прынята называць памяншальна-ласкальнай. Яе многія асцерагаюцца з-за боязі ці то саладжавасці, ці то нейкага здрабнення рэчаў. То ж не дзіцячая паэзія... Але ж на справе — ці здрабняе такая форма рэчы і пачуцці? У вуснах нашай паэтыкі такое маўленне ў нечым нават характарызуе яе — яно не пасрэднае, вельмі натуральнае, нават кранальна-жаночкае, пяшчотна матчынае. Яно — з глыбін любові да роднай зямлі. Яно — узвелічае! Яго прамаўляе гістарычная мара народа: у якой аказаліся такія няпростыя шляхі да сапраўджання, каб сапраўды па-гаспадарску кахаць яе, сніць пра яе. Каб тварыць хлебадайную шчодрасць яе, карміцелькі:

Цэлы дзянёк, да працы
дасужал,
жыта вязала, сена згарабала,
ногі самлелі, рукі знядужалі...

Затое ж — і асалода сапраўднага далучэння да здарова-памоцнай усеагульнасці працы, якой ніколі не чужаюцца рукі паэтыкі. Стуль, з вытокава-сялянскай далучанасці да працоўнага клопату, ідзе і тая «слабінка», у якой прызнаецца паэтка: «Слабінку адну маю — шычырасць да людства працы». Знітаванасць з «людствам працы» — гэта, відаць, галоўнае, што сёння не дазваляе разрасціся драме вымушанай адлучанасці ад родных мясцін (у сэнсе гарадскога месцажыхарства). Улюбёнаму сэрцу адчуўжэнне, магчыма, не пагражае. Бо на справе сэрца жыве па-ранейшаму той жа прыналежнасцю высокай да спрадвечнага грунту продкаў, да іх працоўна-дынастычнага радаводу. Драма тут як бы зусім не да месца. І ўсё ж яна востра праступае ў радках, пазначае ўнутранымі супярэчнасцямі, канфліктнасцю

бездань тугі». Таму яна і бездань, што растрывожанай журбой захоплівае і роздум сённяшні. Пры сустрэчы з родным котлішчам — толькі хвілінны ўздых аблегкі: усё ж як бы ў парадку («я калочка пасецца цялушка, мой знаёмы валун пры мяжы»). Ды вёска, гэтая спрадвечная хавальніца і роднай мовы, і назапашаных маральных каштоўнасцей, чэзне на вачах, вымірае. Толькі ўзняты ў спадчыну высокія крытэрыі непарушна ашчаджаюцца — як запавет, дадзены на ўсё жыццё. Дый з кожным прыездам вывараюцца і яшчэ ўсё шчодрата жывяцца: «Тут гадуецца людскасць мая» (вобразам роднай людскасці прасякнута ўся лірыка Бічэль-Загнетавай):

Выміраю па біскупскай мерцы
час занятыя, радасці час,
Змарнавала б у горадзе сэрца,
каб яно не лунала між вас.

Лунаць — гэта ўсё ж лунаць. Такага стану, пэўна, недастаткова для падтрымання духоўнага жыцця сэрца. Нельга скідаваць з рахунку прызнання, якое хораша, з жартулівай журбінкай выказана ў вершы «Што недазволенага я зрабіла?». Паэтка ўзважвае, перабірае свае магчымасці — яны чытаюцца ў рэчыўна-канкрэтным і пераносным сэнсах:

Чысценка я чарэнь падмяла б
венікам, звязаным з елачных
лап,
хлеба духмянага шмат
напхала б,
каб жа вясковы дух не аслаб.

Шмат чаго філасафічна тлумачыць жорстка ўсведамлены сэнс верша «Непазбежнасць», дзе, нібы аб вострыя прэнты, б'ецца жыццёвая неабходнасць, а разам і роздум паэтыкі. Чаму яно так? «Аблокі — сыну. Бацьку — яма. Прыроду не расчуліць лямант». У радках смеліць свежая незагойнасць трагедыі, што так рана вырвала з уласнай сям'і гаспадарка. Заломваннем рук не паможаш. Яна ведае: пасля таго, што здарылася, ужо ёй ды і сыну наканаваць не ружовыя аблокі. Яны, летуценна-ружовыя, увюгуле, ці запхвалі надоўга калі-небудзь у яе жыццё? Спадзяванні і мары, з якіх не зыходзіць цень трагічнага злому, будзе дужа цяжка спаўняць. Дзе ж сэрцу, гэтаму прыстанішчу жаночасці, набрацца моцы, дужасці?

Час вымушае браць «высокую ноту» — лірычная гераіна, прывучаная змалку, па-ранейшаму самааддана «слухае толькі дабро». Адвечная бітва са злом ужо вымагае ад яе, адзінай «галавы сям'і», падвоеных высілкаў, самага мужнага вы-

Выгор БАРАДУЛІН, Васіль БЫКАЎ, першы сакратар Барысаўскага гаркома партыі А. А. БОНДАР, Сяргей ЗАКОННІКАЎ, загадчык аддзела прапаганды і агітацыі Барысаўскага гаркома партыі Л. Ф. БЕЛАЯ перад пачаткам вечара.

Васіль БЫКАЎ дае аўтографы.

Фота Ул. КРУКА.

Госць барысаўчан— Васіль БЫКАЎ

Літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс «Польмя» з'яўляецца адным са старэйшых літаратурных выданняў нашай краіны. 6 снежня 1987 года споўнілася шасцідзесяць пяць гадоў з дня выхаду ў свет яго першага нумара.

Калектыў рэдакцыі часопіса пастаянна вядзе актыўную работу па прапагандзе выдання сярод працоўных рэспублікі, далучэнні да лепшых здабыткаў беларускай літаратуры новых чытачоў. Толькі за апошні час яго супрацоўнікі сустраліся з членамі клуба аматараў палітычнай кнігі пры Віцебскім абласным ДOME палітасветы і клуба аматараў кнігі «Субсяседнік» кнігарні № 46 г. Салігорска, калектывамі вучняў і на-

стаўнікаў Радашковіцкай сярэдняй школы і вытворчага аб'яднання «Беларуская мастацкая кераміка», студэнтамі Мінскага медыцынскага інстытута.

Даўняе творчае сяброўства звязвае палымянцаў са сваімі падшэфнымі — працоўнымі г. Барысава і Барысаўскага раёна. Нядаўна рэдакцыя часопіса і гарком КПБ правялі ў гарадскім Палацы культуры чытацкую канферэнцыю па апавесці лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя Сацыялістычнай Працы, народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава «У тумане», якая змешчана ў «Польмі». Канферэнцыю адкрыў першы сакратар Барысаўскага гаркома партыі А. А. Бондар. Галоўны рэ-

дактар «Польмя» Сяргей Законнікаў падкрэсліў значнасць ідэйна-мастацкіх пошукаў пісьменніка ў новым творы, расказаў пра іншыя важнейшыя сёлетнія публікацыі часопіса і планы рэдакцыі на 1988 год. Пранікнёнае слова пра творчасць В. Быкава сказаў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Выгор Барадулін.

Затым перад тысячнай аўдыторыяй, дзе прысутнічалі прадстаўнікі рабочага класа і інтэлігенцыі, студэнты і школьнікі, выступіў Васіль Быкаў. Ён адказаў на шматлікія пытанні чытачоў, якія закраналі праблемы развіцця беларускай культуры,

літаратуры, роднай мовы, захавання і памнажэння духоўнай спадчыны нашага народа, расказаў пра спецыфіку літаратурнай творчасці, свае грамадскія і пісьменніцкія клопаты, падзяліўся ўражаннямі з замежных паездак. Вялікая актыўнасць прысутных, устаноўлення ў зале свабодных мікрафонаў, прадстаўлена кожнаму магчымасць выказацца — усё гэта паўплывала на тое, што гаворка на канферэнцыі адбылася жывая, непасрэдная, зацікаўленая і надзвычай сур'езная важнасцю ўзнятых тэм.

Пасля заканчэння канферэнцыі пісьменнікі далі чытачам свае аўтографы.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

«ЗВЯЗАНА КРОЎНЫМІ ВЯЗКАМІ...»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Разгалінаванні і атожылі родных рэк і прытокаў... Як нязмушана і арганічна ўваходзяць яны ў лірыку Бічэль-Загнетавай! На кожнае імя, на кожную мясціну ўдумна скіраваны гістарычна дасведчаны, трывожны і запытальны позірк. І амаль кожнаму ў пасвячэнне — верш. Як спосаб, як сродак асабістай прыналежнасці, спеводзі і роздому. Вось толькі назвы твораў: «Цётка», «Адам Міцкевіч», «Памяці маці Максіма Багдановіча», «Гальш Леўчык», «Шыпына Ядвігіна III», «Хадка і Жылка», «Хадкі», «Зоська Верас», «Ценям Касцюшкі... Якія скрыжаванні і скрыжалі лёсаў і памятных, свяшчэнных мясцін! «Жупраны», «У Кушылянах», «Лідскі замак», «Каложа», «Пінкавічы», «Гярваты», «Горкі», «Міхалішкі», «У Слоніме... Трапяткая рука адгортвае і адгортвае слувутыя і балючыя старонкі (як у «Крычаве»):

Вешалі за рэбры на крукі,
Заганялі, змочаныя ў серцы,
пад пазногці чорныя пруткі
і падпальвалі — мы грэлі серцы
змучанай няпрадаю зямлі.
Нас знішчалі.
Знішчыць не змоглі.

Непакорны род Вашчыл і Каліноўскіх. І дагтуль над Сожам матулі часам клічуць: «Ва-сі-лэк! Ва-шчыл-ка!» І дагтуль жыве ў людстве грозная памяць касінераў вялікага паўстанца Свіці з Мастаўлян («Заклікаў Каліноўскі з пятлі: Мой народзе! Вочы пратры!»). Патрэбна ўнутраная арсентацыя на запаветныя вехі, на крытычна-высокія моманты выявы народнага духу, каб здольным быць на гэта — «ісці ў адваротным напрамку», заглябляцца ў павучальнасць гістарычных урокаў. Археолог «дорыць гарадзішчам вякі», паэт дорыць іх свайму народу — праз адроджаную памяць мастацкага слова. Як часта на гэтым нялёгкім «зваротным» шляху падкрадваецца адчуванне з цяжкім уздыхам: «Мінуламу лягчэй. Зніміце камень з маіх плячэй!» Становіцца не-

выносна ад цяжару пабачаных драм і трагедый свайго краю. Тых гранічна напружаных імгненняў у гістарычным лёсе, якія эстэтычна трэба «перахварэць», асэнсаваць, давесці да нацыянальнага самаўведамлення. Каб гістарычная памяць людства не была адбітай. Каб адчуванне старажытнага дому за плячыма гадала і прыўздымала нашу годнасць. Каб усталявалася разуменне (да якога схіляецца ў выніку паэтка), «што ў сівых часы і заўсёды не кароны злучаюць народы, а змаганне яднае свет». Змаганне за сацыяльнае і чалавечае права на родную зямлю, волю, матчыну мову — хіба не за гэтыя першажыццёвыя рэчы крывянола ў бітвах наша гісторыя?

У Бічэль-Загнетавай амаль не сустрэнеш заклікавай талінанасці. Арсенал яе паэтыкі — вытанчаныя сродкі лірыкі. Паэтычны дар яе зусім нягучны, мякка-душэўны, ласкава-праніклівы, цнатлівы, недатыкальна-сумленны. Заступіцца нерушы роднага слова, скарбаў мовы, яна выбірае не публіцыстычныя сродкі, а палоніць іншым — чаруе красой гэтых скарбаў, адчыняе іх самародкавую моц, свавольна гуляе адценнямі, асацыятыўнымі звязкамі. І заўсёды — як незвычайная акраса — унутрана прысутнічае выключна прыцягальная жаночасць вобразнага светабачання: гэта ткаля, праля перабірае быццам ніты ды снуе з першародных пачаткаў аснову і, каб заткаць яе, мае свой адметны ўток («Перабіраць па нітачы радочкі...»). У вершы «Слова» становіцца аж цесна ад паэтычнага пераліку многіх часам забытых абазначэнняў прылад і рэчаў («пранік, цёрніца, прасніца, матавіла, барташка, апалухі, пярэтычкі, дылі, білы, сывенькі...»). І смутак — не толькі па тых словах, што разам з рэчамі паміраюць. Тут чуецца боль за словы, што ў выніку неспрыяльных абставін

вымушаны выходзіць з народнага ўжытку:
Можа, словы ўзышлі
на няўстойлівым грунце?
Нават дробнае слоўца
эпоху вярстуе.

Нельга не прыгадаць і густую лексіку народнай варажбы, замоваў, а таксама разнастайных зёлак, выключнай знаўцаў якіх засведчыла сябе ў лірыцы паэтка. Цікава, што ў асобны цыкл нават вылучаны вершы пра раслінна-жывёльны свет (кніга «Даўняе сонца» — своеасаблівы падрахунак паэтка). Каларыт і водар іх, шматкалібернае багацце, зрэшты, разліты па ўсёй лірыцы аўтаркі. Імі істотна пазначан характар самога светаадчування. Арганічна ўплятаюцца яны ў роздум аб лёсе народным, лёсе нашай культуры, нашай духоўнай чуйнасці.

У вершы «Я дома» ёсць радкі: «Звязана кроўнымі вязкамі з чалавецтвам — я дома». Дом гэты — і Біскупыцы, і край Нёмана, і сённяшняга Гародня, дзе жыве паэтка. Дом — уся Беларусь, да якой цягнуцца яе рукі, сэрца. І ступаць на яе парог належыць толькі, калі добра «падэшвы вышэраці». Але ні ў якім выпадку — з абыякавасцю, спахывецкім раўнадушшам. Кепска, калі, як кажучь, мядзведзь на вуха наступіць. Яшчэ горш — калі на сэрца. Праявы абыякавасці разварэджаюць яе бунтоўнасць: «Аж дзіва, да чаго ўсе роўна ўсім. Пакаеся, сумленне прадасі, душой згавееш — людзям хоць бы хны». Калі застаецца патаптаным роднае — чаго ж тады чакаць? Тады ж усё чалавецтва ў незваротнай страце, абрываюцца тады «кроўныя вязкі» з усімі набыткамі людскасці. Прычыны, чама часта журыцца, цяжка смуткуе лірычнае слова нашай Дануты, ёсць. Таму і прыпадае так часта яна да свяшчэнных мясцін як да чысцілішча. Да постаці Беларусі — сваёй абранкі:

Я пагрэю каля зор далонькі...
Маці Беларусь, не кідай
донькі!

Тут прысядзь. Пабудзь са мной даўжэй.
Добра ўжо... Пачулася дужэй.

Паэтычная культура Дануты Бічэль-Загнетавай — на ўзроўні сённяшніх высокіх узораў паэзіі. Яе асацыятыўны паэтычны свет зусім бывае няпросты для аблегчанага прачытання і ўспрымання. Пераплятаюцца ў тканіне, у тонкай лірычнай матэрыі сімволіка, прытчывасць, шматказальнасць, ледзь улоўныя трывожныя падсветы думак, што ствараюць аб'ёмнасць вымярэнняў, карціну трапятлівых, у жывой пульсаванні пачуццяў («Тры жураўкі», «Қаравайка», «Барадулнік», «Па лёдзе баса-нож»).

Ашчадная і немарнатраўная ў слове, унутрана сабраная, дзе трэба мужная, няўступная, нават узлаваная, а часцей ласкавая, зычлівая, Данута Бічэль-Загнетава жыве ўсёй паўнтай трывог сучаснага жыцця. Вострыя драмы перажыванняў поўняць бунтоўны і чароўны свет яе лірыкі. («Няхай мой сын перажыве мяне!»). Зразумела, што паэтка часта спынаецца «выпець» сябе, зафіксаваць у імгненні напільны супярэчлівы пачуванняў, нававы — у іх жывым бегу, у працесе. І бывае — не сягаючы да знарочыста абраных, важна-змястоўных, асобна «запраграмаваных» задум. Часта з гэткай жа таропкасцю прыпадае яна ў сваіх прычашчэннях да мнства мясцін, да вялікасных постацей, кранаецца іх, дае ў пералічэннях, вяртаецца да іх у другіх «заходах». Здарэцца, рытмічна-інтанацыйны малюнак радка пачынае губляць контуры, нязмушана-размоўная танальнасць, якая так уласціва паэтыцы аўтаркі, іншы раз траціць натуральнасць лірычнага дыхання, абрысы размываюцца, а каранёва-кідка рыфма (ёй удатна валодае паэтка!) у такіх выпадках на аддаленні ледзь падае свой голас сугуччаў. Што ж, любява справа — не без выдаткаў. Хоць, зрэшты, некаторыя з іх і скрадваюцца пры суцэльным прачытання лірыкі — гэтага на адным дыханні прачула вымаўленага маналога, які трывожна звернуты да нас, да роднага краю.

Мікола АРОЧКА.

ВІНШУЕМ!

Споўнілася 80 гадоў пісьменніку Яфіму САДОУСКАМУ. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя і новых поспехаў. Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтага цёплага віншавання.

ПРА ЛІМАЎСКАЕ АПАВЯДАННЕ

Абмеркаванню прозы, якая друкавалася ў 1987 годзе на старонках штодзённіка «ЛіМа», было прысвечана чарговае пасяджэнне секцыі прозы СП БССР. Адкрыў яго і вёў старшыня секцыі В. Адамчык. У абмеркаванні наведліся «ЛіМа» прынялі ўдзел М. Кусяноў, У. Рубанав, Я. Леўка, Г. Далідовіч, Л. Дайнека. Да ліку лепшых публікацый года былі аднесены мініяцюры Я. Брылы «Дзве зары», апавяданні «Львы» і Пташніківа, «Чага» М. Кусяноў, «Калі дзінага поля» У. Арлова, «Яшчэ снягі халодныя пляжкі» В. Гігевіча, «Змытая пляма» У. Дамашэвіча, «Я іх ратавала» В. Хомчанкі, «Альтэрнатыва» Л. Арабей, «Калі адцітала таполя» Г. Васілеўскай, кароткія апавяданні Б. Сачанкі, А. Масарэвіч, А. Васілевіч, а таксама апавяданні маладых празаікаў А. Глобуса і У. Сцяпана.

Адзначалася, што нестасе дакладнасці стылю, яркасці мастацкага слова апавяданням Л. Гаўрыліна «Ціхоня», Л. Калодзежнага «Горні наедак рэдзкі», М. Даніленкі «Тацяна Салавей», абразкам І. Галубовіча. У заключным слове В. Адамчык сказаў, што проза «ЛіМа» зрабіла пэўныя крокі ў сваім імкненні дайсці да праўды жыцця. На жаль, не ўсе старэйшыя празаікі працуюць у жанры наведлі. Часцей наведліся найзаймаюцца маладзейшыя. А на сёння пералом у нашай наведлісці неабходны. Трэба беларускаму апавяданню вярнуць яго былою славу, закончыць В. Адамчык.

ДЛЯ пачатку замалёўка з натурны. Ідзе справядна-выбарчы сход секцыі паэзіі. На атрыманне літаратурнай прэміі імя Куляшова аднадушна вылучана кніга паэтыкі Р.

Старшыня. Якія яшчэ будзь прэпановы?

Паэт К. У. М. таксама сё- лета выйшла кніга. Давайце і яе вылучым.

Галасы. Давайце! Давайце!

галоўнае — узровень, што кніга — толькі фармальна падстава для таго, каб адзначыць увогуле добрага паэта. Як быццам у добрых паэтаў няма перападаў па якасці! Па- другое, з аўтарам, якога секцыя вылучае, кожны з прысутных можа «павязаны» цэлым комплексам асабістых ці службовых адносін. Калі члены бюро нарэшце займелі магчымасць выказацца тайна (хоць і ў гэтым выпадку пераважаюць

слядоўная арыентацыя на пярэкоўнасць і падхалімства маладых не толькі ўнеслі прыкметны разлад у наша «разнаўскае» пакаленне, але і адштурхнулі ад сябе ўсё здаровае, не кранутае гніллю, што ў ім ёсць. Ці трэба цяпер здзіўляцца нігілізму ў адносінах да аўтарытэтаў сярод сапраўды маладых, ахрысціўшых сябе «тутэйшымі»? (Хто чытаў аднайменны твор Купалы, сведчаць, што ў гэты паняцце нашым

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

Крок насустрач свайму багаццю

А. Жадан. Жамчужныя думкі. На рускай мове. Мінск, «Беларусь», 1987.

Навука сістэматызуе адкрыцці ў розных сферах, і дзякуючы гэтай кожны, хто жадае, мае магчымасць спазнаць дасягнутае і рухацца далей.

Але, на жаль, у адной з самых важных сфер нашага жыцця, а менавіта ў сферы чалавечых узаемаадносін, дзе такое вялікае значэнне маюць свае іскіны, належнай сістэматызацыі і паслядоўнага назапашвання не робіцца.

Шматліковы вопыт пераканаў народы ў тым, што неабходна збіраць і прызначаць аксіёмы маральнага існавання. Зборнікі прымавак, прыказак, павучальных гісторый — гэта крышталізаваны вопыт стагоддзяў, які сфарміравала мудрасць безыменных нашых папярэднікаў...

Час ад часу выдаюцца зборнікі выказванняў выдатных пісьменнікаў, філосафаў, урачоў, педагогаў і г. д. Праўда, задума складальнікаў бывае вузкая, прадуманая часовай прыватным інтарэсам.

Аднак ёсць і іншыя прыклады — зборнік афарызмаў, складзены Анатолемам Жаданам, — «Жамчужныя думкі».

Гэтае выданне — падзея ў культурным жыцці рэспублікі. Упершыню на маёй памяці зроблена спроба амаль што энцыклапедычнага характару — адлюстраваць дасягненні грамадскай думкі ў сферы чалавечага самавыяўлення.

Складальнік прадэманстраваў высокую палітычную і маральную культуру. Гэта выразна заўважаецца і ў выхаваўчым духу кнігі, і ў імкненні да аб'ектыўнасці пры адборы матэрыялу, і ў агульных, добра выяўленых дэмакратычных тэндэнцыях. Зайздросціць складальніку кнігі: яго душа ўзгажыла вялікі свет думкі, каб лепш паказаць яго іншым душам, — ці ёсць справа больш высякародна і карысна? Я дазволю сабе толькі адну заўвагу ў яго адрас: у нанцы раздзелаў падаюцца рэкамэндацыі пад загалоўкам «Мудрасць на жонкіх дзён». Гэта спажывецкі загалоўлак супярэчыць усяму ладу і духу кнігі і таму ў далейшым, думаяцца, павінен быць зменены.

У сярбніцу мудрасці складальнік змясціў разам з выказваннямі Арыстоцеля, Вергілія, Балзака, Бялінскага і іншых славетных людзей свету таксама і выказванні беларускіх пісьменнікаў: М. Багдановіча, Я. Купалы, Я. Каласа, К. Чорнага, І. Мележа, А. Куляшова, К. Крапівы, В. Быкава, М. Танка, Я. Брыля, А. Русецкага. Я не буду гаварыць зараз, што пералік беларускіх аўтараў можна было б пры жаданні значна падоўжыць (гэта задача другога выдання, якое чкае і, трэба спадзявацца, знойдзе сваё энтузіяста), мне хочацца сказаць, што ўзровень беларускага ўкладу ў сярбніцу думкі свету з'яўляецца вельмі вартасным. Тое нямнога, што выбрана складальнікам з беларускага вопыту, дае быццам згустак нялёгкага, але слаўнага жыцця народа. «Рупліва пчала ўмее збіраць мёд і з горкіх кветак», — гаворыць М. Багдановіч. «Чалавек без радзімы — жабрак», — дадае Я. Купала. І заканчвае на высокай гуманістычнай ноте: «Шчасце можна быць поўным толькі тады, калі ўсе навокал адчуваюць сябе шчаслівымі». Заклапочаны будучыняй культуры І. Мележ напамінае: «Мова — вялікі народны скарб. Яе нельга не паважыць, яе нельга не паважыць родны народ». К. Чорны падкрэслівае наштоўнасць асобы: «Жонкі чалавек — гэта свет».

І на самай справе: наколькі пацярпае гарызонты асобы духоўнай свет іншых людзей, да якога мы маем магчымасць далучыцца.

Я быў хлапчуком, калі ўпершыню мне ў рукі трапіў зборнік выслоўяў. Падумалася: «Вось кніга, якую павінны чытаць і перачытваць увесь час людзі, асабліва людзі, пакрыўдзеныя лёсам». Аднак жыццё мяне пераканала ў іншым — такія кнігі ахвотна набываюцца, але менш ахвотна чытаюцца. І, здаецца, я разумю зараз — чаму. Кніга выказванняў, як і кожная мудрая кніга, патрабуе напружанай працы розуму і пачуцця. А да гэтай працы яны і няздатныя многія людзі. Каб «душа працавала» — патрэбна звычайна, якая выпрацоўваецца паступова. Дурань — не таму дурань, што ў яго магі горшыя, а таму, што «не разварушыў» іх, не ўмее імі карыс-

тацца, а значыць, прайграе ў параўнанні з тым, хто ўвесь час развівае свае разумовыя здольнасці. Розум — якасць, якая развіваецца ў непарэзчай працы — як здольнасці да музыкі, малевання, спеваў і г. д. Сацыяльная і нацыянальная схільнасць да паспяховага разумовага дзейнасці — агідная і жорсткая байка, якую на працягу стагоддзяў убівалі ў галовы працывітым і пакарлівым людзям — дзеля таго, каб эксплуатаваць іх, карыстацца іх працай і талентам.

На жаль, кнігі афарызмаў звычайна застаюцца незасвоенымі янраз тымі, каму яны патрэбны больш за ўсё: хто апустыў рукі, для наго высокай запатрабаванні душы даўно ўжо замяніліся запатрабаваннімі страўніка і прымітыўнымі ўцехамі самалюбства. Мастацкая літаратура ўвесь час паўнае скарбы мудрасці, але хто сістэматычна перабірае гэтыя перлы, каб паказаць чытачу ва ўсёй прыгажосці і велічы? Хто прапагандуе гэтае багацце, хто ілюстрацыя, каб была заўсёды і ніколі не праходзіла «мода» на ясную і справядлівую думку?

Абставіны жыцця такія, што за магчымасць захаваць і развіць высокую чалавечыя вартасці трэба змагацца ўвесь час, іны раз драматычна рвучы з былымі сувязямі і абставінамі. І хто з нас ведае, якую дапамогу зняверанай душы могуць даць згусткі мудрага чалавечага вопыту? Недарэчна зводзіць літаратуру да афарызмаў. Але яшчэ больш недарэчна не прызнаваць іх цалкам самастойнага жыцця. Афарызмы — гэта крышталі гора ці радасці, і яны нараджаюцца ў людзей, якія раздумваюць пра свай лёс, пра лёсы суграмадзян і ўсяго свету. У кожным выпадку мы ўлоўліваем толькі малую частку тых цудоўных прасвятленняў, якія нараджаюцца вопытам чалавечага жыцця. Адаючы належнае «жамчужным думкам», якія сабраў А. Жадан, трэба памятаць і пра тое, што ўсялякая мудрасць — гэта сцвярдзэнне годнасці свайго народа, гэта пераадоленне глупства і неуватна, пераадоленне апатыі і нявер'я, гэта адкрыццё і сцвярдзэнне вечнасці сярод плыні будзённага, гэта абарона прыгажосці і дасканаласці сярод пачварнасці, хоць яна часам і святкуе перамогу.

Чытаць афарызмы цяжка, гэта патрабуе асаблівых умоў, адасобленасці і засяроджанасці. Тут пасля кожнай думкі патрабуецца альбо згода, альбо прарэчанне, уласная інтэрпрэтацыя той жа думкі, свой яе паравот, імгненны аналіз сітуацыі сучаснага жыцця — і таіго, і грамадства. Цяжкая праца, але толькі такая праца набліжае душу да разумення сапраўдных законаў прыроды і грамадства, інакш кажуць, да яго.

Мне здаецца, для нашага народа толькі зараз, у эпоху абнаўлення, якая патрабуе асаблівых аднаўленняў, адносін да культуры спадчыны, асабліва энергіі, асаблівых адносін да культуры вядзінняў магчымасці для здзяйснення ва ўсіх абласцях, надыходзіць этап поўнай духоўнай сталасці, якая спалучае нашу мудрасць з мудрасцю народаў усёга свету. І як бы заклікаючы да чытання «цямі кнігі», якія патрабуюць працы розуму, пачуццяў і ўяўлення, я хацеў бы закрануць свае нататкі цытатамі з гэтай кнігі. Я спецыяльна не называю аўтараў гэтых выказванняў, каб абудзіць вашу цікавасць да гэтага выдання:

— Хто не ведае цану часу — не народжаны для славы.
— Умець жыць — гэта да кожнай кроплі натхнення дабаўляць дзевяноста дзевяць кропелі поту.
— Толькі тады станеш чалавекам, калі навучышыся бачыць чалавека ў другім.
— Хто не вывучаў чалавека ў самім сабе, ніколі не дасягне глыбокага ведання людзей.
— Калі ты страціў у мінулае з пісталета — будучыня страціць у цябе з гарматы.
Ніякая напята не можа дасягнуць росквіту, пакуль не ўсвядоміць, што поле араць — гэтані ж паважаны занятак, як і пісаць паэму.

— Сапраўдная свабода магчыма толькі там, дзе ўсе рэальна карыстаюцца роўнымі магчымасцямі, дзе ніводзім не можа ехаць на спіне другога.

Эдуард СКОБЕЛЕУ.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ШТО ПАСЕЯЛІ...

НЕ ЗУСІМ ПРЫВАТНЫЯ РАЗВАГІ

Паэтка К. А хто яе чытаў?

Паўза.

Паэт Л. Цікава, хто яшчэ ў гэтым годзе выдаваўся? Сакратар. Я зараз прынясу выдавецкі план.

Старшыня (чытае прозвішчы). А, Б, В... У гэтага ёсць ужо прэмія. Г, Д, Ж... У гэтага таксама ёсць.

Паэт Л. А чаму В. не вылучыць? Малады, здольны.

Галасы. Давайце! Давайце!

Паэтка Н. Слабая кніга.

Паэт Л. (з выклікам). Як гэта разумець — «слабая»?

Паэт В. (нерашуча). Я сябе здымаю.

Галасы. Ён сябе здымае!

Паэт Л. (старшыні). Нічога падобнага, унясіце ў спіс.

Дэмакратыя дык дэмакратыя.

Голас. Тады і М. унясіце!

Старшыня. Запісаў.

(Зноў чытае.) П, Р, С...

Голас (захлопна). О, давайце і П. вылучым!

Старшыня. А што? І вылучым. Цікавая кніга.

Паэтка В. Ці варта? Першая ўсё-такі...

Шум, перапалка.

Сакратар (старшыні). Яшчэ раз зачытайце план, каб ніхто не выпуа.

Старшыня (пачынае спачатку). У гэтага ёсць... І ў гэтага ёсць...

Самы малады (не стрываўшы). Вы ў што ператварылі секцыю?! Ганьба! Я «тутэйшым» пра ўсё расказаў!

Паэт А. (падумавшы). Мусіць, і праўда, таварышы, тое, што тут адбываецца, крышачку смешна.

На гэтых мудрых словах я і спыняю. Хай стоп-кадр дапаможа нам засяродзіцца.

Што і казаць, задача не з простых — выбраць з паэтычнай прадукцыі года лепшую кніжку ці — тым больш — кнігу, вартую Дзяржаўнай прэміі БССР. Каму і рашаць, як не самім паэтам? Яны прафесіяналы, а значыць, валодаюць пэўным мастацкім крытэрыем, яны сочаць за навінкамі, ведаюць здольнасці адзін аднаго. Усё правільна. Але... Гэтае «але» змушае да сінтаксічнай разгортнутасці, адным словам тут не абдыдзецца. Па-першае, тых кніг, пра якія ідзе гаворка на секцыі, большасць прысутных усё ж не чытала. Няма нават такой завяздэнкі, каб на стала ляжалі зборнікі, каб вакол іх узніклі спрэчкі. Думка членаў секцыі часцей за ўсё засноўваецца на ранейшых кнігах прэзідэнта або на публікацыях у друку. Лічыцца, што

калялітаратурныя меркаванні), то пры публічным вылучэнні кандыдатур далёка не кожны асмеліцца сказаць таварышу на пяр, што яго лепшая кніга яшчэ наперадзе. Часцей за ўсё ён дыпламатычна маўчыць. (Маўчанне, як вядома, ва ўсе часы спрыяла аўтарытэту). Акрамя таго, на любым пасяджэнні знойдзецца «добры дзядзя», які мае звычку гаварыць тое, чаго ніколі не думаў. (Здароўца і досыць пікантныя сітуацыі — калі рэкамэндаваны, ухвалены твор атрымлівае ў выніку тайнага галасавання нуль галасоў.

Нарэшце паставім сябе на месца прэзідэнта. Паколькі вылучэнне звычайна супадае са справядкачай і выбарамі, то на працягу ўсяго пасяджэння ён будзе сядзець, як мыш пад венікам. Выступаць у яго становішчы з крытыкай бюро секцыі (членам якога і сам нярэдка з'яўляецца) або старшыні бюро — раўназначна самагубству. А пры той невялікай колькасці пісьменнікаў, што наведваюць нашы творчыя секцыі, вылучаць можна ўсіх палогоўна. І прапанова наступіла аднаведна: штогод, а не раз у два гады прысуджаць Дзяржаўную прэмію. Трэба разумець, шэдэўраў у нас пабаледа. А можа, пабаледа самалюбства, не падмацаваны творчымі здабыткамі прэзэнціі? Вунь у Туркменіі, як пісала не так даўно «ЛГ», на 140 членаў СП — 28 лаўрэатаў, не лічачы народных...

Зразумейце мой тон як самаіронію. Усе мы — у большай або меншай ступені — асобы зацікаўленыя. Паклаўшы руку на сэрца: хто з нас здольны ігнараваць атрыбуты грамадскага прэстыжу, сярод якіх прэмія — на першым месцы? Нават той, каго мы схільны лічыць аскетам і схімікам, нейкі момант выдае сваю крыўду на недахоп увагі, на людскую несправядлівасць.

Досыць істотны момант, пра які варта паразважаць, заклучаецца ў тым, што добрых пісьменнікаў мы схільны бачыць перш за ўсё ў сваім пакаленні. Калі кожная сястра атрымае па завушніцы («У гэтага ёсць... І ў гэтага ёсць...»), прыходзіць чарга кінучы логляд і ў бок маладзейшых (пра выключэнні я скажу ніжэй). А цяпер памяркуйце: хто з таленавітых мае больш шанцаў быць падтрыманым — незалежны, наравісты ці той, што ўмее дзюво матак ссаць? Непамёрнае ўзвышэнне асоб, схільных да маральнага ўтрыманства, па-

духсўным бацькам укладзены негатыўны сэнс). Спрабуючы свае неакрэпленыя, незацвярдзелыя пакуль рожкі, яны і не збіраюцца дэманстраваць нам сваю лаяльнасць і пашаноту. бо шмат чаго ў нас не прымаюць. Папраўдзе сказана: і пажнеце тое, што сеяце...

Ці толькі гады застою тут вінаваты? Назіраючы за ўзаемаадносінамі пакаленняў, прыходзіць да вываду: у чалавечай псіхіцы існуюць нейкія атавістычныя кропкі, якія не знікаюць і пры самым высокім узроўні развіцця грамадства, асобы. Пры націсканні на іх умелай рукой заўсёды будзе пэўны (падчас — наперад разлічаны) эфект. Па сабе заўважыла: калі маладзейшыя зьяр- таюцца за парадай, за дапамогай — гэта заўсёды прыемна. Калі трымаюцца воддал — гэта насцярожае, раздражняе... І ўсё-такі я — за незалежных. Хто ступае след у след — новай сцэжкі не праточы, новых ідэалаў не сцвердзіць, новай думкі не нарадзіць.

Атмасфера, якой мы столькі гадоў дыхалі, азаніруецца марудна. Нядаўнія абмеркаванні ў творчых секцыях — яскравы таму доказ. Сумна, але факт: сістэма не спрацоўвае ўжо на пачатковым этапе. Дзе ж гарантыя, што ад памылак застрахованы прэзідыум, сакратарыят, Камітэт па Дзяржаўных прэміях? Чаму, здараецца, пісьменнік атрымлівае прэмію не за лепшую сваю кнігу? Чаму мы так часта спахопліваемся пасля смерці таленавітых людзей? Вось яно, тое горкае выключэнне, што ўсім нам коле вочы: прагледзелі, маўляў... А «прагледзець» дапамагаюць і групаваы інтарэсы, і творчая рэўнасць, і тыя самыя атавістычныя перажыткі.

Дык што — выходзіць, мы не ў стане быць аб'ектыўнымі? Былі ж, мы ведаем і пападанні «ў дзесятку», іх куды больш, чым промахаў. Ох, ужо гэтыя промахі, гэтая злашчасная лыжка дзёгцю, якая ў апошні час усё часцей прыягвае ўвагу і саміх пісьменнікаў, і грамадскасці!..

Настане, верагодна, час, калі вылучаць кнігі на прэміі і прысуджаць іх будучы людзі не зацікаўленыя — чытачы. Іншая справа — ці змогуць нас прачытаць па-беларуску? Тады нам і сапраўды не застаецца нічога іншага, як збірацца сваім вузкім колам і дружна крычаць:

— І гэтага давайце вылучым! І гэтага!..

нік пераходзіць да значных абагульненняў, спасцігаючы ўнутраны свет людзей, духоўна блізкіх яму ці тых, хто не сказаць каб вываўся ў паўсядзённасці высокімі маральнымі прынцыпамі.

Апавяданні, змешчаныя ў кнізе, напісаны ў апошнія гады. Аўтар зьяртаецца да падзей Вялікай Айчыннай вайны, прасочвае жыццё герояў у мірны час. На першы план выходзяць духоўныя пошукі чалавека, з'яўляюцца розныя маральна-этычныя праблемы сучаснасці.

Творы на рускую мову пераклалі П. Навуменка, Э. Карпачоў, У. Жыжэнка і іншыя.

Якуб КОЛАС. 1955 г.

Пяць слухачоў вячэрняга ўніверсітэта марксізму-ленінізму, мы паехалі на некалькі дзён у Дом творчасці Каралішчавічы, каб як след падрыхтавацца да экзамена па кароткім курсе гісторыі партыі. Аўтара гэтай кнігі ўжо не было, але настрой яго часу яшчэ ўсё трымаўся. Быў май пяцьдзесят трыццаці года. Дый няёмка было нам здаваць абы-як. Найстарэйшаму, Тарасу Хадкевічу, было за сорок, наймаладзейшаму, мне, трыццаць шосты. Пасярэдзіне былі такія дзеці-бацькі, як Антон Бялевіч, Дзіма Кавалёў, Валянцін Зуб. Пішу імёны і спыніцца трэба: ужо ніводнага з іх няма... Як няма і тых двух, што сядзелі ў сваіх пакоях амаль пустога на той час двухпавярховага драўлянага дома: Петруся Броўкі і самога Якуба Коласа.

Дзядзька Якуб прыехаў сюды ўпершыню, ён не любіў гэтай нядаўняй зімовай палляўнічай дачы, звернуў аддадзенай пад літаратурную творчасць, называў яе Камарышчавічы. Зудлівай камарэчы тут, на нізкай лясной паляне, хапала аж надта. Былі і яшчэ сякія-такія нязручнасці чалавеку старому, нямогладу, — скажам, вада толькі халодная, проста крынічна-сцюдзёная, а ў туалете голыя ўнітазы. Прашу прабачэння за натуралізм: далей драбніца гэта будзе неабходнай.

Сабраўшыся ў адзін пакой, найбольшы, мы, слухачы, калектыўна зубрылі ды абмяркоўвалі свой найадаказнейшы прадмет, стараліся адолець-такі славуці чацвёрты рэздзел...

Падвечар аднаго з тых аўральных дзён Броўка вельмі дарэчы запрасіў нас да сябе, на другі павярх, паслухаць новыя вершы. Яны былі розныя, але крытыкі з нашага боку ён не пачуў, дый не надта чакаў яе, — старшыню свайго мы ведалі. Гасцінасць яго — таксама. Знайшлася чарка, закуска, пайшла гамана. І да песень дайшло б, балазе гаспадар спяваць любіў і мог, дый памагчы яму маглі б...

Ды тут пачуўся стук у дзверы і ўвайшоў — наш паважаны патрыярх.

Трыццаць пяты гадоў ідзе з таго вечара, і я не буду ляпіць недарэчную п'есу з той нашай гутаркі. У памяці найлепш замацавалася першая Коласавы фразы:

— Во, а пра старога Якуба і забыліся!

Нягучна сказаў, трохі нібыта для смеху, а больш дык з прыкметнай крыўдай, зразумелай таму, хто і сам да нечага падобнага дажыў.

Апроч гэтых слоў, я запамніў два моманты, з-за якіх і запісваю ўсё гэта.

Расказваючы нам сёе-тое з трыццаці гадоў, дзядзька Якуб сказаў, што тры гады ён спаў не распрабуючыся — чакаў... Змест гэтых слоў, нібыта зразумелых, так і застаўся таму глыбей не раскрытым.

Другое — гутарка пра Дастаеўскага.

Не памятаю, як ён пачаў яе, якія словы былі, помніцца тон — мудрае захапленне сапраўднага інтэлігента з народных нізоў, настаўніка і паэта, якому было што сказаць. Пра веліч мастака, псіхолога, гуманіста.

Гэта ўжо сёння мы глядзім на аднаго з найвялікшых у рускай і сусветнай літаратуры праз два яго зборы твораў — дзесяцітомны, першы пасляваенны, і праз магутны акадэмічны трыццацітомнік. Гэта ўжо сёння можна ўбачыць у кнігарні той ці іншы рэман ці аднатомнік Дастаеўскага, яшчэ не купленыя якім-небудзь «нямодным» чытачом. У тыя пасляваенныя дні пра Дастаеўскага гаварылася яшчэ ўсё ледзь не шэптам, а кнігу яго можна было пазычыць па блізкім знаёмстве.

Найглыбейшы ідэйны папрок, які я пачуў пра свой раман «Граніца» на яго першым абмеркаванні ў канцы сорок дзевятага года, гэта была «дастаеўшчына», «корпанне ў чалавечых перажываннях...». Забягаючы на тры гады наперад ад той нашай гутаркі ў Каралішчавічах, згадаю люты знамянальнага пяцьдзесят шостага, ленинградскі музей Някрасава. Мы з жонкай распрапаніліся ў гардэробе, самавітая музейная бабуля нешта вязала і слухала радзіе. «Вот те и на! — раптам не вытрымала яна, як да сваіх звярнуўшыся да нас. — А сама ведае, як ме-

моральную доску ломом-то отдирали!...». Перадача ішла — подых свабоды! — пра Дастаеўскага.

Я ведаў яго, так сказаць, па-заходніцку. Са старых выданняў і па польскіх перакладах. «Записки из мертвого дома», «Преступление и наказание», некаторыя апавяданні, «Грась», «Вгасіа Кагамазов». Так нямала і так далёка не ўсё! Ведаў няхай не падпольна, але ж, як аказалася потым, і з боку ад генеральнага курса.

Адуць, ад гэтага курса, ішла і Броўкава нязгода з Коласам. Кіраўнік пісьменніцкай арганізацыі, у прысутнасці яе маладзейшых прадстаўнікоў, прытым за выключэннем аднаго беспартыйнага, ён не згаджаўся, пярэчыў, прыгладжаў. Як мне яно і дагэтуль чуюцца — на ўзроўні тагачаснага «Блакнота агітатара». Аднак афіцыйна, настойліва, нават са страсцю свайго прывычнага аратарства. Пра «рэакцыйнасць», «бесаў», «мракабесаў»... Ажно стары замоўк, з потым заключыў дыскусію, па-свойму, па-народнаму грубавата, знішчальна:

«Філасофы!.. Каб я сюды не прыехаў, каб днушкаў вам не нарабіў, дык вы так і с... на голым халадзе. А ў філасофію лезеш!».

Мы, слухачы, смяяліся потым. Там стрымаліся, не пазіраючы адзін на аднаго. І на збянтэжанасць гаспадара.

У май пяцьдзесят чацвёртага года, перад святам трохсотгоддзя ўз'ядання Украіны з Расіяй, у Кіеве і іншых гарадах праводзілася дэкада рускай літаратуры і мастацтва. Глебка, Шамякін і я былі гасцямі гэтай дэкады. Потым Шамякін паехаў дахаты, а мы з Пятром Фёдаравічам засталіся на асноўнае святкаванне.

Пачуўшы, што ў складзе беларускай урадавай дэлегацыі прыехаў і Якуб Колас, мы пайшлі адведаць яго.

Стары вельмі ўсцешыўся:

— Як гэта добра, хлопчыкі, што вы прыйшлі!..

Усцешыўся і наш прэзідэнт, які па-суседску, са шлейкамі на беленькай расшпіленай кашулі, зайшоў неўзабаве ў Коласаў нумар.

Аказваецца, што яму, дзядзьку Якубу, якому і семдзесят другі год, і няможацца, і сапраўдны народны паэт, — яму трэба напісаць выступленні тром членам беларускай дэлегацыі. Самому таварышу прэзідэнту, бо звыш прамовы, напісанай яму ў дарогу рэферэнтамі, трэба і яшчэ адна. Сакратару аднаго з абкомаў партыі, чалавеку на трыццаць з гакам маладзейшаму за паэта. І работніцы тонкасуконнага камбіната, наогул ледзь не праўнучцы дзядзькі Якуба па гадах. Зрэшты, і прэзідэнт быў на цэлы сыноўні век маладзейшы за нашага патрыярха....

Аднак над усім гэтым панавала такая прывычная, неабвержная логіка: калі ты пісьменнік, дык і пішы!

Згодна з гэтай логікай вядомае выступленне «Кліч да беларускага народа» ў сорок першым годзе за Янку Купалу, яшчэ ж і не шасцідзесяцігадовага, напісана знясіленым нядаўнімі катаваннямі і турмой Кузьмой Чорным.

«Мне і самому гэта нядобра, — праз тры гады пісаў пра гэта Чорны ў дзённіку, яшчэ ў ваеннай Маскве, — але тады не напісаць гэтага я не мог». І так яшчэ, яснаей: «...Я не маю магчымасці пісаць свае раманы... як чорнарабочы, пісаў і пішу бесперапынна публіцыстычныя тэксты без подпісу, яны друкуюцца, устаўляюцца ў тэксты рэзальцыйных антыфашысцкіх, скажам, з'ездаў, друкуюцца ў зборніках Купаль, як купалаўская публіцыстыка... А я хаджу спрацаваны і хворы, і живу ў катуху...»

Успамінаюць таварышы, што Купала Чорнага любіў, называў Кузьмаккай...

А «логіка», аднак, сваё рабіла.

Калі б тады, у Кіеве, бачачы той вялікі клопат, у якім апынуўся наш дзядзька Якуб, дазволіць сабе на невялічкую злараднасць, яна была б у нечым і справядліва. Бо гаварылася ж, што і за яго таксама часам пісалі, так званую публіцыстыку.

Адзін толькі прыклад, уласны. І забягаючы наперад.

У пяцьдзесят пятым годзе, да стагоддзя з дня смерці Адама Міцкевіча, я склаў, а Танк, пры маім некаторым удзеле, адрэдагаваў даволі салідны, а галоўнае — першы ў нас аднатомнік паэзіі вялікага земляка. Прасілася салідная прадмова. Броўка ўзяў мяне, я — карэктурную кнігу, і мы пайшлі да Коласа. Ён згадзіўся, але ж па той слаўтай логіцы: «Напішыце хто-небудзь, я падпішу... Пятрусь Усцінавіч, дзякуй яму, не тады, а калі мы з ім выйшлі, прапанаваў зрабіць гэта мне. Каб такое было сказана пры дзядзьку Якубу, я, бадай, і згадзіўся б. Другой гросьбай, з якою мы з Броўкам звярнуліся тады да старога, была просьба толькі мая: падключыць і мяне ў групу пісьменнікаў, выбраных для паездкі ў Польшчу, на дэкаду беларускай літаратуры і мастацтва. Мне вельмі хацелася гэтага, і я быў вельмі ўдзячны дзядзьку Якубу, калі ён дапамог у гэтым. Аднак мне так прыкра было ад таго, упершыню, не

ад іншых, а самім пачутага: «я падпішу», што перад Броўкам я даволі лёгка адмовіўся.

Зноў працуем Чорнага: «...але тады не напісаць гэтага я не мог». Не маглі і мы адмовіць у клопаце любімаму, паважанаму дый нямогладу чалавеку. Пятро Фёдаравіч узяў прэзідэнта, я ткачыку, а пра сакратара абкома, калі мы выйшлі з гасцініцы, я па няспеласці сваёй сказаў, што пайшоў ён, сам хай не піша. Лагодны філосаф Глебка ўсміхнуўся: «Ты думаеш, што так ужо ў яго і атрымаецца!..» Атрымаўся б, змог бы як-небудзь, але — быў заняты.

На раскошным перадсвяточным Крашчаціку, пад белай духмянасцю расквітнелых каштанаў недзе гуляла незнаёмая нам абодвум маладзенька ткачыку. А таварыша сакратара мы неўзабаве, зусім нечакана засталі з жонкай у павільёне «Морозиво»....

«Агульнае, грамадскае, народнае — памёр Колас, пакінуўшы нашу літаратуру без галавы.

Праўда тое, што ён некалькі гадоў фактычна не прымаў удзелу ў літаратурным жыцці, не цікавіўся моладдзю па-горкаўску, пісаў ніжэй сваіх магчымасцей...

Але праўда таксама і тое, што ў асобе яго мы страцілі сапраўднага старшыню нашага саюза, да каго можна было звярнуцца ў цяжкую хвіліну, страцілі любімага народа, найлепшага пісьменніка і заступніка нацыянальных інтарэсаў.

Любоў да Коласа... Увечары народ пачаў націскаць на ашклёныя дзверы Палаца культуры, а назаўтра заліў плошчы і вуліцы Мінска...

Як нам пойдзе цяпер — колькі пошласці ўздые галаву, які рэзых возьме бяздарнасць?..»

Гэты мой запіс надрукаваны толькі ў перакладзе, у «скандальным» нумары «Нёмана» за люты семдзесят восьмага года.

Патрэбны, лічу, некаторыя тлумачэнні. «Сапраўдны старшыня».

Гэта праўда, што старшынямі пасля вайны былі спачатку Лынькоў, потым Броўка, аднак яшчэ большая праўда ў тым, што за імі, афіцыйнымі, мы адчувалі галоўнага — Коласа.

«Звярнуцца ў цяжкую хвіліну».

Я звяртаўся толькі адзін раз, калі мяне — я паўтараюся — не ўключылі былі ў пісьменніцкую групу на дэкаду ў Польшчы. Дзядзька Якуб тады адразу, моўчкі зняў тэлефонную трубку, набраў нумар сакратара ЦК і сказаў туды сваё «я прашу». І гэтае «прашу» мне помнілася ў тым незабытым падарожжы, помніцца жыва і сёння.

«Любоў да Коласа...»

Так у «Нёмане» скарацілася: «каб прайшло». А ў рукапісе больш: «Любоў да Коласа пераўзышла ўсе меркаванні начальства».

Напярэдадні пахавання я ўвечары быў на дзяжурстве каля труны. Хто яшчэ з пісьменнікаў? Выразна помню толькі К. Крапіву. Чарга на плошчы ў Палаца культуры пасоўвалася вялікай, і калі было аб'яўлена па радыё, што развітанне спыняецца, людзі націснулі на дзверы ледзь не да звону шкла. Хоць і звон, здаецца, быў. Сам міністр унутраных спраў, які хацеў спыніць той націск сваім аўтарытэтам, уціснуты быў назад у вестыбюль, бездапаможна крутануўся, нека ўстаў у нагах, але рэзата генеральскай шапкі зляцела з лысай галавы і пакацілася па падлозе. Ён сам дагнаў яго і, спачатку абціршыся хустачкай, надзеў. Не памятаю, кім і куды было пазвонена, хто дазволіў, але развітанне прадоўжылі.

Здымаючы гэты запіс з кнігі «Трохі пра вечнае», што яшчэ тады, у лютым семдзесят восьмага, была ў карэктурцы, дырэктар выдавецтва сказаў мне, які вопытны апаратчык, што каб людзей было многа — трэба ўмець гэта арганізаваць. Вячэрні націск не быў арганізаваны. Дый тое, што ў ясны жнівеньскі дзень народ «заліў плошчы і вуліцы Мінска» — справа далёка не толькі ў спраўнай гарсавецкай арганізацыі. Сёння мне думаецца, што такога натуральнага шматлюддзя ў нашым горадзе не было нават у дзень сталінскага пахавання. Такое ўражанне засталася. Трэба толькі ўдакладніць: заліты былі дзве плошчы, Цэнтральная і Перамогі, і вуліцы таксама дзве, шырокі праспект і шырокая Даўгабродская.

«Як нам пойдзе цяпер?..»

Адзін з галоўнейшых па пахаванні прамаўляў па звычаю з банальна-стандартным «наш дорогой Константин Михайлович Якубколас!».

Чыноўнікі прарочылі: «Памёр Якуб — і ўсё памрэ». А гэтай вясной, праз трыццаць з гакам гадоў, пісьменнікі пленум разглядаў і такое пытанне: пісьмо, з якім Якуб Колас хадзіў у ЦК партыі ў дзень сваёй смерці, павінна быць, нарэшце, апублікавана. Пісьмо — пра становішча з роднай мовай...
«Колькі пошласці ўздые галаву...»

Адзін з нашых гаварыў на абмеркаванні таго нумара «Нёмана», што пошласці хапала і пры Коласе. А я, пішучы гэта пад свежым уражаннем вялікай народнай страты, меў на ўвазе тую пошласць, што ў справе нацыянальнай хоць трохі зваяжала на яго аўтарытэт...

Асцярожнасць

Уладзімір ДУБОУКА. 1963 г.

Уладзімір Дубоўка. Магутны і прыгожы чалавек. Нікому, здаецца, так не падыходзіла б вялікая сівая барада, пры светлых, чыстых вачах, харошай, прыязнай усмешцы, нетаропкай, разумнай гутарцы пра адзіную справу жыцця.

У лістападзе семдзесят першага года, у падмаскоўным Даме творчасці Перадзелкіна мы з ім сустрэліся нечакана і, за сябе скажу, вельмі прыемна. Неяк вечарам, у вестыбіюлі, сам-насам пад фікусамі, я спытаўся пра тое, што даўно цікавіла:

— Уладзімір Мікалаевіч, і як вы маглі столькі гадоў вытрымаць за кратамі, у лагеры, у тайзе?

«Столькі гадоў» — амаль што трыццаць.
— У тайзе? — перапытаў ён, крыху падумаўшы. — Калі мае таварышы грэліся каля вогнішча, я націраўся снегам.

— Ну, а разбуджаны інтэлект? А пакуты ад немагчымасці пісаць, хоць бы чытаць?

— Я так навучыўся быць адключацца, што ў самай цясноце, у самым найбольшым шоламе ды гвалце мог анічога не чуць, думаць сваё...

Толькі думаць... Таму, хто меў святое права, усе падставы для таго, каб думкі яго, пачуцці, палёт уяўлення ішлі да роднага народа, да ўсіх людзей у пэтычным слове.

Што вельмі не падыходзіла гэтаму асілку і прыгажуну, дык гэта яго асцярожнасць.

Сваё шасцідзесяцігоддзе ён адзначаў у невялікай групе родных і сяброў, куды меў прыемнасць быць запрошаным і я. Колькі мы там ні стараліся ўзняць тост за яго ці за мілую, інтэлігентную, таксама шматпакутную Марыю Пятроўну, юбіляр касаваў усе нашы намеры неабвержным: «Таварышы, за нашу родную партыю!», або «Таварышы, за наш родны ўрад!»

Няхай сабе на юбілеі — сціпласць, няхай сабе і тое, што ў Мінск ён не пераехаў з Масквы таму, што там быў арыштаваны. Што ж, беражонага і бог як быццам беражэ...

Хоць і вярнулася шчасце выхаду словам у людзі, хоць і прызнанне прыйшло, — ён быў адзначаны літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы, — хоць, нарэшце, і тыя старацелі, што залічылі яго калісьці ў славетныя «нацдэмы» (канвой ляўся: «Эй, вы, надзеі!»), прыціхлі пасля Дваццатага і Дваццаць другога з'ездаў партыі і толькі памармытвалі, як «последняя туча рассеянной бури»...

Так, адзін з кіраўнікоў нашай культуры, які, скажам дарэчы, на адкрыцці тыдня літаратуры і мастацтва ГДР выпусціў у абыход гістарычнае: «Іаган Себасцянявіч Бах», падпісваючы Дубоўку дыплом лаўрэата, сказаў: «Жыве яшчэ, нацдэм гэты, маць яго...» І не каму сказаў, стары ўжо чалавек, а паэту таксама з пакутнікаў...

Лішне асцерагацца ўжо не было чаго. А Дубоўка яшчэ ўсё асцерагаўся. І гэта, крыў мяне бог, не папрок яму, а яшчэ раз пра тое, як гэта страшна было — тады, хто выжыў, вярнуўся, а хто не!...

На ўсесаюзным пісьменніцкім з'ездзе, у чэрвені восемдзесят шостага, жывой была трывога Чарнобыля — і ў выступленнях, і ў гутарках. Таленавіты ўкраінскі паэт і добры таварыш, Іван Драч, здзівіў мяне і трохі збянтэжыў сваім веданнем нашай паэзіі. Ён спытаўся, як дакладна гучыць трэці радок класічнага верша Дубоўкі «О Беларусь, мая шыпшына...» Пакуль мы з Іванам удакладнялі гэта пад яго саркастычна-вясёлы ўсмешку (такога ды беларусу не памятаць!), я быў уражаны, як гэта дзіўна, да сцішнаты падыходзіць да трывогі часу!...

О Беларусь, мая шыпшына,
зялёны ліст, чырвоны цвет!
У ветры дзікім не загінеш,
чарнобылем не парасцеш.

Цяпер я здзіўлена і прыкра думаю пра тое, што і гэты цудоўны верш сваёй маладосці выдатны паэт Уладзімір Дубоўка ў загартаванай нягодамі позняй сталасці палічыў патрэбным напавіць. Праўда, ён уключыў яго ў свой двухтомнік 1965 года выдання, але ж і перакрыў, так сказаць, напавіў другім варыянтам, удвая большым і добранадзейна рытарычным...

«Правіў» таксама іншыя вершы, паэмы...

Дарэчы будзе тут адступленне. Пра Змітрака Бядулю. І ён таксама ня мала нашкодзіў сваёй паэзіі. Калі Ян Гушча рабіў другую, пасля зборніка «Вершэ беларускае», ужо больш анталагічную кнігу нашай паэзіі, ён, як і раней бывала, пісьмова папрасіў у мяне дапамогі, — прыслаць вершы Бядулі. Жывеш чалавек і часамі здаецца, што нешта ўсё-такі ведаеш. А тут я ўпершыню пачуў, што Бядуля ў дарэвалюцыйны час не выдаў сваёй паэзіі кнігай. Ды і ў савецкі час яго вершы ў кніжным выглядзе маюцца толькі ў першым томе даваеннага збору твораў. Том той я змог знайсці толькі ў жонкі паэта. Усцешаная тым, што Бядуля пойдзе па-польску, Марыя Іскаўна пайшла нават і на такую рызыку — даверыцца пошце, паслаць той адзіны том ў Лодзь. Пакуль выслалі, я кнігу з большага паглядзеў, што прыгадваючы, як чытанае калісьці, скажам, у хрэстаматыі Дварчаніна, а з чым знаёмчыся ўпершыню. Паэзія нашаніўская, з густой біблейскай прымессю, што і зрашумела для яе аўтара. Як мне, дык Бядулева проза, яго апавяданні, больш чым паэзія падабалася і ў юнацтве, і падабаецца сёння. Але справа не ў гэтым. У тым унікальным томе хтосьці разумны не паленаваўся над радкамі, алоўкам пананісаваць іх ранейшае гучанне. Параўноўваючы цвёрдасць друку з алоўкавай мяккасцю пісьма, і я выразна бачыў у большасці выпадкаў мастацкую перавагу ранейшага.

У мяне няма, на жаль, магчымасці заняцца праверкай, як жа зрабіў паважаны Ян Гушча, добры паэт і перакладчык культурны, неабыякавы. Ні анталогіі, зробленай ім, няма пад рукою, ні таго тома, які, зрабіўшы карысную справу, шчасліва вярнуўся з Лодзі ў Мінск. Зноў жа — галоўнае тут у іншым. Я хачу нагадаць пра яшчэ адну сумесь асцярожнасці... проста са страхам.

Ніхто, наколькі мне вядома, не запісаў вясёлага вуснага апавядання Міхася Лынькова пра тое, як сумнапамятны Бэнда вярнуўся неяк з камандзіроўкі ў калгас і раскаваў пра адну сваю класаво-партыйную ўдачу. Нехта там ад яго ўцякаў і, загонены ў тупік, схаваўся... у падвешанай калысцы. Нярослы быў чалавек, а то і са страху так скурчыўся, і дзяругай завесіўся. Таварыш Бэнда знайшоў яго і там. Чалавек у акно, а высокаўпаўнаважаны са сваім славытым пісталетам, якога ён і на пісьменніцкіх сходах не здымаў, тут закрываў: «Стой, вораг народа, не ўйдзеш!» Лынькоў, разумны, вясёлы Ціханавіч, любіў і паважаў Бядулю. Але ж і ведаў ён, які смелы быў яго сябар, і разумей прычыны яго «захаплення» тым бэндавым подзвігам. І мне не перадаць тут, пісьмова, з якім бядулеўскім гучаннем ды мімікай ён ажыўляў тое захапленне: «Які сюэт! Уй, дарагі Лука Апанасавіч, які сюэт!»

Тады было каго баяцца: Бэнда, сам дастаткова стрэшны, быў далёка не адзін у полі воін.

А чаго ж так асцерагаўся... скажам проста: чаго так баяўся наш дарагі, наш высокакультурны Уладзімір Дубоўка?

Час настаў іншы, аднак страху было перажыта, назапашана вельмі ня мала...

Мы з ім абменьваліся кнігамі, зрэдку пісалі адзін аднаму, яшчэ радзей сустракаліся, то ў Мінску, то ў Маскве. Мала было сустрэч, але таму яны, відаць, і памянцка выразна.

У канцы шасцідзесятага года ў Маскве праходзіла дэкада ўкраінскай літаратуры і мастацтва. Ад беларускіх пісьменнікаў гасцявалі там Вітка, Макаёнак і я. Як ні цікавыя былі ўкраінскія вечары, мы знайшлі-такі час наведаць Дубоўку дома. Ад тое харошай сямейнай утульнасці мне ярка, цёпла помніцца перш за ўсё сам гаспадар. За сталом, пасля памярковага пачастунку, па-хатняму вольна і сціпла, у пэтычным настроі ён, румяны ды срэбрабароды прыгажун, чытаў нам свае пераклады з Байрона. І думалася, слухаючы, і гаварылі мы, госяці, потым, якая сіла таленту, эрудыцыі, глыбіннай прастаты ў гэтым нашым старэйшым таварышы, якое гэта злачынства было — у самым пачатку яго ўздыму затармазіць той уздым, спыніць бязглуздымі абвінавачаннямі ў тым, што так неўласціва было і яму, як і многім яго сябрам па страшным лёсе!...

У адной з апошніх кніг Дубоўкі, у зборніку празаічных апавяданняў-успамінаў «Пялёсткі», ёсць характэрная, у сэнсе асцярожнасці, мініяцюра, з не менш характэрным загаловакам — «Даехалі ў добрым гуморы...»

На адной з паўночных рэк, на змрочна тужлівым, небеспастаўна трывожным шляху ў невядомае, на адкрытай для ўсіх нягодаў палубе прымітыўнага паравозіка адзін няшчасны чалавек, мужчына, пашкадаваў яшчэ больш няшчаснага чалавека, жанчыну, што да слёз ацэпла на холадзе, — ён узняў са свайго, ўлетку на зіму разлічанага, багажа сукоўную коўдру і даў жанчыне накрыць плечы ў адной лёгкай блюзацы...

У чалавеку гэтым я бачу Дубоўку. Чырвонаармейца грамадзянскай вайны, студэнта Брусаўскага

інстытута, блізкага сучасніка Ясеніна і Маякоўскага, паэта божай міласцю...

А сам ён, Дубоўка, піша так, што чалавек той, — як быццам не ён, сасланы паэт, і яна не такая ж пакутніца, а проста нейкія падарожныя... Чаму? Навошта так — на семдзесят трэцім годзе жыцця, ужо, напэўна ж, падумваючы і пра адыход, што наступіў праз тры гады!.. Я напісаў старому пра такое меў недаўменне. Ды ён мне пра гэта ў пісьме сваім не стаў гаварыць, толькі падзякаваў за добрыя словы.

Падарожныя... На пальцах дзвюх рук, ды з недаборам, можна палічыць іх, нашых пакутнікаў-«падарожных». Тых, што вярнуліся. І пра свае «падарожныя» гадамі пісалі яны, павінны былі пісаць да суму і болю не тое, не так. Хто, з іх, бачыце, быў бухгалтарам, хто цесляй, хто настаўнікам, хто геалагам. Проста ўзялі ды перайшлі на іншую прафесію, на заробкі адлучыліся на пэўны час. На трыццаць, дваццаць пяць, дваццаць гадоў, — такі сабе перапынак у творчай працы...

Колькі трагічна значнага, патрэбнага сучаснікам і гісторыі, праўдзе жыцця, пайшло ўжо і можа пайсці ў нябыт!..

Не папрок гэта — крыўда і жаль.

Адзін усяго не скажаш

Арназдз Куляшоў. 1974 г.

Два блакотныя запісы.

Першы. Улетку семдзесят восьмага:

«Варшаўскі шлях». Яшчэ раз, у добрым перакладзе Хелемскага, перачытаў у кнізе ўспамінаў пра Твардоўскага. А нядаўна, дома перачытаў яго ў арыгінале. Культура і душа. І легенда ці не, што ў бальніцу да Аркадзя, у семдзесят другім годзе, прыходзілі высокія наведвальнікі, спачатку адзін, які сам не змог, прыслаў назаўтра другога, у якога халіпа ідэянасці, каб сказаць:

«І навошта вам тут, у такой добрай рэчы, Твардоўскі?»

На што адказ:

«Сяброў і мёртвых я не прадаю».

Успомнілася наша з ім гутарка ў вагоне, па дарозе з Масквы, калі ён пытаўся ці ісці яму з рэдкалегіі «Новога мира»... Яго нерашучасць. А ласка ў начальства была ўсё-такі страчаная: з-за паэмы. А потым самотная, нават трагічная смерць. Што ж, «кожны памірае адзінока». Аднак у замку-санаторыі, з імковым досвіткам упасці на парозе медпункта, неяк дабрывшы да яго з адзіночнай палаты наводшыбе, на даўнім крапасным валу, — гэта аж надта сцюдзёнае «адзінока»...

І зноў жа — яму ўжо нічога не скажаш!...

Другі. У восемдзесят пятым:

«Зноў успомнілася, як мы вярталіся з Куляшовым з Масквы. Выпадкава сустрэўшыся на пероне, дамоўліліся, што я зайду ў яго вагон, — Аркадз запрасіў.

Ён быў адзін у двухмесным купэ. Нешта хутка, без усялякіх уступаў, спытаўся, што яму рабіць — ісці з рэдкалегіі «Новога мира», у знак пратэсту супраць дзікага «вызвалення» Твардоўскага, ці заставацца там?

Я адказаў яму проста, з сяброўскай грубасцю:

«Ты будзеш... калі не пойдзеш».

Ён не пайшоў. Ён напісаў «Варшаўскі шлях». Сумна: такое — ды наўздагон!..

Агульны наш з Куляшовым сябар казаў мне нядаўна, што Твардоўскі пад канец іхняй з Аркадзем дружбы пахаладзеў да яго. Ад блізкіх Аляксандра Трыфанавіча я ведаю, як цяжка перажываў ён тое, што ніхто з рэдкалегіі так і не запратэставаў супраць яго зняцця. Адзін з парадна-нязменных членаў нават пытаўся ў яго па тэлефоне, ці друкавацца яму ў «Новом мире» пасля таго, што адбылося, на што Твардоўскі сказаў насарогу:

«Гэта справа твайго сумлення».

Баюся памыліцца, але як быццам і яшчэ адзін з сяброў пытаўся...

(Заканчэнне на стар. 10—11).

НА АДНАЎЛЕННЕ ВЕРХНЯГА ГОРАДА

У Рэспубліканскі фонд культуры на аднаўленне ацалелай часткі Верхняга горада ў Мінску пойдучы сродкі, сабраныя першым у Беларусі дабрачынным канцэртам. Не могуць заставацца пасіўнымі спіральнікамі «цывілізаванага варварства» ў адносінах да аичиннай гісторыі ўсе, хто жыўе суладна з сумленнем і з сэрцам.

Нечакана вялікая колькасць слухачоў сабралася ў той вечар у Доме кіно. Для мясцовых платных канцэртаў мінскіх музыкантаў перапоўненая аўдыторыя — падзея рэдкая. Таму надзвычай натхнёна гучала ў іх выкананні музыка. Са спавядальнай шчырасцю ў творах І. С. Баха, А. Вівальдзі, Т. Альбініні спявала скарыпка М. Гершовіча; у Адамы з Канцэрта для кантрабаса К. Дзітэрсдорфа праявілася магутная пластыка рэдна саліруючага кантрабаса (артыст М. Крывашэў). Дзякуючы салісту Мінскага камернага аркестра А. Прыходзьку ўпершыню ў СССР прагучаў бахаўскі Канцэрт фа мажор для габоя з аркестрам. Спявала салістка оперы Н. Галева, выступала хор Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК (кіраўнік Л. Ступська), гучала флейта В. Явара. З вялікай творчай аддачай іграў аркестр камернай музыкі «Калегіум музыкум» пад кіраўніцтвам В. Бартоўскага. Шырокую праграму аб'яднала выступленне музыкантаў М. Казініна.

Пры важкай арганізацыйнай дапамозе Саюза нінематаграфістаў БССР удзельнікам гэтага канцэрта (предстаўнікам усіх буйных музычных калектываў Мінска) удалося стварыць цуд узвышанага духоўнага кантантаў з такой шматлікай аўдыторыяй.

Пасля доўгіх гадоў маўчання дабрачыннасць у яе спрадвечным гуманістычным значэнні зноў заняла пра сябе. Прыемна ўсведамляецца, што мінскія музыканты адны з першых у агромністай нашай краіне падтрымалі такое пачынанне выдатных артыстаў Масквы. Людзі, аб'яднаныя найперш творчым духам, а не аднымі фінансавымі праблемамі, на справе дэкаваўцы выратавалі і ўзвышалі місію мастацтва. Хочацца верыць, што дабрачынны ланцужок у нашым багатым традыцыямі мастацтве будзе расці.

Т. ІШЧАНКА,
музыказнавец.

ГУЧАЛІ ПЕСНІ

Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР кампазітар Л. Захлеўны выканаў некалькі сваіх твораў на свяце патрыятычнай песні «Славу Кастрычніку лям», якое адбылося ў мінскім Доме афіцэраў. У гэтым святочным канцэрце ўдзельнічалі заслужаныя артысты рэспублікі М. Дружына, А. Кузняцоў, Б. Макараў, самадзейныя спевакі. Яны выканалі песні савецкіх кампазітараў, у тым ліку нашых землякоў І. Лучанка, У. Будніка.

Г. ПЯТРОУСКІ.

НАКІДЫ ТРОХ ПАРТРЭТАЎ

(Зананчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Не асуджаю, пішучы. Бо гэта ж вам не тады, калі Чэхаў і Караленка пратэставалі за Горкага!...

Адзін сталічны крытык спытаўся неяк, што я, відаць, у крывідзе на яго «за некаторыя крытычныя замечанія» пра мой роман? А ў мяне не хапіла аховы сказаць, што я проста не паважаю яго за выступленне на тым сходзе, дзе здымалі Твардоўскага, дзе Аляксандр Трыфанавіч — такое чулася — сказаў у сваім апошнім слове:

«Какие же вы все животные!...»
І толькі. І хоціць».

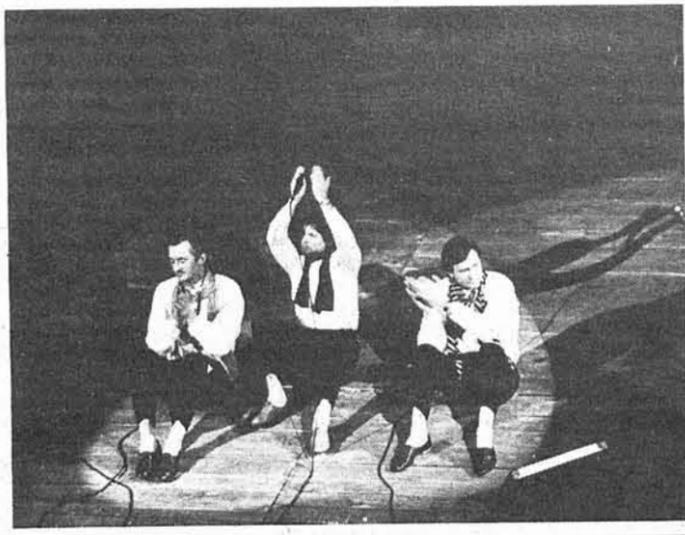
Цяпер — пачатак ў восемдзесят трэцім, з крыху пазнейшай паметкай: «Не проста гэта — дакранацца да другога жыцця!»

Аднак...

МУЗЫКА

«НА ЎВЕСЬ ГОЛАС»

Прэм'ера Беларускага дзяржаўнага
эстраднага ансамбля «Песняры»

Беларускую эстраду ўжо не магчыма ўявіць без творчасці «Песняроў». Не проста папулярнасць заваявалі яны ў рэспубліцы, у краіне і за мяжой — папулярнасць хутка прыходзіць і таксама хутка адыходзіць. Ансамбль «Песняры» вядомы з 1969 года і дасюль з гонарам трымае сваю высокую творчую рэпутацыю. Колькі за гэтыя восемнаццаць гадоў успыхнула і патухла эстрадных зорак, колькі мы бачылі ўзлётаў і заходаў, колькі «новых» і «звышновых» павеваў прыйшло і адышло, а «Песняры» ўпэўнена і ўпарта крочаць сваёй адметнай дарогай, кожнай работай раскрываючы ўсе новыя, часта неспадзяваныя свае магчымасці.

Мы даўно прывыклі, што нячаста выступленні «Песняроў» у родным горадзе, як правіла, — прэм'еры новых буйных твораў Уладзіміра Мулявіна, музычных спектакляў, кожны з якіх рабіўся адметнай з'явай і ў ягонай кампазітарскай творчасці, і ў сучаснай эстраднай музыцы. Кампазіцый, прынцыпова не забавляльных па задуме і ўвасабленні, ідэйна значных як для нацыянальнай, так і для агульнанацыянальнай эстраднай музыкі.

І вось — новы спектакль «Песняроў», кампазіцыя У. Мулявіна «На ўвесь голас» на паэтычныя тэксты Уладзіміра Маякоўскага. Маякоўскі і «Песняры» — спалучэнне нечаканае і нават парадоксальнае. Пэўна, ніводная з папярэдніх работ У. Мулявіна не чакалася з такім прадчуваннем нязвыкллага, нават з недаверам — і калег-музыкантаў, і шырокай публікі. Нядобрабыліўцы адкрыта прарочылі правал, але і прыхільнікі «Песняроў» не без сум-

ненняў чакалі прэм'еры: «А раптам не атрымаецца?»

Нарэшце, прэм'ерныя спектаклі ў Мінску. І першае, самае неспадзяванае ўражанне: «Атрымалася!»

Так, новая работа У. Мулявіна стала значнай падзеяй нашага музычнага жыцця, і ў кантэксце сённяшняга дня яна вартая сур'ёзнага асэнсавання.

«Песняры» выступалі ў абстаноўцы сапраўднай сур'ёзнай прэм'еры. Перапоўненая зала, чуйная ўвага публікі; агульны настрой хутчэй «філарманічны», а не «эстрадны»; чаканне значнай падзеі. Публіка даўно ўжо выхавана «Песнярамі» так, што чакае ад буйных кампазіцый У. Мулявіна не забавы: людзі прыходзяць слухаць, адчуваюць і думаць, настройваюцца на работу душы. Так было і цяпер.

Напружана і чуйна ўваходзілі слухачы ў складанае, шматплановае, кантрастнае развіццё музычнага дзеяння. Лірыка і сарказм, гумар і трагічная споведзь, гратэск і ўзвышана-філасофскі роздум, — кожны паварот у кампазіцыі выклікаў адпаведную эмацыянальную рэакцыю глядачоў. Унутранае напружанне, якое працінала ўсё дзеянне, узрасла да фіналу і перадавалася зале, арганічна перайшло ў бурную авацыю ў канцы спектакля. Пэўна ж, у зале былі не толькі даўнія прыхільнікі таленту У. Мулявіна — былі і скептыкі, было шмат «навабранцаў» ад пятнаццаці да дваццаці гадоў. Ды калі апладысменты перакрываюцца воклічамі «брава!», калі шчаслівага аўтара не бачна за ахапкам кветак, што нясуць яму на сцэну дзесяткі людзей, калі публіка наладжвае артыстам авацыю, — можна не

сумнявацца: гэта перамога. Сур'ёзная творчая перамога.

Музычная драматургія спектакля дынамічна сплятаецца з трох асноўных ліній. Зменлівы, шматгранны свет, у які паступова ўваходзіць Паэт, асэнсывае сваю ў ім ролю, — гэта першая лінія развіцця (з другога па дзевяты нумары). Поўны іроніі, гратэску вострапубліцыстычны пратэст Паэта супраць усяго, што перашкаджае дабру і справядлівасці перамога ў жыцці і ў душы чалавека, — гэта другая музычная лінія кампазіцыі (нумары 11—16). І, нарэшце, трэцяя лінія — ключавыя для сэнсу спектакля маналогі Паэта (першы, дзевяты і семнаццаты нумары): яны аб'ядноўваюць усё дзеянне, накіроўваюць думку і пачуццё, задаюць імпульс музычнаму развіццю.

Першы маналог Паэта — «Уважаемые товарищи потомки!» — сэнсавы пачатак спектакля. Тут фарміруецца ў стрыманым эмацыянальным ключы настрой роздуму, у музыцы пераважае дэкламацыя (усе маналогі Паэта выконвае У. Мулявін). Роздум пераходзіць у зварот неспадзявана да слухача, падводзіць да галоўнай думкі: «Я сам раскажу о времени и о себе». І разгортваецца шматобразная стракатая карціна «часу».

Кампазіцыя першай часткі спектакля насычана кантрастамі. Яе эпізоды, змяняючы адзін аднаго, ствараюць атмасферу жарту, містыфікацыі («Причешите мне уши»), дасціпнай іранічнай рэкламы («Я сегодня бросил курить»), свету сонечнага, даверлівага дзяцінства («Крошка сын»), пляшчотнай лірыкі («У меня есть мама»). Нават сам Паэт паўстае тут, у радасным свеце, юным, крышачку іранічным закаханым («Облако в штанах»). Музыка першай часткі спектакля стварае атмасферу далёкіх 20-х, мудрагеліста змешваючы інтанацыі бытавой песні, романса, характэрныя рытмы вальса, полькі, марша, галопа. Кампазіцыя «Праз усю вайну» пераканала ў здольнасці У. Мулявіна стварыць музычную атмасферу ваенных гадоў: ён нібы чырае тыя гады з 80-ых і гаворыць слухачу сучаснай, сваёй мовай, але менавіта пра ваенныя часы. І тут, у музычным спектаклі «На ўвесь голас», знаёмая, «мулявінскай» мовай загарварыла раптам з намі стракатая, дзівосная Масква 20-х гадоў, Масква Маякоўскага і Булгакава. І тут прабіваецца першая нотка трыовігі («Нет, не те — молодежь» — не, не ўсё бязвольна і ў юнацтве!).

Драматычная кульмінацыя гэтага своеасаблівага «першага дзеяння» спектакля — лірычны маналог Паэта «Письмо любимой». Гэта споведзь душы, якая спазнала горыч расстання і адзіноты. І тут выяўляецца дзівосны дар Мулявіна-меладыста, лірыка. Тут раскрываецца тонкі, датклівы і адначасова поўны высокай годнасці ўнутраны свет Паэта. Не дарэмна менавіта для гэтага моманту

прыбірагае кампазітар свой лірычны талент, не раскрываючы яго цалкам нідзе ў папярэдніх частках кампазіцыі. Напэўна, і паэтычныя «Звезды» ў выкананні В. Дайнекі лепш бы прагучалі перад гэтым маналагам, а не пасля!

Другая частка кампазіцыі. Паўтараюцца першыя радкі «Уважаемые товарищи потомки!», і маналог пераходзіць у новую плоскасць: гэта ўжо гаворка Паэта-трыбуна, які актыўна ўрываецца ў жыццё. Тут Паэт ужо не проста жыўе ў сваім свеце — ён выяўляе адкрыта і сумленна сваё стаўленне да гэтага свету. Ускладняюцца і музычныя вобразы, узмацняюцца кантрасты, больш складанай робіцца музычна-сцэнічная мова. Кожны з нумароў падаецца развітой музычна-драматычнай сцэнай. Камічна-сур'ёзная, з пародыяй на фальшывую патэтыку, сцэна «Путь по служебной лестнице» і «Заседание антиалкогольной компании» — простыя, але такія сучасныя па сэнсе, з'едлівыя прыпеўкі пад гітару «Появились молодые! Разули баста-вуличная і горкая па сутнасці сваёй «Маруся отравилась» — і бліскуча-дасціпна інтэрпрэтаваны квінтэт бюракратаў «Прозаседавшись», дзе знакамты песняроўскі вакал а капэла раптам абарочваецца ці не булгакаўскім гратэскам і аднаўляе ў памяці бесмяротных герояў знакамитага «Геркулеса» Ільфа і Пятрова. І, дайшоўшы да мяжы злога выкрывальнага сарказму, музычнае дзеянне раптам рэзка абрываецца.

Заклучны маналог — вышэйшы пункт у развіцці самай галоўнай ідэі спектакля: раскрыццё душы вялікага Паэта. У гэтым маналогі арганічна сплалены чалавечы і грамадзянскія пачуцці, роздум, вера і спадзяванне. І тут, у музычнай высьнове ўсёй кампазіцыі, У. Мулявін дасягае эмацыянальнай вяршыні ў лірыка-драматычным маналогі. Ад мяккіх, рамансавых першых слоў да напружанай, высокага напалу мелодый-апафеозу разгортваецца музычная тканіна маналага. І самае галоўнае (а гэты ж тэкст усім даўно знаёмы) — ні кроплі фальшу! Калі струнка цішыня ўзрываецца авацыяй, зусім не падобнай да рэакцыі публікі на эстрадным канцэрце, яшчэ раз пераконваецца, што ў «Песняроў» — свае законы, свае шляхі ў мастацтве і яны вядуць па гэтых шляхах глядача, — свайго глядача.

Выдатна, што калектыву бачыць усё новыя даляглыды — цяпер поўным ходам ідзе праца над шэдэўрам нашай нацыянальнай літаратуры «Тарас на Парнасе». Мы маем права чакаць ад нашага музычнага калектыву новых адметных работ: бо ўсё жыццё «Песняроў» — гэта ўпарта праца сапраўдных майстроў.

Людміла РАШЧЫНСКАЯ,
музыказнавец.

З вясны сорок чацвёртага года, з партызанскага лесу жыўе ўва мне і адгукаецца самае першае ўражанне ад паэзіі Куляшова — радкі «Ліста з палону», прачытаныя ў нейкай брашуры, прысланай з Вялікай зямлі, іх высокая паэтычная прастата:

...А след тваіх ботаў убачу —
Пацалую яго і, як баба старая,
Заплачу...

У заслужанай славе ў трыццаць гадоў ён быў першым пасляваенным рэдактарам «Літаратуры і мастацтва». Цягнула і мяне туды, да той вясёлай творчай атмасферы з новымі сябрамі, перш за ўсё Таўлаем і Вялюгіным, з такім рэдактарам, які хоць і з'яўляўся на службе не надта рэгулярна, але ж і прыносіў туды, і чытаў свае новыя вершы. Зноў жа помніцца іх абаяльная прастата, шчасліва даны сакрэт яе ў радках:

Жыў ляснік са сваёй леснічыхай
каля завадзікі ціхай...

Або такое — ад радасці волі, імкнення, да маладое немяротнасці:

Шумі, шумі, дуброва!
Звіні, звіні, падкова!...

Прастата ад народнасці і культуры.

Я быў шчаслівы яго ўвагою да мяне. Ён быў адзін з першых чытачоў таго, што з Налібоцкай пушчы, самалётам, цераз карэспандэнта «Правды» А. Л. Земцава, што прылятаў у наш партызанскі міжрай-

цэнтр, было паслана ў Маскву, Максіму Танку. Ма-шынапіс аповесці «Жывое і гніль», на аснове якой праў дваццаць год я напісаў «Птушкі і гнёзды». Чытаў ён, ужо ў Мінску, і іншае з таго, што я асмельваўся даваць, і гаварыў са мною пра мае вершы і апавяданні.

Калі памёр Кузьма Чорны, у самотнай кватэры Міхася Лынькова, што была заадно і першай рэзідэнцыяй Саюза пісьменнікаў, група старэйшых таварышаў уголас рэдагавала некролаг. Я пагадаўся, і Аркадзь сказаў сакратару партыйнай арганізацыі Модалю, які толькі што вярнуўся ў ватнічку з далёкага мірнага тылу, далучыць і мой подпіс. Двойчы сказаў, а Модаль двойчы мудра не пачуў, і гэта мне, пры ўсім адчуванні свайго месца, было балюча. Бо ўжо і ад Чорнага, сустрэўшыся з ім на вуліцы і дома ў яго, мне давалася пачуць спрыяльную шчырасць старэйшага.

Сваё месца, адчуванне дыстанцыі — гэта карысны адчуванні. Аркадзь, старэйшы за мяне на тры няпоўныя гады, яму было, як на сённяшні мой падлік, толькі трыццаць. Але здаваўся ён мне намога старэйшым. Бо і рана пачаў, і нямала зрабіў, у яго ўжо быў вопыт майстра, што я не мог не паважаць.

Дарэчы, як і ў адносінах з Таўлаем, хоць з Валянцінам, настолькі ж, як і Аркадзь, старэйшым за мяне, я адчуваў сябе адразу неяк свабодней.

НЕ

КРЫЎДУЮ— ТУРБУЮСЯ...

СПРЭЧКІ, ПАЛЕМІКА

30.X. 1987 г. пад назвай «З любоўю і надзеяй (У працяг адной дыскусіі)» мы надрукавалі артыкул І. Чаркаса, дзе была спроба зірнуць на важныя праблемы сучаснага тэатральнага працэсу праз прызму творчай практыкі Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Аспрэчваючы галоўныя палажэнні артыкула, да нас з лістом звярнуўся драматург А. Петрашкевіч. Лісту ў рэдакцыю, відавочна, цесна ў межах прыватнай перапіскі, таму мы палічылі магчымым яшчэ раз даць слова І. Чаркасу — і змяшчаем сёння абодва матэрыялы.

І САПРАУДЫ, дзе ж ты быў раней, Іване Чаркас? (Даруй, што на «ты» — бяру прапанаваную табой такую прыватную і такую таварыска-сяброўскую форму дыскусіі. Дыскусія — гэта, братка, такая «штукенцыя», што да чаго толькі не дагаворышся...).

Дык сапраўды, дзе ж ты быў?.. А быў ты, браце Іване, загадкава літаратурнай часткі, — падкрэсліваю, літаратурнай, а не абы-якой. І тэатра не абы-якога, а акадэмічнага, Купалаўскага, флагманскага, нацыянальнага. І быў ты на гэтай пасадзе даволі доўга і якраз у гэтыя гады, калі ён, галоўны тэатр рэспублікі, цяжка хварэў. І я пытаюся ў цябе, Іване Чаркас, ці падаў ты яму квартиру чыстай вады з нашае матчынай крыніцы? Не, не падаў, хоць гэта быў твой не толькі грамадзянскі, сыноўні, але і службовы абавязак. Ты служыў, Іване, а не дзейнічаў, а не працаваў. А калі прыслужваць стала брыдка, звольніўся, каб быць смелым адсекчы ногі разбітаму паралошам. І пасля ўсяго, што здарылася, ты, былы шановны загіт, пытаешся ў чытача: «А хто б пачуў загадкава літаратурнай часткі, калі не чуючы нават вядучых артыстаў...» (Дарэчы, мяркуючы па дыскусійнаму допісу, ты не так ужо высока іх цэніш, вядучых).

Сорамна, братка, за такую тваю запозненую перабудову. Хоць нехта пагодзіцца і з заўвагай-пасляслоўем штотыднёвіка, што прапанаваны табою «курс, погляд знутры» на жыццё тэатральнага калектыву можа падацца досыць нечаканым для нашых чытачоў, адданых прыхільнікаў мастацтва Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Не ведаю, як успрымуць твой артыкул іншыя чытачы, як да яго паставяцца

купалаўцы — відаць не адназначна, а я скажу, што ёсць у ім нешта, мякка кажучы, не этычнае, а па многіх тэзісах і не праўдзівае. Памяркуйма так: адсядзеш сем гадоў на пасадзе загіта, каб загаварыць цяпер пра сваю бездапаможнасць і нават затурканасць, ды яшчэ ўзяцца пасля гэтага за прыро, каб прааналізаваць «знутры» не дешавае становішча тэатра, — прама скажам, не вялікая мужнасць і не такая ўжо дапамога. Ці хоць бы тое, што прытом тваім вадзіла «надзея на новы ўздым мастацтва першай беларускай сцэны». Пабойся бога, Іване! Пра які новы ўздым ты гаворыш? Каб быў уздым новы, трэба ж, як мінімум, мець уздым стары. Гэта ж відавочна, элементарна, калі падлічыць гледачоў, стаўшы ля парога Купалаўскай хаты. Навошта ж гаварыць аб гэтым? Ды яшчэ заканчваць гэтым сваю споведзь перад чытачом, які не толькі нешта разумее, але і бачыць незайздроснае становішча той самай «першай беларускай сцэны».

Хутчэй за ўсё, п'есы беларускія мала цябе хвалілі і мала цікавілі. Думаю, што за сем гадоў, намеснік старшын секцыі драматургіі СП БССР я прачытаў іх намнога больш за цябе, шановны Іване. Гэта былі п'есы Марчука і Сауліча, Ткачова і Асташонка, Халіпа і шмат каго іншага — каго ты не ведаеш і ўжо не будзеш ведаць. А ў іх ёсць і маглі б быць творы і для такой высокай трыбуны, як Купалаўская. З твайго ж артыкула я ўлоўліваў і тваё стаўленне да нацыянальнай драматургіі. Тваё крэда: «У сваёй айчыне пракаў няма». Такое самае крэда і ў Купалаўскай рэжысуры.

Сцвярджаеш, што «сёння з 19 п'ес для дарослага гледача — 12 належыць беларускім аўтарам». (Маецца на ўвазе тэ-

атр Янкі Купалы). Пабойся бога, братка Іване! Дзве! Дзве арыгінальныя і добрыя п'есы: «Радавыя» і «Мудрамер», а ўсе астатнія былі даўным даўно. Глядач жа не спяць! Ён жа памятае тое, што бачыў!

З твайго ж, мой даражэнькі, артыкула я раблю выснову, што нібыта з-за адсутнасці нацыянальнай драматургіі флагман беларускіх тэатраў даўно лёг у дрэйф і нясе яго бог ведае куды. Можна, з гэтым хто і пагодзіцца. Толькі небяспека сёння ў тым, што флагман «абіяжараны» зусім не беларускай п'есай. Небяспека ў тым, каб флагман канчаткова не сеў на мель і каб яго з галавою і назаўсёды не накрыла новая драматургічная хваля, якой ты, Іване, на шчасце нацыянальнаму мастацтву, так і не дачакаўся, будучы памочнікам капітана таго самага флагмана. І ці варта наклікаць новай хвалі, калі пад кілем флагмана так не глыбока?

Не, братка Іване! Флагман — гэта сур'ёзна! Флагман не толькі сам павінен трымацца на плаву і плыць вывераным курсам, але і іншых весці. А з твайго артыкула можна зрабіць выснову, што флагман згубіў каардынаты і не ведае, на якім свеце знаходзіцца.

Трэба выверыць каардынаты. Трэба, каб на капітанскі мосцік узшыў той, хто ведае, куды плысці і дзеля якой мэты. І пажадана для справы, каб і памочнікі і штурман у капітана былі прафесіяналамі. Элементарна, што і каманда флагмана павінна быць адзіная і з'яднаная. А ты, Іване, самадумам дакладна падзяліў яе на 24 лідэры і 36 тых, хто нібыта і плаваць не ўмее. Думаю, што гэта штучны і вельмі адвольны, калі не сказаць шкодны, падзел. У нас не Яфрэмаўскі МХАТ, у нас няма

чаго дзяліць. А загібіць і ў нас так лёгка...

Даражэнькі братка Іване! Людзі раць не лезці ў воду, не зведаўшы броду. Які ты быў загіт па прафесіі, а не па пасадзе, я не ведаю. У гэтай якасці мы не сустракаліся, п'ес не абмяркоўвалі, на мастацкіх саветах не спрачаліся, дагавораў не заключалі. І калі папрасіць цябе назваць тэлефоны беларускіх драматургаў, хоць бы тых, што жывуць у Мінску, не назавеш, бо не ведаеш, бо ніколі імі не карыстаўся, служачы на такой пасадзе. Жылі і жылі — самі па сабе...

І апошняе, братка Іване, маленькае ўдакладненне. Не трэба было праз паважаную газету крыўдзіць мастацкі савет тэатра Янкі Купалы, нібыта ён «заныў прыныповую пазіцыю» і адваргаў усе мае п'есы. Пра тыя п'есы, што ў ім ішлі, гаварыць не будзем, тут жа згода мастацкага савета відавочная. А пра іншыя меркаванні таго ж савета можна дазнацца з яго пратаколаў. А калі майго калегу-драматурга ўласная годнасць вымушае напісаць на сваім творы: «без права пастаноўкі ў тэатрах Мінска», ганьба не драматургу, а тым, хто з ім «папрацаваў» у сябе... дома... І дарэмна ты, браце, у гэтым прызнаўся на ўвесь свет.

Прытом маім, як і тваім, братка, вадзіла не крыўда, а праўда. Што там і на каго крыўдаваць? Лепш будзем жыць і спадзявацца, што знойдзецца нейкі былы, а можа, і не былы тэатральны дзеяч і паставіць пытанне: а хто ўрэшце больш згубіў — адрнутыя беларускія драматургі, ці беларускі нацыянальны тэатр?

А што да купалаўскай каманды, то я ў яе веру, жадаю ёй здароўя, моцы і сем футуў пад кілем.

Р. С. Перадаў бы гэты ліст асабіста, але не ведаю, дзе ты, Іване, зараз працуеш і чым кіруеш. Адгукніся, братка, пагаворым пра грамадзянскую смеласць і актыўнасць. А напісаў я табе, Іване, не дзеля таго, каб ты не падаваў мне рукі пры сустрэчы, а дзеля таго, каб ты стаў барацьбітом, на якую б пасаду ні закінуў цябе лёс ці людзі. Бо калі ўсе Іваны возьмуцца за рукі з усімі Алясямі, упэўнены, што можна будзе шмат зрабіць не толькі для свайго тэатра, але і для сваёй Айчыны-Бацькаўшчыны — малой і вялікай. З надзеяй на дружбу ў агульнай барацьбе.

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ.

НЕ ЎСЁ ТАК ПРоста

Прызнаюся вам шчыра, паважаны Алесь Лявонавіч, у мяне зусім не было жадання адказаваць на ваш ліст праз штотыднёвік. Думаў, сустрэнемся мы з вамі без сведак і выкажам адзін аднаму ўсё, нават тое, пра што не прынята друкаваць у газетах. Ды, відаць, размова выйшла за межы прыватнай...

Ваш ліст, паважаны Алесь Лявонавіч, з'явіўся своечасова, хоць і выклікаў у мяне шмат пытанняў. Але перш чым задаць іх, хачу падзякаваць вам за тое, што вы закрунулі вельмі балючыя праблемы. Першая

— гэта становішча загітаў у тэатрах рэспублікі. Другая — лёс непастаўленых п'ес. Чаму б нашаму паважанаму штотыднёвіку не распачаць на гэтых праблемах новую дыскусію? Думаю, што на яе адгукнуліся б не толькі мае калегі — памочнікі галоўных рэжысёраў па літаратурнай частцы, — але і шматлікая група драматургаў — і ўжо вядомых, накіштальт вас, і пачынаючых. Пачаткам дыскусіі маглі б зрабіцца водгукі не толькі Г. Марчука, У. Сауліча, А. Асташонка і В. Ткачова, але Г. Каржанеўскай, У. Ягоўдзіка, Я. Таганова, Э. Бродта, А. Дзялендзіка, І. Маслянічнай, У. Дзюбы, Я. Мазо... і шмат якіх іншых аўтараў, каму не цяжка было заходзіць у літчастку купалаўскага тэатра. Хачелася б пачуць ад іх не толькі пра «нанесеную мною шкоду», але і канструктыўныя пра-

пановы, як выправіць становішча...

Чаму б вам, Алесь Лявонавіч, не падтрымаць ідэю выдання хоць бы кантрольных экзэмпляраў п'ес і іх рэцэнзавання на старонках перыядычнага друку? Тым самым скончацца ўзаемныя папрукі і знікнуць непаразуменні паміж тэатрамі і драматургамі. Праўда, я сам не надта даю веры гэтай ідэі. Вы ж першы, калі меркаваць па вашай рэакцыі на мой артыкул, будзеце супраць яе ажыццяўлення. Але калі вы так балюча рэагуеце на галоснасць у друку, чаму б не скарыстаць вопыт маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі і не стварыць у рэспубліцы свой тэатр непастаўленых п'ес?..

Цяпер, Алесь Лявонавіч, на конт вашай прапановы адносна супрацоўніцтва і «працягнутай для поіска рукі». Я га-

тывы паціснуць яе пры ўмове, што вы шчыра адкажаце на некалькі маіх пытанняў.

Як здарылася, што ў ваш артыкул «Хто і што ў заняпадзе» (часопіс «Польмя», № 4, 1986) праслізнуў вельмі крыўдны для тэатра імя Я. Купалы папрук, быццам ён апошнім у краіне паставіў драму А. Дударова «Радавыя»? Даводжу да ведама вашага і рэдакцыі часопіса «Польмя», што купалаўцы — першаадкрывальнікі гэтай п'есы.

Як разумець, Алесь Лявонавіч, вашу заўвагу наконт 36 купалаўцаў, пра якіх я быццам бы сказаў, што яны «не ўмеюць плаваць»? Навошта ж так груба скажаць сэнс? Размова ішла пра тое, што 20 з гэтага ліку гадамі чакаюць роляў...

У сваім лісце вы назвалі толькі дзве арыгінальныя

п'есы, якія з'явіліся ў рэпертуары тэатра падчас маёй працы — «Радавыя» А. Дударова і «Мудрамер» М. Матукоўскага. Дазвольце запытацца, а куды залічыць «Верачку», «Парог», «Вечар», «Апошняга жураўля», «Вяртанне»?

Вы папракаеце мяне за запозненую, а таму нікому не патрэбную «не вялікую мужнасць і нікчэмную дапамогу» тэатру сваім артыкулам... Можна, лепш, паважаны Алесь Лявонавіч, сказаць пра гэта тым акцёрам-купалаўцам, якія гадамі чакаюць роляў?

Прабачце, Алесь Лявонавіч, ніякіх тон маіх пытанняў і парад. З прычыны відавочнай неадпаведнасці вашых добрых намераў і нядобраў сродкаў для іх дасягнення, шукаць іншага тону мне ўжо не выпадала...

Іван ЧАРКАС.

Як яшчэ адзін знак Аркадзевай прыхільнасці, прыемна ўспамінаю наш, можна сказаць, сакрэт. Вясной п'яцідзесятага года, у лясной і сонечнай, працавітай раскошы Каралішчавічаў ён папрасіў мяне прачытаць яго прэзійны рукапіс. Пачатак рамана, ці аповесці «Зорка Канікула». У прозе той не было Куляшова, — так сабе аблегчана белетрыстычная канструкцыя. Ён і сам гэта адчуваў, ад сумненняў і даў прачытаць, а я не пакрыўіў душою. З задумы той пасля выйшла пазма «Толькі ўперад!», таксама не з мацнейшых.

У залатым, пагодлівым верасні таго самага п'яцідзесятага, у тых самых Каралішчавічах, дзе мы і працавалі, і ў грыбы хадзілі, і захапляліся гарадкамі, Аркадзь прачытаў у «Польмі» маё «Забалоцце», і мы з ім не проста пагаварылі пра гэтую рэч, а разам, некалькі разоў меркавалі пра яе дапрацоўку. Ён параіў аповесць у «Новый мир». Яна там не з'явілася, хоць і не была канчаткова адхілена, — гэта другая гаворка, тут не да месца. Прыемна, што ў тыя лотаўскія дні п'яцідзесят першага года я пазнаёміўся з магчымым, складаным і ў набліжэнні прыемна простым Твардоўскім, цану якога я ўсё больш тады пазнаваў, і з яго другім намеснікам, Сяргеем Смірновым, яшчэ не «брэсцкім», для мяне ў той час прыкметным толькі сваёй чалавечай сімпласцю.

О так, няпроста гэта — дакранацца да другой ду-

шы.. Чалавек прахыў цэлае жыццё, а ты бярэшся пісаць пра яго, калі яго ўжо няма, калі ў цябе сцішанатае права, дараваная лёсам магчымасць успамінаць...

Адзін і так усяго не скажаш, бо кожны, хто ведаў яго, бачыў і чуў па-свойму.

«Ах, які ён быў тады малады!» Наіўнасць старых — здзіўляцца таму, што звычайна было і звычайна прайшло ў свой час. Аркадзь лічылі і ганерлівым. Ён такім трохі і быў, і здаваўся. Успамінаецца з выступлення Твардоўскага на Другім усесаюзным з'ездзе пісьменнікаў: «Калі малады чалавек да таго яшчэ і таленавіты, дык чаму яму трохі і не зазнацца?» Другі на месцы Куляшова зазнаўся б і не так. Хоць і былі ў яго ў той час таксама і нялёгка хвіліны... Было аднак і адчуванне ўласнай годнасці, і, там дзе трэба, нармальна прастата.

Пасля ваеннага трыумфу потым быў у яго пэўны перапынак, нават і спад, праца ў кіно з вельмі прыблізным поспехам. Калі я аднойчы, ці не на Нарачы, дзе мы летавалі, сказаў яму пра гэта, ён вельмі проста адказаў: «А што мне рабіць? Жыць жа трэба». У графаманаў ні перапынку, ні спаду не бывае, канвер коціцца роўненька, спраўна...

А потым і свята было, свята дзень паззіі, калі ён, новы Куляшоў, чытаў нам, Лужаніну, Караткевічу і мне, вершы са сваёй «Новай кнігі». Зноў жа ў

Каралішчавічах, вясной шэсцьдзесят другога, у яго любімым цэневым пакоі, з радасным сонцам на лоснах, за вялікімі вокнамі. Ранняя была тады вясна. У мяне запісана, што ўжо 13-га красавіка я пачуў салаўя. І такое запісана, тыдні праз два: «Як гэта добра, што на нашай мове ёсць яшчэ і паззія Куляшова!»

Неяк Аркадзь расказваў, што, ідучы на сустрэчу са сваімі каўказскімі сябрамі, ён проста баіцца: ці зможа гаварыць з імі, пра іх паззію, пра новыя вершы з належным напалам хвалы. Бо, праслухаўшы новае, проста сказаць, што ты, браце ці дружа, напісаў добры верш або добрыя вершы — гэтага будзе ледзь не да абразы мала...

Пра яго «Цунамі» я гаварыў у дакладзе, двойчы прачытаў пазму для трох абзацаў пра спалучэнне майстэрства і глыбіні. Пра «Хамуціўса» паспеў сказаць яму асабіста. А пра «Варшаўскі шлях» не сказаў... На яго юбілейным вечары, атрымаўшы слова для тосту, я штосьці гаварыў пра яго, але цяпер здаецца, што не так, не тое... Цяпер сказаў бы яму больш.

Да болю часамі шаблонная фраза: «У асобе яго мы страцілі...» Не, у асобе Аркадзя Куляшова мы — самым шырокім, трывалым гучанні гэтага мы — набылі, маем пазта, значэнне якога надзейна мацуе вечнасць нашага слова.

Алесь
РАЗАНУ

З НОВАЙ КНІГІ

Гавару, услухоўваючыся ў саму гаворку: што ў ёй?!
Гляджу, углядаючыся ў само ўгляданне: што ў ім?!
Думаю, удумваючыся ў самі думкі: што ў іх?!

Побач са мной, леваруч, ступае драпежны звер, праваруч—непахібны робат, наперадзе ззяе сонца, ззаду чарнее цень.

Чым больш я адзіны, тым больш усіхні, чым больш непаўторны, тым больш увабраў у сябе паўтораў, чым больш неўміручы, тым болей адкрыты смерці, чым больш старажытны, тым больш малады.

Мерае чалавека меркай адною зямля, адваротнаю—неба, і меркай двайною сам сябе чалавек.

Звер зыркае на мяне сваім грозным вокам, а робат адну за адной называе лічбы, то аддымаючы ад мяне, то прыкладаючы да мяне суму зверу і суму сябе...

Я — слова, што вучыцца гаварыць, думка — што вучыцца думаць, жыццё — што вучыцца жыць.

Плынь

Ноччу прыйшла вада — і аддзяліла цела ад цела, слова ад слова, сушу ад сушы, жытло ад жытла, і ператварыла вуліцы ў рэкі.

Тулячыся да платоў, мы ідзем і ідзем уздоўж плыні, і адыходзім кудысьці далёка, дзе плынь замірае на месцы, а мы пачынаем плысці, як дагэтуль яна сама, — усё незваротнай, усё непазбежнай, хача адзінае, што нам трэба, дык гэта — перайсці на той бок.

Планета

метамарфозаў

Зайшло сонца — і ў небе ўзышла тая загадкавая планета, якая займае наш розум, якая прыцягвае нашы пагляды, — планета метамарфозаў.

Па прыхаманлівых нейкіх законах, нібыта яна выпраменьвае свае ўспаміны ці сны, на ёй час ад часу ўзнікаюць постаці наскіх, знаёмых істотаў:

льва,
чалавека,
птаха,
быка.

Што яны азначаюць?
Чаму іх столькі?
Можа, яны нешта сведчаць пра нас, што невядома і нам самім?

Мы нацэльваем на тую планету свае тэлескопы, шлём да яе сваіх астранаўтаў — і зблізку, адлегласць адолеўшы, расчароўваемся-распазнаём:
гэта не бык — а зямля,
гэта агонь — а не лёў,
гэта не птах — а паветра,
не чалавек — а вада.

Але запаноўвае ноч — і знікае асвойтаная адлегласць, і ў нашым няўзброеным зроку зноўку ўзнікаюць яны — постаці льва, чалавека, быка і птаха, змушаючы нас разумець больш, чым бачым, і бачыць болей, чым разумеем цяпер.

Мы, людзі

На даляглядзе, у самым канцы пакручатай доўгай дарогі, — сонца,

а на дарозе, ва ўсю яе даўжыню, — мы, людзі...

Калі мы лічым адно аднаго па пальцах — нас шмат, калі мы лічым адно аднаго па душах — нас мала: нам яшчэ трэба ўбачыць у іншых сябе, у сабе — нябёсы, у нябёсах — сонца, а ў сонцы — сонцалюдзей.

Спыніўшыся на дарозе, адны з нас будуць на ёй жытло. Мы ўжо знайшлі, — яны кажуць, — месца сваё пад сонцам.
Другія, збязушыся, што іх у канцы не стане, падаюцца назад, ва ўсё большы цень.
Трэція, аддаўшы дарозе, што іх затрымлівала і цягнула, ўваходзяць, быццам у браму новага свету, ў сонца, і самі становяцца сонцам, і ў людзях зямлі прадбачаць сонцалюдзей.

Атава

Кашу траву, якую касіў перад гэтым, — атаву.
Дышае восень.
Туманіцца лета.
Кранае званы далачыняў туга.
Незаўважна расце трава, незаўважна мяняюцца поры года.

З аднаго канца лугавіны скіроўваюся ў другі канец лугавіны.
Час, як траву, мяне росціць і час, як траву, мяне косіць, і смерць становіцца нараджэннем, якое нічога не памятае пра тое, што было перад ім.

Спяшайся расці, трава, спяшайся, адна палова імгнення, злучыцца з другою паловай, — каб спраўдзіўся некалі цуд, каб паспелі ўсе нарадзіцца і не паспела смерць анікога скасіць касой.

Парог

Парог урос у зямлю, струхлеў...
Я б'ю па парозе нагою — з яго сыплецца парохня.

Але гэтакі ён толькі зверху, далей ён трывалы, далей ён моцны — і шашаль яго не стачыў, і цапль яго не збучвіла.

О, яму безліч гадоў, — кажа брат. — І высечаны ён з дрэва, якога цяпер няма ўжо, — са шчырага дрэва, і высечаны людзьмі, якіх гэтаксама няма...

Мы не ўваходзім у хату: у ёй жылі нашы дзяды, у ёй жылі прадзеда нашы, а мы стаім на парозе, на шчырым парозе, і адчуваем, што мы гэтаксама парог, да якога — няма нас, і пасля якога — няма...
Ёсць месца ў набытку і месца ў страты.
Дзе растлумачыцца чалавеку, хто ён такі?
Хаты чакаюць, што вернуцца людзі.
Пыл ацярушваецца на парозе.
Калі мы са светам — мы супраць свету, калі мы з прыродай — мы супраць прыроды, калі мы з родам — мы супраць роду...
Мінулае тоіцца ў змроку, будучыня — ў светлыні.

Пастухі

Яшчэ з лагчын не сышла вада, а тут, дзе гарыць цяпельца, ўжо досыць суха.
Прысеўшы каля цяпельца, чакаю, калі ад далёкага статку прыйдзе мой даўні сябра, з якім я не бачыўся шмат гадоў.

Тут стойбішча пастухоў: хто падыходзіць сюды, а хто адыходзіць, хто прышывае да світкі латку, хто самакрутку няспешна курыць, хто дастае з торбы харч...

«Калі сабраліся ў іхнім двары, каб рэзаць тую карову, — апавядае стары пастух пра аднаго з пастушкоў, — ён раптам збляднеў, быццам смерць, заплакаў, схпіў, што было пад рукою, — шкліну і кінуўся з ёй на людзей.

Моцна сабе ён тады тою шклінай руку параніў, а крыкам, апостальскім нейкім крыкам: нельга рэзаць кароў! — параніў людзей...»

Я ведаю: колішні той пастушок — гэта ён, мой сябра.

Гляджу на знаёмую вёску, дзе між драўляных хацін паўсталі гіганты-дамы, гляджу ў агонь пастухоўскі, што супакойвае і непакоюць, і ў неба, ўсё тое ж неба, дзе сярод белых аблокаў блукаюць разам душы апосталяў і кароў.

Гліняныя чалавечкі

Зайшоўшы на загуменне, накопваю гліны, мяшаю яе са сваёю слінаю і ляплю, што хоча ляпіцца само, — чалавечкаў.

Гэта — сусед Іван,
гэта — сусед Багдан,
гэта — бацька,
а гэта — маці,
а гэта — я...

Прыходзіць на загуменне сусед Іван, прыходзіць сусед Багдан, прыходзіць бацька, прыходзіць маці і дзіву даюцца, што я іх так добра зляпіў.

Аднак мы самі, — кажуць яны, — жывыя, а вось яны нежывыя, і калі ты іх не ажывіш, мы гэтаксама з часам станем такія ж, як і яны...

Я стаўлю сваіх чалавечкаў на ногі, адхукваю іх, бы яны заклалі, упрошваю іх, каб яны ажылі...

Але не чуюць мяне гліняныя чалавечкі і не намерваюцца ажываць.

Пойдуць суседзі, пойдуць бацькі, а я па-ранейшаму буду сядзець на тым загуменні, і думаць, і мучыцца, і шкадаваць, нашто я наогул звязваўся з глінай.

Вобразы вабяць услед за сабой, але пакнуся за імі — і іх растворуць прастора: магчыма, яны проста птушкі, якія адводзяць таго, хто ідзе, ад сваіх затоеных гнёздаў.

Заблытаны сцэжкі, якія вядуць і на ўсход, і на захад, але на кожным кроку, усюды, ад іх падымаецца стромкая вышыня, і, падымаючыся над сабою, становіцца розумам цела, і, падымаючыся на сабою, розум становіцца ўсёразуменнем, якое, нібы ваданосныя жылы, сабой насычае і жывіць кожнае слова і кожны крок.

Чалавек — гэта два чалавекі, як дзве далоні, што лепяць суладна снежку ці перакідваюць, каб утрымаць, жарыну: адзін з іх — пачатак, другі — завяршэнне, адзін з іх — выток, і другі — суток, адзін з іх — прычына, другі з іх — вынік, адзін з іх — пытанне, другі — адказ, а паміж імі цякуць, вынікаючы з іх і ўпадаючы ў іх сусветы.

Усё, што кранае мяне, падобнае на мяне. Не скончаны дзень тварэння: зноўку і зноў вылеплівае чалавек сваю лепшую долю. Дзеліць мяне прастора, з'ядноўвае час. Калі чалавек сустрэнецца з чалавекам? У бездані памяці мгліца бяссонны ліхтар.

Пачакай, памарудзь, адпусці жаданне — і ты перастанеш быць часткай, нацэленай супраць усіх, і вернуцца да цябе тыя птушкі, якія не ловацца, калі іх ловіш, якія хаваюцца, калі іх шукаеш, і ты пачуеш: у кожнай птушкі — твой голас, і ўбачыш: у кожнай птушкі — твой твар.

ЯК СТАЦЬ ПРЫВАБНЫМ

Яшчэ некалькі гадоў таму назад цяжка было ўявіць, што актуальнасць перадач Беларускага тэлебачання рэзка ўзрастае, пашырыцца кантакт з аўдыторыяй. Вось і за мінулыя тыдні неаб'явава і крытычна зірнулі на рэчаіснасць і ўскрылі набадлае перадачы актуальных цыклаў «Урокі перабудовы», «Вашай працы незадаволены», «Наш каментарый», «Грамадская думка». Запомніліся і ўсхвалявалі перадачы, якія расказваюць пра барацьбу з наркаманіяй, шчырай і інтэлектуальнай гаворкай падкупіла перадача «Цяжкія падлеткі». Адметна прагучала з экрану тема спадчыны: гэта і тэлеаспіс «Радзімічы», і нарыс «Фантазія», размова пра экалагічны музей, і, відаць, самая яркая ў мастацкіх адносінах музычна-паэтычная замалёўка «Нараджэнне песні». Сярод перадач, адрасаваных дзецям, варта адзначыць «Сем колераў радасці». Яна прыцягнула ўвагу пошукамі нефармальнага кантактаў з дзіцячай аўдыторыяй. Шмат хто з зада-

вальненнем паглядзеў творчы вечар кампазітара А. Мдзівані (ён прагучаў значна і святочна, а таксама перадачу з удзелам спявачкі Н. Губскай. Разам з тым, не першы раз даводзіцца канстатаваць, што вялікай колькасці перадач, цікавых сваёй тэматыкай, звычайна не мае прывабнасці. Да прыкладу, надзённы сюжэт аб праблемах кааператываў куды ярчэй выглядае ў сучаснай структуры «Маладзёжнага тэлевізійнага цэнтру», чым у гаворцы за «круглым сталом». Трэба ўлічыць, што такія перадачы, як «МТЦ» ці «Музычна-інфармацыйная праграма», збіраюць самую большую колькасць тэлегледачоў.

Дарэчы, прывабнасць — паняцце неадназначнае і не зводзіцца да ўвядзення ў перадачу модных відэакліпаў. Давайце больш пільна прыгледзімся да апошняга выпуску «МТЦ»: дыскусія пра кааператыву з самымі палярнымі і нават абсурднымі меркаваннямі, камічная і сумная ў адначасе су-

стрэча з урачом-сексапаталагам, вернісаж, музычная разнастайнасць — на гэты раз і рок, і джаз, і папулярная класіка, і самадзейная песня, і нават музычная пародыя... У перадачы — усе састаўныя элементы прывабнасці: актуальнасць і разнастайнасць тэматыкі, як мінімум. А максімум?.. Умелая, кідка падача матэрыялу. Таленавітае выкарыстанне сучасных сродкаў выразнасці, прафесіяналізм, вынаходлівасць рэжысёра, апэратараў, мастака. Сапраўдны кантакт з аўдыторыяй. Пастаяннае адчуванне хуткаплынных хвілін, імкненне да інфармацыйнай сцісласці і дакладнасці. Эканомія каштоўнага часу — нашага і экраннага. Дынамічны мантаж і, вядома, якасць музычнага матэрыялу. Псіхалогія ўспрымання ўлічана, відовішча не стамляе аднастайнасцю, і пра сум нават згадкі няма. Гэта, як і шмат што іншае, называецца прывабнасцю. Магчыма, перадачы накіталі «МТЦ» — правобраз, мадэль будучага тэлевізійнага вяртання, прынамсі: той яго

часткі, якая несправядліва носіць назву «немастацкай».

Можна і трэба вітаць цыкл інфармацыйна-музычных праграм, але ягоны перадачы істотна розніцца адна ад адной. Адала б перавагу «Тэлеэкспрэсу», які прывабіў прадчуваннем навагодняга свята, а таксама цікавым падборам сюжэтаў і музычнага матэрыялу. Аднак і сюжэты маюць не адну цану: відавочна «нацягнута» выглядаў сюжэт пра каву, ярчэйшымі маглі б стаць інтэрв'ю з Р. Барадудзіным, а вось расказ пра У. Караткевіча закрываў, запомніўся і з гумарам вырашаны сюжэт пра рамонт мэблі.

Зусім іншае стаўленне ўзнікла да папярэдняй перадачы цыкла. Няўдалая сама па сабе задума «гульні ў чуткі» не знітала матэрыял праграмы. У спалучэнні асобных сюжэтаў вытыралася нехайнасць, бракала часам і звычайнай логікі. Да прыкладу, сюжэт з «Джакондай», які неяк дзіўна перайшоў у гаворку пра тое,

ПА ЗАКОНАХ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІЗМУ

КОРАНЬ І КРОНА

Па-беларуску слова гэтак гучыць — дружба, сяброўства, па-польску — пшыльнэ. Аднак яно ў кожным з вымаўленняў аднолькава блізкае і зразумелае і ў нашай рэспубліцы, і ў Польшчы. Бо за ім — слаўныя старонкі супольнасці, барацьбы за агульныя інтарэсы і ідэалы; інтэрнацыянальнае братэрства, змацаванае крывёй у час сумеснай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Памятны факт: на Магілёўшчыне, ля пасёлка Леніна атрымала сваё першае баявое хрышчэнне Народнае Войска Польшчы і разам з саваецкімі воінамі — вызвалляльнікамі бой з ворагам прынялі байцы дывізіі імя Тадэвуша Касцюшкі. Яшчэ больш яркіх эпізодаў аднасці, сяброўства звязана з мірнымі днямі, калі дружба паміж беларускім і польскім народамі ўступіла ў новы этап, этап супрацоўніцтва ў сацыяльным будаўніцтве.

Верай — каб людзі верылі ў светлую будучыню, з Надзеяй — каб людзі жылі на зямлі лепшымі надзеямі, з Любай — каб людзі любілі свой народ, сваю Айчыну».

Назва кнігі набывае сімвалічны, абагульняючы сэнс. Чытаючы яе, перагортваеш старонкі чалавечых лёсаў — няпростых і вельмі цікавых, бо ў кожным з іх не толькі асабіста перажытае, а і часцінка лёсу народа, нават лёсаў двух народаў-братоў. І гэта не гучныя словы. Іх не трэба баяцца, калі справа тычыцца самага святага. Яны палюбоўваюць у сабе тое, што ўжо было, ісць сёння і будзе заўтра. Абавязана будзе, бо дружба не ведае часавых межаў, не падуладна старэнню. Наадварот, з гадамі, жывучыся жыватворнымі вытокамі, што пачынаюцца ў душы народнай, становіцца яшчэ больш трывалай і на яе фундаменце чаментуюцца, мацуюцца новыя пачынанні і справы.

Кожны з нарысаў глыбока хваляе, але хацелася б затрымаць увагу на трох з іх. Трох з многіх, бо яны па сваёй тэматыцы, духоўнай напоўненасці ў нечым выражаюць і тое, пра што гаворыцца ў іншых творах. Возьмем нарыс «Ля возера Фірляй». Сітуацыя па-свойму традыцыйная. Прадстаўнікі Піншчыны сустракаюцца з польскімі сябрамі, рабочымі аб'яднання «Грачыля». Беларус Міхась Шэдэна пазнаёміўся з удзельнікам польскага Супраціўлення Альфрэдам Хадаем. Многае прыгадаў у час гэтай гаворкі ля настра стары наміст, а потым сказаў: «Ніколі не забудзем вашага і нашага слаўнага Сяргіюша». Дзякуючы гэтай прызнанню для беларускіх юнакоў і дзяўчат яшчэ больш выразна паўстаў вобраз легендарнага Сяргея Восіпавіча Прытыцкага, антыўнага удзельніка барацьбы ў былой Заходняй Беларусі, вядомага партыйнага і саваецкага дзеяча.

Гэтыя думкі нараджаюцца пры чытанні кнігі Мікалая Панасюка і Васіля Татуна «Крона вечнага дрэва», выпушчанага выдавецтвам «Беларусь» напярэдадні 70-годдзя Вялікага Кастрычніка. Сіразнай лініяй праз кожны з дваццаці нарысаў праходзіць і асабісты сэнс набываючы прарозлівыя словы Уладзіміра Ільіча Леніна: «Свабода Польшчы немагчыма без свабоды Расіі». Іх, бадай, можна паставіць эпіграфам да гэтага зборніка, кожная старонка ягона — споведзь аўтараў аб убачаным на польскай зямлі і ў сябе, на Брэстчыне. Калі ўсю Беларусь яднаюць з Польскай Народнай Рэспублікай вузы сяброўства, дык у Прыбужжы яны асабліва наглядныя. Наилепшае сведчанне таму — не толькі рэгулярныя абмены дэлегацыямі, правадзеныя сумесных сябраў, спаробніцтва паміж працоўнымі калектывамі. Есць у гэтай дружбе і помнік, закладзены і для нашчадкаў — сад саваецка-польскай дружбы, размешчаны на плошчы ў 840 гектараў.

Ці ўзяць нарыс «Сназ пра Богуся»... Багуслаў Багданавіч Вільнюскі, палік па нацыянальнасці, сын дробнага памешчыка, у гады Вялікай Айчыннай вайны стаў разведчыкам аднаго з атрадаў партызанскай брыгады «25 год БССР», мужна змагаўся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, ведаючы, што перамога над ворагам патрэбна і яго роднаму народу. Пасля вайны працаваў паліводам, брыгадзірам, быў старшынёй калгаса «Скіра» Баранавіцкага раёна, загінуў ад рук бандыта. Вільнюскі пасмяротна ўдасцеены звання Героя Сацыялістычнай Працы. яго

імен названы калгас, вуліца ў Баранавічах... На Століншчыне добра ведаюць польскага настаўніка Уладзіслава Кіеўскага. Выхоўваючы вучняў у вёсцы Беражое пры белапалляках, ён прывіваў ім любоў да гісторыі роднага краю, збіраў матэрыялы аб мінулым вёскі і яе ваколіц. У гады вайны змагаўся з фашызмам. Лёс мужа нага настаўніка-інтэрнацыяналіста паўстае са старонак нарыса «Святыня».

Тры нарысы з дваццаці, але і з іх добра відаць, як у розныя гады дружба беларускага і польскага народаў давала сваю жадамы плён, дапамагаючы абодвум выстаяць у барацьбе за светлую будучыню. Гэты ж інтэрнацыянальны пафас і ў нарысаў «На вышыні 215,5», «На крылах дружбы», «Адна ноч у Асенежыцах», «Чорны раман» і іншых. Ды і ўся кніга ўспрымаецца гімнам супольнасці беларусаў і палякаў.

Дарэчы, на гэтых асептах засяроджвае увагу ў прадмове кандыдат філасофскіх навук У. Вялічка. У Польшчы вырашана стварыць шматтомную кнігу памяці саваецкім воінам, што загінулі за свабоду польскага народа. Аб кожным з 600 тысяч загінуўшых абавязкова будзе нейкая звестка: ці то здымак, вытрымка з ліста родным, альбо копія надпісу на брацкай магіле. Кніга «Крона вечнага дрэва» нельга не пагадзіцца з У. Вялічкам, «выконвае як бы сустрэчную ролю — расказвае аб паляках, загартаваўшых свой характар, волю да перамогі на франтах Вялікай Айчыннай вайны заставіўшыхся ляжаць у старадаўняй рускай зямлі».

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

Георгій КОЛАС

„Чы гараст, сподару?“

Завяршаю працу над разгадкай таямніц «Камедыі» Каятана Марашэўскага. Ёй у снежні споўнілася два стагоддзі. Не пранікаючы ў рэальны тагачасны фон і ў «перадгісторыю», мы рызыкуем апынуцца ў ролі глядача, які мяркуе аб спектаклі па яго фінале, бо не бачыў, што было ў пачатку. А ў пачатку быў — інтэрмедыйны жанр. Пачнём з яго — ад першай польска-беларускай інтэрмедый. Яна цікавая яшчэ і тым, што прататыпам аднаго з яе герояў быў вядомы беларускі гуманіст XVI ст. Сымон Будны. Такія, прынамсі, рабочая гіпотэза...

польскую — не адчуваючы сябе «смяшнейшай» ці «ніжэйшай».

Першы з нам вядомых твораў з польска-беларускім білінгвізмам — віленская інтэрмедый (ці больш дакладна — скетч) кракаўскага езуіта Каспара Пянткоўскага «Цімон Гардзілюд».

Занекажм гэта акалічнасць: твор, па гістарычных звестках — «віленскі», а аўтар — «кракаўскі»...

Сюжэт — літаратурнага паходжання. Магчыма, пераняты з Лукіянавага «Мізантропа», перакладзенага на французскую Ф. Брэтанам (1582) — за два гады да паяўлення «віленскага» скетча (1584). Не выключаюцца і іншыя крыніцы пераймання — Баярдо, Мантэнь: Цімон Афініскі як асоба-з'ява-образ сустрэаецца ў літаратуры Адраджэння ў італьянцаў, англічан, іспанцаў і французцаў, потым трапіць да Шэкспіра. Так альбо інакш — не лішне зацікавіцца, з якой нагоды езуіт К. Пянткоўскі звярнуўся да антычнага Цімона і адкуль з'явілася ў ягоным (езуіцкім!) скетчы гэтка кантэмінацыя:

Ці вы чулі пра мяне — чалавек я сьлінны, Наймудрэйшы з мудрацоў грэчаскіх Афінаў.

Я — Цімон. Я — Мізантроп (грэкі так празвалі), А палякі мне б імя Гардзілюд далі. Пагарджаю я людзьмі. Ненавіджу — скоты!

Людзі, добрыя ці злыя, ўсе яны — гідоты...

Мой непрафесійны пераклад — амаль даслоўны. І таму раблю спасылку — толькі на адзін радок з арыгінала, у якім К. Пянткоўскі супрацьпастаўляе гэткай мізантропіі — пазіцыю сваіх сучаснікаў і сучайчынікаў («Polacy Gardziluda imje, by mi dali»). Змест радка з'яўляецца, па сутнасці, сюжэтам скетча — да Цімона ў старажытна Афіны заяўляецца спачатку Шляхціч, задае яму свае пытанні, той адказвае пагардлівым маўчаннем, потым да Цімона Гардзілюда заяўляецца «русін» (цытую — не перакладаючы, з Dramatów staropolskich):

Вельмі прамудры чловек такі ты, казалі,

бо інакш — антаганізму моўнага няма. У Шляхціча з Русінам, калі ўважліва прыслухацца да іх пытанняў, запраграмавана нават пэўнае «сумежнае» адзінства, — іх пытанні да «пілозоп» перакрываюцца на агульнасці праблем. У Шляхціча: «Чаму сабака вые з голаду?». Філасоф адмаўляецца адказаць. У Шаўца: «Чэму сэн скура курчыцы, колі огонь грэе? Звёўшы два пытанні разам, у адно, мы ў іх пачуем і адказ: сабака ў голадзе і скурчаны ў агні скурчат ператвараюцца ў два сімвалы адной бяды! Яшчэ пытанне Шляхціча: «Чаму зямля не нараджае зорак з неба яснага?». І — «парафраз» Шаўца: «Чэму не вонее муй дзегеч так хороша, як в городзе зеле?» Аўтар ускладняе ацытытуйны рад, уводзячы пытанні ва ўзаемадзеянне — па прынцыпу ўзаемаўдараў крэсівам аб крэмень: высякае іскры новай думкі. Білінгвізм ператвараецца нібы ў адзінства мовы: Шляхціч і Шавец гавораць не «па-польску» ці «па-беларуску», а — «па-чалавечы»? І яны абодва вынеслі «пілозопу» амаль аднолькавы прысуд: «Калі не хочаш жыць з людзьмі — жыві са свіннямі» (у Шляхціча), і «Бес ты, не пілозоп!» (у Шаўца). Галоўнае выправаўляе пытанне «чы гараст, сподару?» — высвятляецца спаўна: «Такі вельмі дурны».

Ці можна поўнасцю, безагаворачна згадзіцца з польскімі даследчыкамі (Юліан Ляванскі, Паўліна Левін), што К. Пянткоўскі — першы пачынальнік «польска-рускіх» (польска-беларускіх) інтэрмедый? У храналагічным плане — мабыць, так. Аднак Русін К. Пянткоўскага ні мовы беларускай, ні характэру нацыянальнага, па сутнасці, не мае, — чыста вонкавы акцэнт, «кулёр лакаль»?..

І усё ж — акцэнт... І усё ж — дэкладная «прапіска» (віленскі)... І усё ж — прафесія (шавец)... І усё ж — маршрут вандруйкі: з Вільні ў старажытныя Афіны... Незвычайна для жанру інтэрмедый «канкрэтнасці»?.. Яны, вядома, інтрыгоўць...

Польскія даследчыкі (і разам з імі А. Мальдзіс) адзначаюць, што антычнасць у К. Пянткоўскага ўключаецца ў сюжэтнае ўзаемадзеянне з «мясцовым» элементам, — быццам для стварэння

НАШ АГЛЯДАЛЬНІК.

што ў мастака В. Матросавы няма майстэрні, а наступны сюжэт — пра заўчасна памёршага мастака—увогуле падаўся недарэчным і нетактоўным.

Стыльова эклектыка... Ігравыя кавалкі, «самадзейныя» ў горшым сэнсе гэтага вызначэння, не зманціраваліся з рэпартажамі і інтэр'ю, а тым больш з музычнымі адб'юкамі. На жаль, дадалі засмучэння акцёрскія здольнасці вядучага і ягоная мова.

А вось аўтарам перадачы «Сустрэнемся пасля адзінаццаці» хочацца шыра падзякаваць за цудоўны канцэрт тэлевізійнага эстраднага калектыву пад кіраўніцтвам М. Фінберга, вакальнай групы Я. Паплаўскай і нашых гасцей, удзельнікаў фестывалю ў Юрмале.

Што пажадаем мы, гледачы, Беларускаму тэлебачанню ў новым годзе? Вядома ж — больш смеласці ў пошуках новых тэм і сучасных сродкаў выразнасці, а таксама гумару, усмешкі, аптымізму.

Ірына КУДЗЕЛІНА.

СТВОРАНА КАМІСІЯ

Пры Беларускай фондзе культуры створана камісія па далейшаму развіццю і павышэнню выхаваўчай ролі краязнаўчага руху. У склад яе ўвайшлі навуковцы АН БССР, вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі, супрацоўнікі ВА «Белрэстаўрацыя», Дзяржаўнага музея БССР, прадстаўнікі Міністэрства культуры і асветы, ЦК ЛКСМБ і іншых устаноў. Старшынёй выбраны Г. Кахановіч.

Свае задачы камісія бачыць у аб'яднанні мясцовых энтузіястаў, каардынацыі краязнаўчага руху, актыўнай прапагандысцка-асветніцкай рабоце па пытаннях нацыянальнай гісторыі і культуры, у садзейнічэнні стварэнню новых музеяў і экспазіцый.

У часопісе

«Советская литература»

Чарговы нумар часопіса «Советская литература» (варыянт на чэшскай і славацкай мовах) знаёміць чытачоў з творамі многіх вядомых савецкіх пісьменнікаў. Прадстаўлены М. Булгакаў, І. Бунін, В. Брусаў, А. Белы, К. Вальман і іншыя. Друкуюцца таксама аповяданні «Народны камісар» і «За сто кіламетраў на абеда» І. Чыгрынава.

У бліжэйшых нумарах «ЛіМа»:

падборкі чытацкіх пісьмаў па надзённых праблемах экалогіі, аховы помнікаў гісторыі і культуры, арганізацыі кінапракату; гутарка з К. КРАПШОЙ;

нататкі Т. ЧАБАН з Савета па беларускай літаратуры СП ССРСР, палемічныя артыкулы У. АРЛОВА, В. ГРЫЦКЕВІЧА, А. ЖУРАЎСКАГА, развагі А. ЛОЙКІ пра гісторыка-біяграфічны жанр;

вершы П. ПАНЧАНКІ, М. АРОЧКІ, С. БАСУМАТРАВАЙ, М. КУСЯНКОВА, Я. ЯНІШЧЫЦ; пераклады з Байрана да 200-годдзя паэта;

аповяданні В. АДАМЧЫКА і А. ЖУКА; лісты С. БАРАНОВЫХ і старонкі дзённіка В. БЕЧЫКА;

тэатральныя нататкі А. ГАНЧАРОВА, М. ПУШКІНАЙ, В. РАКЦКАГА;

роздум Б. КРЭПАКА пра творчыя пошукі мастакоў-«нефармалаў».

дадатковага камічнага эфекту. Асабіста я... ніякага «ўзаемадзеяння» з антычнасцю ў К. Пянткоўскага не бачу. Больш таго — не бачу ўвогуле «антычнасці». Афіны? Толькі назва. Грэкі? Толькі напамін.

Яшчэ адна «канкрэтнасць» — абыходкавая ў лексіконе каталіцкіх палемістаў фраза Шляхціча: «Не хочаш жыць з людзьмі — жыві са свіннямі». Спраўданы яе аўтар (на якога я натрапіў — прызнаюся — выпадкова) жыві ажно ў XIII стагоддзі — гэта быў манах бенедыкцінскага закону, летанісец Мацвей Парыжскі: «Прапаведуй твае «Правілы» свінням: людзям яны непатрэбныя», — так ён аблаяў «Правілы жыцця» Францыска Асізскага. Самога ж зсенавальніка закону Францыска Асізскага ён назваў, дарэчы, «Божым дурнем» (тое самае: «Такі вельмі дурны», — гаворыць віленскі Швец пра Гардзілюда).

Маналог Цімона Гардзілюда шмат у чым пераклікаецца з вучэннем італьянскага сярэдневячнага апалагета беднасці, добраахвотнага жабрацтва: як Францыск Асізскі адмаўляў уласнасць, грошы, гандаль, зброю, — так і Гардзілюда кляне купцоў — за гандаль, цесляроў — за домабудуўніцтва, кавалёў — за гартаванне зброі... хлопаў ён кляне за тое, што панам сеюць хлеб, а кухараў — за тое, што гатуецца ежу... Воіны — за тое, што бароняць хлопаў... Дастаецца ад яго таксама і панам, — бо ў іх пурпуры «больш раскошы і распусці, чым у сярмяжнай вопратцы»... Ксандзем — «што моляцца за злых людзей»... Адзіны «пазітыўны» тэзіс Гардзілюда: хлоп, працаваўшыся за дзень у полі, лепей вып'е квасу, чым будзе смактаць віно...

Ці можна на такой падставе меркаваць (як гэта прапаноўваў польскія калегі), што К. Пянткоўскі нібы быў «перадавым для свайго часу чалавекам» і што па паходжанню ён нібы быў з плябейскага саслоўя?...

Крытыка паню, па-першае, раўнуецца ў яго да крытыкі рамеснікаў і хлопаў. Па-другое, гэта крытыка наогул не належыць аўтару — яе выказвае герой адмоўны. Адмаўляючы «адмоўнае», К. Пянткоўскі, натуральна, адмаўляе ўсё, што выказана Гардзілюдам, — нават «пазітыўны» квас.

Разгадка ўсіх «канкрэтнасцей» К. Пянткоўскага даволі простая: на месца старажытных грэцкіх Афінаў трэба ставіць іншыя Афіны — польскія, сацыялістычныя, «самасатэнскія» (адну з вядомых тагачасных арыянскіх школ), а лепш за ўсё — канкрэтную рэальнасць арыянскага Сінода ў Венгажаве ў 1584 г. (менавіта гэтым годам А. Мальдзіс рэззз з П. Левін і Ю. Лявонскім вызначаюць дату напісання інтэрмедый К. Пянткоўскага).

Мадэллю для Цімона Гардзілюда аўтару, напэўна, мог служыць адзін з вядомых антытрынітарыяў Марцін Чаховіч — аўтар «Хрысціянскіх гутарак», якога езуіты называлі «язвай і падонкам». Напярэдадні Сінода ў Венгажаве гэты «кніжнік», як адзін з актыўных ідэолагаў «лявіцы» (я яе наперак, бліжэй з раннім францысканствам, парадзіруецца ў маналагах Гардзілюда), быў пазбаўлены настаўніцкай пасады ў арыянскай школе ў Іўі. Езуітаў радаваў раскол рэфармацыйнай плыні. Напярэдадні Сінода ў іхні стан з абшчыны «польскіх брацтваў» перафастрыгнуўся рэзгат Каспар Вількоўскі, выступіўшы з выкрываўчымі «Прычынамі вяртання да агўльнай веры ад самасатэнскага анабаптыскага сектанцтва» (Вільня, 1583). З гэтай кніжкі мы без

асаблівай цяжкасці пазнаем прататыпаў Шляхціча, Шаўца і Гардзілюда (а ў «самасатэнстве» вычытаем «самасатэнства» ў езуіцкім перакладзе і «атэнства» як «афінства» ў арыянскім).

Гардзілюда ў скетчы (гэта ўсё ж не інтэрмедый, а палемічны скетч — цытата на чытацкае, з «перакрутам»), не адказваючы Шляхцічу ні на адно з яго пытанняў, спасылкаецца на кнігі — там, маўляў, усе адказы.

— Але в гловe мало, — адпарываваў яму на гэта Шляхціч.

«У краўцоў, шаўцоў, — чытаем у К. Вількоўскага ў «Прычынах», — арыяне больш навучыліся, слухаючы адзін раз, чым на працягу ўсяго жыцця з кнігі». Сарказм К. Вількоўскага адлюстраваны рэальнасцю факта: іўеўская школа, адмаўляючы Чаховічу, на яго месца запрашала млынароў, шаўцоў, краўцоў, сялян, — яны былі духоўнымі настаўнікамі (вось адкуль у скетчы — «швецкіе моладзецкі рэмисла мясте віленскае»).

Есць зурывыстая спакуса: дапусціць такое меркаванне, што Каспар Пянткоўскі і Каспар Вількоўскі (віленскія езуіцкія пісьменнікі)... адна асоба ў розных, супрацьлеглых іпастасях?

Мая «зурывыстая» грунтуецца на біяграфіях абодвух Каспараў — з «Энцыклапедыі касцельнай». Першы Каспар з прозвішчам Пянткоўскі — жыў у Кракаве, быў спавядальнікам у кракаўскага біскупа Тыліцкага. Нічога «віленскага» (па «Энцыклапедыі») — няма ў ягонай біяграфіі. Няма нічога — пра прыгожае пісьменства. Есць — пра пераклады з грэцкай (займаўся вывучэннем старажытных моў, меў памяць адмысловую, яшчэ займаўся тэалогіяй і матэматыкай, любіў дзяцей і прасты люд, шмат працаваў, еў толькі раз на дзень). Чаму ж тады ўсё яго творы ставіліся менавіта ў Вільні, а не ў Кракаве (дзе ён пражываў усё жыццё), ці не ў Пянткові (дзе ён нарадзіўся)? Мо яны яму — прыпісанія. Каспарам другім — Вількоўскім?

Гэты Каспар — віленскі. Вучыўся лекарству ў Нямеччыне, служыў у князя Мікалая Радзівіла Чорнага — актыўнага прыхільніка рэфармацыйнай плыні. Потым, стаўшы езуітам, вёў друкарню ў Вільні, быў вядомым літаратарам у галіне прыгожага пісьменства. Мо Пянткоўскі — гэта псеўданім Вількоўскага (каб звернуць іх аўтографы)? Тады становяцца лагічным і віленскі Швец, і аўтарскае зацякаўленасць у віленскіх канфліктах... І мясцовая дасведчанасць — сапраўдная... і — «несапраўдная» антычнасць...

Мая гіпотэза нічым не горшая за тую, што ўвайшла (бяздоказна) у навуковы ўжытак пра Каятана Марашэўскага: у што-тыднёвіку «Przeglad wileński» (№ 7, 1923) А. Саладух надрукаваў «здагадку», што «Камедыю» стварыў не К. Марашэўскі, а Піліп Макрэцкі. А. Мальдзіс гэтую «здагадку» Саладуха не абмінуў, і нават адказаў яму, на першы погляд, вельмі слушна: «Прозвішча Марашэўскага выразна абазначана на вокладцы». А. Саладух, напэўна, мог бы запярэчыць Мальдзісу, што ён таксама бачыў тую «вокладку» (ці больш дакладна — першую старонку ў рукапісным сшытку), але Саладух, напэўна, не бачыў, акрамя таго, яшчэ і тагачасны спіс настаўнікаў Забэльскае калегіі (я сам яго таксама бачыў): Каятана Марашэўскага няма ў тым спісе, а Піліп Макрэцкі — ёсць.

Ад Макрэцкага да Марашэўскага (Піліп і Каятан) — дыстанцыя, напэўна, не

бліжэй, чым ад Пянткоўскага (Каспара) да Вількоўскага (Каспара)?..

А такіх загадак і «здагадак» у гісторыі культуры беларускай (у яе ўзаемадзейненнях з польскай, рускай украінскай і літоўскай) — аж наўзахапкі бяры, усім, здаецца, хопіць: і літаратурнаўцаў, і гісторыкаў (тэатразнаўцаў — не чапаю: «яўна корм не па каню, не той авёс»).... Не лішне запрасіць на гэтыя «наўзахапкі» таксама і філосафаў, параціца...

Цімон, напрыклад, наракае на Шаўца за тое, што той шыю людзям боты: «Няхай лепш збіваюць себе пазногі аб вострае каменне».

Мальдзіс — каменціруе: па-першае, такая «псеўдафіласофія» — «незразумелая і непрымальная»... для простага народа, для Шаўца.

Лагічна. Толькі вось адкуль ішлі вытокі гэтай «псеўдафіласофіі», літаратурнаўца, мабыць, не знайшоў, і высунуў «прыблізную» гіпотэзу: «Хацеў гэтага Пянткоўскі ці не, але ў інтэрмедый даволі рэзка высмеяна схаластычнае мудрагельства, уласцівае тым жа езуітам»...

«Хацеў ці не», — знаёмая фармуліроўка. Толькі, напярэмы бок, не бачу я ў адказе Гардзілюда ні «схаластыкі», ні «мудрагельства». Есць схаластыка — у Шляхціча з яго пытаннем «Чаму мокрая вада!» Усе яго пытанні — схаластычныя (пакуль не ўвойдуць у кантакт з пытаннем Шаўца). Пянткоўскі іх — не крытыкуе, не высмейвае...

Наогул у «гіпотэзе» літаратурнаўцаў — хісткаватая «прыблізнасць», бо «хацеў высмейваць» езуітаў езуіт не мог: Лайола гэта ім забараняў у «Тайных настаўленнях кіраўніцтваў і таварыства Езуса». Ніякай самакрытыкі! Затое іншых — крытыкуй: «Належыць выстаўляць на від недахопы іншых манахаў, што магло б даводзіць, што яны менш за нас могуць задавальняць у тых ведах, у якіх яны з намі сапернічаюць». Вось яна — галоўная ідэя скетча! Езуіцкая і антыарыянская. Нагадаем эпізод, дзе Гардзілюда адмовіўся адказваць Шляхцічу, спаслаўшыся на кнігі, потым, узяваўшыся, хапаецца за кій і лямантуе: «Ненавіджу!»

Параўнайце гэта з езуіцкім апісаннем езуіцка-арыянскіх дыспутаў з брашуры М. Сміглецкага (Вільня, 1594): «І для таго, каб ты (чытач) яшчэ ведаў, якімі фокусамі і лжывымі хітрыкамі ў дыспутах (карыстаюцца арыяне) для падману, абдурвання простага слухача і неасцярожнага спрачальніка, (гэта табе) кораченька пакажу... Калі іх хітрыкі нашы католікі выкрываюць і не дапускаюць іх аргументацыі, то яны вымушаны маўчаць ці абуралца, быццам іх хочучы лавіць на словы... Такім чынам паступалі ў сваіх вывадах і правальваліся спачатку ў Познані Кратоній, у Любліне Чаховіч (!) і Немаеўскі, а потым Страторый, у Лавартаве Войцэх з Каліша, у Полацку Будны з Даманоўскім і, нарэшце, у Навагрудку Ліцыйнік»...

Будны апынуўся ў спісе «Гардзілюдаў»?

Хай нас гэта не бянтэжыць, бо М. Сміглецкі ў 1594 г. піша пра падзеі, якія ўжо даўно мінулі: Сінод у Венгажаве (1584 г.) канчаткова, у другі раз, выключыў Сымона Буднага з абшчыны «польскіх брацтваў» — за яго нязгоду з кіраўніцтвам арыянскае «лявіцы»...

Пагартваем арыянскія палемічныя «Катэхізіс» Буднага.

«Бо яко от родителей тело маем, тако

опять от мастеров маем иже оно тело можем заховати абы одежду и пищу мело».

Спрэчка з Гардзілюдам? На пазіцыі Шаўца?

«Не утекати ко мнихи меж зверь в пустыню».

Спрэчка з Гардзілюдавым эндоходжаннем — «под тон скалон мешкае» (пад скалой жыве — пустэльнік у пачоры)? Наогул, палемічны скетч-памфлет К. Пянткоўскага па-парадынаму адлюстравваў усе асноўныя нязгоды С. Буднага з «лявіцай». Нават узаемныя «лэскавацыі», якімі абмяняліся ў запале Гардзілюда і Шляхціч («Ненавіджу!» — «Я цябе таксама ненавіджу!»), — маюць пад сабой канкрэтна-гістарычны змест: у кнізе С. Буднага «Пра ўладу», выдадзенай напярэдадні Сінода ў Венгажаве, ён аспрэчваў тэзісы М. Чаховіча аб тым, што «верныя» павінны «ненавідзець свет», які іх — «верных» — ненавідзіць.

І, нарэшце, нагадаем факт, які, напэўна, канчаткова сцвердзіць нашу «зурывыстую» гіпотэзу адносна праблематыкі «Цімона Гардзілюда» і ягоных «прататыпаў». У даследаванні гісторыка Я. Парэцкага пра С. Буднага (Мінск, 1975) паведмляецца: М. Чаховіч апантана дамагаўся выключэння Буднага з абшчыны, а пасля Сінода С. Будны выдаў твор (які не захавалася) — «Адхіленне доказаў Чаховіча аб тым, што хрысціянскаму чалавеку не да твару займаць дзяржаўную пасаду». Пераклаўшы назву страчанага твора С. Буднага на мову парадыйнага памфлета-скетча, атрымаем нешта адваротнае, нахштат таго, што хрысціянства не да твару «мешкаць» (жыць) «под тон скалон», альбо, як кажа С. Будны ў «Катэхізісе» — «меж зверь в пустыню».

Гардзілюда — Марцін Чаховіч? Шляхціч — сам Каспар Пянткоўскі ці Каспар Вількоўскі (не «плябейскага саслоўя», а — як кажа персанаж у скетчы, — «шляхціч урадзоны, роўня тэж і пану»)?

Віленскі русін, «моладзецкі рэмисла швецкае» — Сымон Будны?

Ключ да «расшыфроўкі» зместу, прататыпаў і ідэі скетча асабіста мне «падкінуў» успамін пра польскія «сармацкія Афіны» з арыянскай Акадэміяй у Ракаве — вядомы тагачасны цэнтр культуры еўрапейскіх антытрынітарыяў. Той Ракаў фігуруе ў С. Буднага ў яго успамінах пра пачатак разыходжанняў у асяроддзі арыян: «Якуб з Калінаўкі ўхапіўся за ідэі Гензія і паехаў у Ракаў і там некаторых пераканаў згадзіцца са сваімі думкамі». Сармацкія Афіны ў Ракаве (Малая Польшча, пад Радомам) канчаткова афармляюцца, калі Сымона Буднага не будзе ўжо сярод жывых — у 1602 г. А да ракаўскіх Афінаў — былі Афіны «віленскія» ў Іўі... І былі — сіноды...

Твор К. Пянткоўскага адлюстравваў адзін з этапаў сацыяльна-рэлігійных разыходжанняў у польскім (беларускім і літоўскім) арыянстве: ідэолагі «лявіцы» кіраваліся да хілізаву, раннехрысціянскага сектанцтва, у мінуўшчыну, а Будны, аспрэджваючы час, ішоў да матэрыялізму (віленскі русін, у параўнанні з Шляхцічам і Гардзілюдам, паўстае таксама ў скетчы — як стыхійна-эмпірычны «матэрыяліст»).

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Аляксею ГАРДЗІЦКАМУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Навагодняе прызнанне

Было б жыццё,
ну, як маліна.
Куды там райснае!
Але...
Яна,
другая палавіна,
ва ўсім у доме
на чале.

Кругом дастатак.
Есць машына.
Што трэба большага?!
Але...
Яна,
другая палавіна,
б'е кулакамі
па стале.

На мне і кухня,
і снаціна.
Прасую,
мыю сам.
Але...
Яна,
другая палавіна,
злуе,
бы кіпень у катле.

Здаецца б, збег
адсюль у прочы,
або турнуў ле.
Але...
Як пагляджу,
мае браточкі, —
не мёд і ёй,
хоць на чале.
Алесь БІБІЦКІ.

СУСТРЭЛІСЯ У СНЕ

Паніруджаны няўвагай
чалавек крычыць знаёмаму,
які ідзе па другім боку вулі-
цы:

— Чаму не здароўнаешся?

— А я цябе бачыў ужо, —
спахопліваецца той.
— Дзе?
— У сне.

ДЗЯУЧЫНА ЦІ ХЛОПЕЦ

Дзядзька Сымон чакае
аўтобуса на прыпынку. За-
хацеў пакурыць, а запалні
ў каробку скончыліся.
— Хлопец, дай аганьку, —
звяртаецца ён да таго, хто
стаіць бліжэй і дыміць.

— Калі ласна... Толькі я
не хлопец, дзед.
Дзядзька Сымон спанойна
паціскае плячыма:
— Тады і не дзяўчына...
Аляксей ВАШКЕВІЧ.

Усмешкі Дзеда Мароза

— Васіль Пятровіч, вы будзеце сустракаць Новы год?
— Не, я даручыў гэта свайму намесніку.

Пётр Іванавіч вырашыў сустраць Новы год у рэстаране. Ён сціпла сеў у кутку і падазваў афіцыянтку.
— Золатца, пачастуйце мяне бакалам шампанскага, порцыяй катлет і добрым сяброўскім словам.
Праз некалькі хвілін афіцыянтка ставіць перад ім бал шампанскага і катлеты. Пётр Іванавіч горна ўздыхае:

— А дзе ж добрае слова?
Афіцыянтка нахіляецца і шэпча на вуха:
— Не ешце катлеты!

Фёдар Паўлавіч, Ільін прыйшоў на навагоднюю ўрачыстасць выпіўшы.
— А ты аднуль ведаеш?
— Ды ён мне зараз сам прызнаўся.
— Мала чаго можа нагаварыць невяржыліва чалавек.
Сабраў Васіль СТРАКАТЫ.

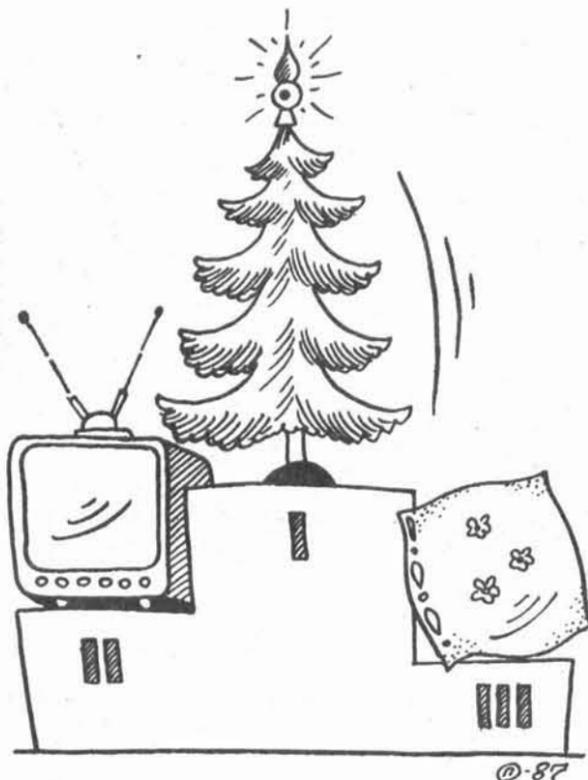
А з б у к а ж ы ц ц я

СВАЯ МЕРКА. Значыла
аднойчы лужа: «Кажуць, мо-
ра вялікае. А як яго пера-
аджаюць аўтамашыны?»
СУМНЕННЕ. Няўжо і фіга-

вы лісток расце на дрэве?
ЗАПОЗНЕНЫ СТРАХ. У на-
вальніцу часцей баяцца не
маланкі, а грому.
Мікола МІНЧАНКА.

Малюнкi А. ПАПОВА.

©-87

Дружбу трэба берагчы

Да канца рабочай змены
заставаліся лічаныя хвіліны.
Тут я ўспомніў, што мне
вельмі патрэбны тры рублі.
У каго ж, думаю, пераха-
піць да аванса? Вядома, у
Пятра. Пётр—мой лепшы ся-
бар. Усё для мяне зробіць.
Накіраваўся я да яго, а по-

тым падумаў: «А калі не па-
зычыць? Я ж тады ў друж-
бу перастану верыць».
Пайшоў і пазычыў у свай-
го нядобрамыслівага Чубыш-
кіна.

Дружбу трэба берагчы...

Уладзімір ШКАБРОУ.

СЯМЕЙНЫЯ РАДАСЦІ

— Навошта нам, любая,
крычаць «З Новым годам!»,
калі на гадзінніку яшчэ без
чвэрці дванаццаць?
— Няхай суседзі лопнуць
ад зайздрасці, што да нас
ён прыйшоў раней.

МАЦІ ВАЗЬМІ З САБОЙ

— Алесь, сёння прыходзіў
Міхась прасіць твай рукі, —
гаворыць бацька дачцэ. —
Я згадзіўся.
— Ах, тата, як жа я раз-
лучуся з мамай?!
— Не хвалюйся, дачушка!
Можаш узяць яе з сабою!
Пятрусь КАПЧЫК.

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Чаму ўжо не той? Ён самы і не збочыў, а стасупіў,
не цягнуўца, а крочыць, не апошні, а замыкаючы, не
варон лічыць, а аглядаецца, чакае каманды «Кругом
марш!».

— Як змагаюся з алкагалізмам? Не даліваю, — сказала
буфетчыца.

Кентаўраў загубіла мутацыя. У чатырохногіх снату-
ноў з чалавечымі галоўкамі пайшлі дзеці на двох на-
гах, але з конскімі галоўкамі.

Пітон праглынуў труса і падавіўся. Перамог-тані пі-
тона трус!

Нешта разумнікаў мала — ніхто не ведае разумней-
шых за сябе, і дурняў шмат — дурнейшых за сябе ве-
дае кожны.

— Гэтае птушкі магло ўжо не быць. — сказаў экс-
курсавод, паказваючы на чучала ў вітрыне.

— Чакайце, у некралогі яшчэ не тое пра мяне напі-
сана, — злараднічаў юбіляр.

Чаму мора шэрае? Гэта неба шызае!

Марцін КОУЗКІ.

3 4 па 10 студзеня

4 студзеня, 19.25

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЁ ПІСЬМО...»

Агляд крытычнай пошты за ты-
дзень.

4 студзеня, 19.50

Спявае вакальная група «Світанак»
Слонімскага раённага Дома культуры.
У праграме песні савецкіх кампазіта-
раў.

5 студзеня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма
знаёміць з культурным жыццём рэс-
публікі. Інсцэніроўку пушкінскага
«Яўгенія Анегіна» ў перакладзе А.
Куляшова пакажуць студэнты БДТМ.
Чарговы выпуск «Навінак кнігарні»,
які вядзе Я. Лецка, запрасіць на вы-
стаўку кніг, што выйшлі ў выдавецт-
вах рэспублікі ў 1987 годзе. Наступ-
ны сюжэт пазнаёміць з выстаўкай
твораў маладых мастакоў нефармаль-
ных аб'яднанняў, што адбылася ў Па-
лацы мастацтваў. Паэт В. Тарас па-
дзеліцца сваімі думкамі, назіраннямі
і крытычнымі развагамі. На закан-
чэнне — інсцэніроўка балады Я. Сі-
пакова «Францыск Скарына».
Вядучы — У. Сцепаненка.

9 студзеня, 13.05

«МАЛАДОСЦЬ МАЯ
НЕЗАБЫЎНАЯ»

Расказвае Ян Скрыган.

9 студзеня, 13.45

Канцэрт калектываў мастацкай са-
мадзейнасці Кобрына і Кобрынскага
раёна.

9 студзеня, 23.25

«ВЯЧЭРНІ КАНЦЭРТ»

Будзе паказана праграма «Прыкме-
ты сезона», дзе прагучаць песні бе-
ларускіх кампазітараў і будуць пака-
заны навінкі мастакоў-мадэльераў.

10 студзеня, 14.50

«ЖЫВОЕ ДРЭВА МУЗЫКІ»

Канцэрт Шаўляйскага дзяржаўнага
камернага хору «Поліфанія». Гучыць
італьянская музыка XVI—XVII стагод-
дзяў: творы Данаці, Вердэлата, Габ-
рыэлі, Мантэвердзі, Сарторыа.

10 студзеня, 16.05

«МЕТРАНОМ»

Перадача прысвечана I Усеаюзна-
му фестывалю музычных тэатраў
краіны. Прымаюць удзел вядомыя
дзячы музычнага тэатра і прадстаў-
нікі опернай і балетнай крытыкі.

10 студзеня, 23.00

ІНФАРМАЦЫЙНА-МУЗЫЧНАЯ
ПРАГРАМА.

«Літаратура і искусство» — орган Міністер-
ства культуры і правлення Саюза пісателёў
БССР. Мінск. На беларускім мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
AT 02403

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. За-
харава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
га сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і біб-
ліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары-
са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04,
аддзела культуры і выўленчага мастацтва —
33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання —
33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь-
маў — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад-
дзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый
— 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64,
бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на ма-
шыныцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя
не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНOK,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар
ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.